

4

FÓRUM

ODBORNÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

sociální politiky

Editorial	1	Poznatky z praxe	
Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy		Konference: „Cochemská praxe v České republice“	25
Hodnocení možnosti uplatnění vybraných prvků švédského monitoringu potřeb trhu práce v podmínkách ČR	2	Jsme stále na počátku? Ohlédnutí za čtrnácti ročníky konferencí o rodinné politice	28
Iveta Zelenková, Jiří Vyhlídal, Lenka Klimplová			
Ekonomické důsledky rozvodu pro oba manžele v České republice: Nákladné rozvody pro ženy či muže?	9	Informační servis čtenářům	
Petr Janský, Jiří Šatava		Dlouhověkost - úspěch lidstva	29
Projekty podporované EU		Novinky v knižním fondu	31
Jak se žije neformálním pečovateli v České republice?	20	Z domácího tisku	31
		Ze zahraničního tisku	32

Editorial	1	Findings from practice	
Reviewed articles, studies, essays and analyses		Konference: "Cochem practice in the Czech Republic"	25
Assessment of the prospects for the application of selected elements of the Swedish system used for monitoring the requirements of the labour market in the Czech Republic	2	Are we still at the beginning? Looking back at fourteen years of conferences on family policy	28
Iveta Zelenková, Jiří Vyhlídal, Lenka Klimplová			
The economic consequences of divorce for both spouses in the Czech Republic: Expensive divorces for women or men?	9	Information service for readers	
Petr Janský, Jiří Šatava		Longevity - a success of humanity	29
Projects supported by the EU		News in books	31
How do informal carers live in the Czech Republic?	20	From the domestic press	31
		From the international press	32

For summaries of the articles see the 3rd page of the cover.

Informace pro autory

Obsahové zaměření časopisu: sociální problematika v nejširším vymezení. Časopis se skládá ze dvou částí, v první, tvořené rubrikou Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy, jsou uveřejňovány pouze recenzované příspěvky. O zařazení do recenzované části časopisu rozhoduje redakční rada na základě výsledků recenzního řízení, které je oboustranně anonymní. Redakce v tomto směru provádí potřebné kroky. Autoři mohou nabízet příspěvky do obou částí, tj. do recenzované i nerecenzované části, s tím, že uvedou, do které. Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky v elektronické podobě. Autor by měl připojit úplnou kontaktní adresu včetně telefonního čísla a e-mailové adresy. Příspěvky zasílejte v elektronické podobě na adresu: helena.lisa@vupsv.cz. Uveřejněné příspěvky jsou honorovány.

Formální požadavky

Rukopis příspěvku do recenzované části (nejlépe v členění souhrn /resumé, abstrakt/, úvod, současný stav poznání a odkazy na odbornou literaturu, zkoumaná problematika a použité metody, výsledky, diskuse, závěr) o rozsahu zhruba 20 tisíc znaků včetně mezer v editoru Word musí vedle vlastního textu obsahovat cca 20řádkové resumé, klíčová slova v češtině a kód JEL Classification. Citace a bibliografické odkazy musí být úplné a v souladu s příslušnou normou. Grafy a obrázky musí být přizpůsobeny černobílému provedení (ve formátu excel skupinový sloupcový, ne prostorový). Připojeny musí být i jejich zdrojové soubory. Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

Více na: www.vupsv.cz

FÓRUM sociální politiky

odborný recenzovaný časopis

4/2015

Vydává Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Karlovo nám. 1359/1
128 00 Praha 2
IČO 45773009

Šéfredaktorka: Mgr. Helena Lisá
kontakt: helena.lisa@vupsv.cz
tel. 211 152 723, 721 094 106

Tisk: Vydavatelství KUFŘ, s. r. o.
Naskové 3, 150 00 Praha 5

Distribuce a předplatné:

Česká pošta, s. p., odd. periodického tisku
Olšanská 38/9, 255 99 Praha 3
Kontakt: e-mail postabo.prstc@cpost.cz
fax: 267 196 287
tel.: 800 300 302 (bezplatná infolinka ČR)
www.postabo.cz

Prodej za hotové:

Knihkupectví Karolinum
Celetná 18, 116 36 Praha 1

Cena jednotlivého čísla: 50 Kč

Vychází: 6krát ročně

Dáno do tisku: 10. 8. 2015

Registrace MK ČR E 17566
ISSN 1802-5854 – tištěná verze
ISSN 1803-7488 – elektronická verze
© VÚPSV

Redakční rada:

Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (předseda - VÚPSV)
Doc. Ing. Marie Dohnalová, CSc. (FHS UK)
Prof. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D. (ČSSZ, ZSF JČU)
Prof. Ing. Vojtěch Krebs, CSc. (VŠFS)
Mgr. Aleš Kroupa (VÚPSV)
PhDr. Věra Kuchařová, CSc. (VÚPSV)
Prof. PhDr. Tomáš Sirovátka, CSc. (MU)
Doc. JUDr. Iva Chvátalová, CSc. (MUP, o. p. s., VŠE)
Doc. Ing. Jitka Langhamrová, CSc. (VŠE)

Vážení čtenáři,

v posledních měsících v souvislosti s výraznějším růstem ekonomiky nadále pokračuje pozitivní vývoj na trhu práce, ubývá nezaměstnaných a přibývá volných pracovních míst. V některých oborech zaměstnavatelé začínají při rozšiřování výroby dokonce narážet na nedostatek pracovníků s vhodnou kvalifikací a začíná se znovu více projevovat nesoulad mezi nabídkou pracovních sil a poptávkou po nich.

V rubrice *Recenzované stati, studie, úvahy a analýzy*, do níž jsou zařazovány výhradně recenzované články, se autoři příspěvku „Hodnocení možnosti uplatnění vybraných prvků švédského monitoringu potřeb trhu práce v podmínkách ČR“ zabývají popisem a analýzou švédského způsobu kvalitativního monitorování potřeb zaměstnavatelů na lokálním či regionálním trhu práce a zhodnocením jeho funkčnosti a uplatnitelnosti v podmínkách českých služeb zaměstnanosti. Ze švédských zkušeností mimo jiné vyplývá velký význam schopnosti institucí veřejných služeb zaměstnanosti získávat relevantní informace o současné situaci a budoucím vývoji na trhu práce. Pilotní šetření, testující funkčnost a uplatnitelnost kvalitativního monitorování potřeb zaměstnavatelů v podmínkách ČR, prokázalo, že i zde je možné sbírat relevantní informace o lokálním či regionálním trhu práce formou rozhovorů se zástupci zaměstnavatelů. Z hlediska formy jde o návrat k činnostem, které již v minulosti pracovníci ÚP vykonávali. Výraznější inovací představuje obsah rozhovorů, jejich zaměření na kompetence u poptávaných profesí. Obecně lze konstatovat, že testovaný postup jednak umožňuje zaměstnancům ÚP vytvořit si lepší představu o potřebách zaměstnavatelů a zároveň de-anonymizuje ÚP jako instituci v očích zaměstnavatelů (především malých a středních) a nabízí jim možnost obracet se s případnými požadavky či dotazy na konkrétního pracovníka. Poněkud překvapivá byla tendence zaměstnavatelů definovat své požadavky na potenciální zaměstnance nikoli ve formě pracovních či měkkých kompetencí, ale spíše ve formě charakterových vlastností.

Autoři příspěvku „*Ekonomické důsledky rozvodu pro oba manžele v České republice: Nákladné rozvody pro ženy či muže?*“ kvantifikují ekonomické rozdíly mezi rozvedenými a ostatními jednotlivci a jejich rodinami a při dostupnosti dat také částečně ekonomické dopady potenciálních rozvodů v současnosti sezdaných českých párů v České republice. Porovnání ekonomické aktivity rozvedených, sezdaných a svobodných jednotlivců ukazuje značnou úroveň dělby práce v rámci rodin. Výsledky naznačují, že po rozvodu se partner, který se v manželství více věnoval netržním formám práce, což jsou většinou ženy, hůře přizpůsobuje nové ekonomické situaci a potřebě věnovat se tržním formám práce. Rodiny, které vedou rozvedení jednotlivci a sezdané páry, vykazují výrazné rozdíly, přičemž domácnosti vedené rozvedenými ženami vykazují jedny z nejnižších příjmů. K těmto rozdílům přispívá ztráta sdílení čistých příjmů po rozvodu. V současnosti by vdané ženy ve věku 20 až 70 let, které nestudují ani nepobírají starobní důchod, v případě ukončení plného sdílení čistých příjmů přišly o více než 20 % čistých příjmů. Pro výdaje pozorujeme větší rozdíly mezi domácnostmi sezdaných a rozvedených s dětmi. Nejnižší výdaje mezi různými druhy rozvedených domácností mají domácnosti rozvedených žen s dětmi. Závěrem autoři nabízí několik doporučení pro snížení ekonomických dopadů rozvodů.

V nerecenzované části se článek zařazený v rubrice *Projekty podporované EU* zabývá výsledky výzkumu zaměřeného na to, jak se v ČR žije neformálním pečovatelům a jaké problémy musejí při péči o své blízké překonávat či jaká podpora jim při tom ze strany veřejných institucí chybí. V rubrice *Poznatky z praxe* první článek seznamuje s „*Cochemskou*“ praxí při práci s rodinami v období rozvodu založené na spolupráci zapojených institucí a organizací a druhý se ohlíží za 14 lety pořádání konferencí o rodinné politice. V rubrice *Informační servis čtenářům* je zařazena informace o konferenci o dlouhodobosti a jejich důsledcích v životě a dále obvyklé podrubriky a aktuální informace.

Helena Lisá
šéfredaktorka

Hodnocení možnosti uplatnění vybraných prvků švédského monitoringu potřeb trhu práce v podmínkách ČR¹

Iveta Zelenková, Jiří Vyhliďal, Lenka Klimplová

Cílem předkládaného článku je popis adaptovaného švédského způsobu kvalitativního monitorování potřeb zaměstnavatelů na lokálním či regionálním trhu práce a zhodnocení jeho funkčnosti a uplatnitelnosti v podmínkách českých veřejných služeb zaměstnanosti. Adaptace švédského způsobu kvalitativního monitorování potřeb zaměstnavatelů na české podmínky je reakcí na očekávané změny v činnosti Úřadu práce (ÚP), které se projeví především ve větší orientaci na zaměstnavatele jako významné aktéry trhu práce. Ze švédských zkušeností mimo jiné vyplývá, nakořik významná je schopnost institucí veřejných služeb zaměstnanosti získávat relevantní informace o současné situaci a budoucím vývoji na trhu práce. V tomto ohledu kvantitativní šetření narážejí na své limity, a to nejen týkající se obsahu sebraných informací, ale také toho, že informace v průběhu těchto šetření plynou jen jedním směrem: od zaměstnavatelů k ÚP. Efektivní komunikace však vyžaduje také tok informací opačným směrem. Vlastní průběh pilotního šetření, které testovalo funkčnost a uplatnitelnost kvalitativního monitorování potřeb zaměstnavatelů v podmínkách ČR, prokázal, že i zde je možné sbírat relevantní informace o lokálním či regionálním trhu práce formou rozhovorů se zástupci zaměstnavatelů. Z hlediska formy jde o návrat k činnostem, které již v minulosti pracovníci ÚP vykonávali. Výraznější inovací představuje obsah rozhovorů, jejich zaměření na kompetence u poptávaných profesí. Obecně lze konstatovat, že testovaný postup jednak umožňuje zaměstnancům ÚP vytvořit si lepší představu o potřebách zaměstnavatelů, a zároveň de-anonymizuje ÚP jako instituci v očích zaměstnavatelů (především malých a středních) a nabízí jim možnost obracet se s případnými požadavky či dotazy na konkrétního pracovníka. Poněkud překvapující byla tendence zaměstnavatelů definovat své požadavky na potenciální zaměstnance nikoli ve formě pracovních či měkkých kompetencí, ale spíše ve formě charakterových vlastností.

Úvod

Cílem předkládaného článku je popsat a zhodnotit možnosti využití kvalitativního monitorování potřeb trhu práce, inspirovaného švédským postupem zjišťování potřeb na pracovním trhu, v rámci českých veřejných služeb zaměstnanosti (VSZ).

Instituce VSZ ve Švédsku a v České republice využívají odlišné přístupy a způsoby sběru dat o situaci a potřebách na pracovním trhu. Také obsahově je zjišťování potřeb trhu práce v obou zemích zaměřeno odlišně. Zatímco v České republice se monitoring a analýza potřeb trhu práce soustředí zejména na zjišťování kvalifikačních a profesních potřeb, ve Švédsku čím dál více směřují k monitoringu a analýze kompetencí požadovaných zaměstnavateli pro uplatnění na pracovním trhu. Podstatným se ve švédském přístupu jeví důraz na lokální a regionální rozdíly, neboť lokální a regionální trhy, napříč národním trhem práce, nejsou identické.

Stávající český monitoring, pokud vůbec na lokální či regionální úrovni existuje, se opírá o kvantitativní metody výzkumu a sběru dat. Dotazníková šetření však obecně čelí na českém pracovním trhu potížím v podobě malé motivace a ochoty zaměstnavatelů uvádět své plány a odhady vývoje potřeb pracovní síly ve vlastních organizacích. Monitoring využívající prvky švédského způsobu adaptované na české prostředí se opírá o kvalitativní výzkumné nástroje. Osobní rozhovory se zaměstnavateli se jeví jako cesta nejen pro získání spolehlivějších, přesnějších a obsahově bohatších dat, ale i jako vhodný způsob informování zaměstnavatelů,

především malých a středních, o cílech činnosti Úřadu práce (ÚP) a nástrojích, které má k dispozici (Klimplová, 2010; Winkler, Klimplová, Vrbková, 2008).

Zatímco dosavadní český monitoring vychází ze struktury ukazatelů sledovaných ve velkých územních databázích (Eurostat), švédský monitoring akcentuje více potenciální možnost přizpůsobení se specifickým podmínkám daného regionálního či lokálního trhu práce. Stávající český model, jak již bylo naznačeno, se soustřeďuje především na profesně kvalifikační obsah poptávky po pracovní síle; naproti tomu využití prvků švédského monitoringu umožňuje zjišťování širšího okruhu kompetencí (znalostí, dovedností, vlastností) vyžadovaných zaměstnavateli na pracovním trhu. Právě širší záběr (zaměření nejen na formální kvalifikaci, ale také na různé kompetence nezbytné pro uplatnění na trhu práce) a regionální rozměr přináší novou perspektivu při analýze kvalifikačních potřeb a klíčových kompetencí.

Stať začíná prezentací různých způsobů monitorování potřeb trhu práce a jejich výhod a nevýhod a dále se soustřeďuje na jednu z těchto forem, a to na zjišťování požadavků zaměstnavatelů na kvalifikaci a kompetence poptávané pracovní síly. Následuje část popisující hlavní prvky švédského způsobu kvalitativního monitorování potřeb zaměstnavatelů adaptované na české podmínky - využití polostrukturovaného rozhovoru se zaměstnavateli jako nástroje monitorování lokálních trhů práce a možnosti zapojení pracovníků ÚP jako tazatelů do sběru dat u zaměstnavatelů. V závěru hodnotíme funkčnost a uplatnitelnost adaptovaného švédského

přístupu v podmínkách českého trhu práce a veřejných služeb zaměstnanosti ve zkoumaném regionu (Jihomoravský kraj).

Konceptuální východiska monitoringu potřeb na trhu práce

Monitorování trhu práce lze popsat jako systematický proces pozorování, dotazování a zaznamenávání relevantních údajů. Sebrané údaje jsou následně vyhodnocovány, slouží k formulaci prognóz a tvoří informační databázi využitelnou pro různé aktéry na trhu práce. Produkce informací o pracovním trhu je podle Ricca (1994) jednou z tradičních funkcí veřejných služeb zaměstnanosti. Monitorování potřeb zahrnuje analýzy různě obsahově zaměřené (kvalifikační / kompetenční potřeby), využívající různé zdroje informací a různé nástroje sběru dat.

Canadian Council on Learning (2007) identifikuje různé zdroje informací pro monitorování potřeb trhu práce. Snadno dostupným zdrojem informací o aktuální situaci na pracovním trhu jsou pracovní rubriky a inzerce v novinách, job servery na internetu, databáze volných pracovních míst na ÚP, případně databáze dalších institucí shromažďujících informace o pracovních příležitostech, počtu umístěných a mírách nezaměstnanosti. Tyto zdroje poskytují velké množství dat a jejich analýza umožňuje vhléd do aktuálního stavu nadbytku či nedostatku pracovníků.

Dalším zdrojem informací je sledování počtu zapsaných ke studiu a počtu absolventů. Tato data jsou dostupná od vzdělávacích institucí ve formě, která může být snadno analyzována. Analýzy zapsaných

pomáhají stanovit očekávané počty kvalifikovaných pracovníků v určitých oblastech v budoucích letech. *Tracer studies* indikují pravděpodobnost, zda absolventi budou skutečně pracovat ve vystudovaném oboru, jak dlouho trvá najít práci v určitém oboru a mzdu v něm vyplácenou atd.

Podstatným zdrojem informací jsou zaměstnavatelé a domácnosti. Šetření zaměstnavatelů poskytuje přímé informace o současných i budoucích požadavcích na určité pracovní pozice a o oblastech růstu i poklesu. Šetření domácností (například Výběrové šetření pracovních sil) doplňuje šetření zaměstnavatelů, neboť poskytuje informace i o OSVČ a těch, kteří nejsou začlenění na formálních trzích práce (neregistrovaní nezaměstnaní, rodiče v domácnosti, studenti atd.).

Specifickým zdrojem informací je dotazování klíčových informantů, kteří se orientují v oblasti určitých odvětví, vzdělávání či ekonomických trendech a mohou poskytnout informace o poptávaných kompetencích v následujících letech a nastinit trendy v přijímání podle profesí (více viz Canadian Council on Learning, 2007).

Každý z výše uvedených způsobů monitoringu má své výhody a nevýhody. Pracovní inzerce obsahuje konkrétní informace o požadavcích na pracovní sílu, umožňuje agregovat data na národní úrovni, nicméně ne všechny pracovní pozice jsou podrobně rozpracovány, požadavky jsou často formulovány vágně a může tak docházet k nedorozuměním, co si pod konkrétním požadavkem představít. Zároveň platí, že ne všechny pozice jsou inzerovány. Také platí, že ne všichni nezaměstnaní jsou registrovaní v rámci veřejných služeb zaměstnanosti. Určit případný nadbytek nebo nedostatek na straně poptávky i nabídky je tudíž obtížné (srovnej např. Campbell, 1997; Canadian Council on Learning, 2007; Kureková, Beblavý, Haita, 2012).

Podobně lze hovořit o sledování počtu zapsaných ke studiu a absolventů. Riziko spočívá v tom, že ne všichni přihlášení zůstanou jen v jediném studijním programu a po jeho absolvování okamžitě vstoupí na trh práce. *Tracer studies* mohou mít jiné cíle, které nejsou přímo spojené s trhem práce, mohou trpět nízkou návratností v případě, že jsou příliš dlouhé, nebo když se absolvent přestěhoval (srovnej např. Psacharopoulos, 1991; Canadian Council on Learning, 2007).

Dotazníková šetření a polostrukturované osobní rozhovory (v závislosti na typu potřebných informací) se zaměstnavateli a členy domácností mohou poskytnout podrobnější informace zejména na regionální a lokální úrovni. Nicméně kvalitativní informace mohou být zkreslené zaujatostí informantů a dotazníková šetření zase čelí nízké míře návratnosti (srovnej např. Psacharopoulos, 1991; Canadian Council on Learning, 2007).

Co se týče obsahového zaměření, monitoring potřeb na trhu práce se zaměřuje buď na kvalifikační (požadované vzdělání a další odborné zkoušky a požadované certifikáty - formální kvalifikace) nebo kompetenční potřeby (zahrnují i požadavky nad rámec formální kvalifikace). Stále více se však v oblasti analýzy trhu práce směřuje k monitoringu kompetencí (Larsen, Hasberg, Schmid, Atin, Brzozowski, 2012), který podrobněji diskutujeme níže.

Monitorování požadavků zaměstnavatelů na trhu práce

Zpráva *Piloting a European survey on skill needs* (Cedefop, 2013) identifikuje čtyři různé způsoby monitorování požadavků zaměstnavatelů: první zaměřený na profesní strukturu, druhý zaměřený na volná pracovní místa a třetí zaměřený na odborné vzdělávání. Na základě kritického zhodnocení těchto tří způsobů monitorování je navržen čtvrtý alternativní způsob monitorování zaměřený na úkoly. Zatímco první tři způsoby se zaměřují více méně na kvalifikační potřeby, alternativní způsob akcentuje více kompetenční potřeby.

Způsoby měření orientované na profesní strukturu analyzují skladbu pracovní síly a vývoj profesní struktury v čase. Jsou velmi užitečné pro kvantitativní monitoring skladby pracovní síly, zvláště pak v situaci, kdy kategorie profesí, jak je definuje ISCO nebo národní klasifikace, jsou známy a většina respondentů jim rozumí. Profese je však spíše neflexibilní kategorie, zejména pokud vezmeme v úvahu kvalitativní změny týkající se jejich obsahu. Přestože se kompetence vyžadované v rámci řady profesí v čase mění, tyto změny nemohou být logicky ve statistických profesí dostatečným způsobem zachyceny (Cedefop, 2013). Hovoříme tedy o podstatné proměně významných charakteristik trhu práce v čase, které nemohou být některými formami měření dostatečným způsobem zachyceny.

Přístup zaměřený na volná pracovní místa poskytuje včasné informace o požadavcích zaměstnavatelů a je to bezprostřední způsob, jak zachytit aktuální potřeby firem. Tato šetření se převážně zaměřují na těžko obsaditelná místa, která jsou precizním indikátorem rozdílu mezi pracovní poptávkou a nabídkou. Ovšem nespokojená poptávka po kompetencích nemusí být jediným důvodem volného pracovního místa (Cedefop, 2013).

Přístup zaměřený na odborné vzdělávání zkoumá vzdělávací politiku zaměstnavatelů a poskytovaná školení. Takové šetření se většinou ptá na typ vzdělávání, důvod pro vzdělávání, zdroje, cílovou skupinu a spokojenost se vzděláváním. Tato šetření by však měla klást větší důraz na to, co bylo trénováno, propojit obsah vzdělávání s konkrétními kompetencemi,

což však vyžaduje komplexní a nákladnou metodologii (Cedefop, 2013).

Cedefop (2013) se dále zaměřil na zjišťování potenciálu alternativního přístupu *zaměřeného na úkoly*, neboť pro zaměstnavatele může být těžké vyjadřovat se v termínech kompetencí a může být pro ně jednodušší vyjadřovat se v termínech výrobních procesů, úkolů a cílů, kterých má být dosaženo. Testování tohoto přístupu bylo provedeno na základě šetření zaměstnavatelů prostřednictvím strukturovaných rozhovorů metodou CATI (computer asisted telephone interviewing). Pilotní šetření proběhlo v několika evropských zemích na vzorku 1000 zaměstnavatelů (zastoupení zaměstnavatelů bylo dle sektorů a velikostních skupin) s důrazem na zjištění trendů v oblasti různých povolání a požadavků na ně. Zaměstnavatelé byli dotazováni na obecné úkoly svých zaměstnanců i na úkoly specifické pro výkon určitých profesí.

Náš přístup vycházející ze švédského způsobu monitorování potřeb trhu práce je do určité míry metodologicky podobný, více však akcentuje lokální a regionální odlišnosti a zdůrazňuje přínos osobních rozhovorů pro vzájemné porozumění požadavkům na pracovní pozice mezi pracovníky veřejných služeb zaměstnanosti a zaměstnavateli a možnost navázání spolupráce mezi těmito aktéry trhu práce. Jak přístup Cedefopu, tak i náš přístup jde za hranice sledování formální kvalifikace. Přístup Cedefopu je zaměřen na úkoly, náš přístup je zaměřen na požadované kompetence potřebné pro výkon těchto úkolů.²

Horton, Hondegghem, Farnham (2002) na základě definice Hirsche a Stablera popsali kompetence jako další znalosti, dovednosti, schopnosti, hodnoty a postoje, které lidé musejí mít, aby dobře vykonávali svou práci. V kontextu monitoringu kompetenčních potřeb angličtina disponuje dvěma pojmy - *competency* a *competence*. Rozdíl mezi nimi ukazuje na různé zaměření monitoringu potřeb trhu práce. Monitoring ve smyslu „*competency*“ sleduje soustavu znalostí, dovedností, schopností, hodnot a postojů, které jedinec potřebuje pro výkon profese, tj. zahrnuje behaviorální charakteristiky jedince, které jsou kauzálně vztaženy k efektivnímu výkonu práce (Boyatzis, 1982 in: Horton, Hondegghem, Farnham, 2002). Monitoring ve smyslu „*competence*“ sleduje pracovní pozici a její dosavadní výkon, tj. aktivity vykonávané na pracovním místě (Horton, Hondegghem, Farnham, 2002). Můžeme tedy konstatovat, že zatímco první způsob monitoringu se zaměřuje na *vstupy*, které napomáhají dosáhnout úspěšného výkonu na pracovní pozici, druhý je orientován na *výstupy* kompetencí. Pro zaměstnavatele může být jednodušší vyjadřovat se spíše v pojmech „*competence*“, tj. formulovat výstupy, tedy jak má vypadat efektivní výkon pracovní pozice. Na druhou stranu pro efektivní plánování vzdělávacích a rekvalifikačních progra-

mů tak, aby poptávka na trhu práce byla v souladu s nabídkou, je důležité formulovat konkrétní „kompetency“ pro efektivní výkon pracovní pozice. Náš přístup sleduje kompetence ve smyslu „kompetency“, neboť právě znalost vstupů podstatných pro výkon profese umožňuje jednotlivým aktérům trhu práce plánovat např. investice do dalšího vzdělávání či rekvalifikace.

Využití kvalitativních metod pro monitorování požadovaných kompetencí se ukazuje na základě (nejen) švédských zkušeností jako užitečné. Tyto metody umožňují porozumění kontextu³, v němž jsou konkrétní kompetenční potřeby formulovány, a vzájemně vyjasnění si obsahu kompetencí. Kvalitativní monitorování tak přináší přesnější informace o vzájemném vztahu nabídky a poptávky na lokálním či regionálním trhu práce a také přesnější informace o profesích⁴ a požadavcích na ně. Takové posílení znalostí o podmínkách a fungování lokálního či regionálního pracovního trhu umožňuje cílenější tvorbu opatření politiky zaměstnanosti, ale i vzdělávacích kursů v dané lokalitě či regionu. Další přínosy kvalitativního přístupu k monitorování potřeb zaměstnavatelů jsou diskutovány v následující části.

Popis pilotního testování

V rámci projektu OP LZZ „Aktivní matching: Strategická podpora poradenství na trhu práce“ proběhlo pilotní testování proveditelnosti a uplatnitelnosti nejdůležitějších prvků švédského monitoringu, zejména možnosti využití polostrukturovaného rozhovoru se zaměstnavateli jako nástroje monitorování lokálních trhů práce a možnosti zapojení pracovníků ÚP jako tazatelů do sběru dat u zaměstnavatelů. Pilotní testování bylo založeno na kombinaci českého, převážně kvantitativního, a švédského, převážně kvalitativního přístupu.

Švédský monitoring potřeb pracovního trhu je postaven na:

1. vytvoření hodnověrného vzorku zaměstnavatelů (provozoven ve vymezeném území);
2. sestavení scénáře polostrukturovaného rozhovoru;
3. vedení polostrukturovaných rozhovorů s klíčovými zástupci zaměstnavatelů;
4. zpracování sebraných dat (třídění a standardizace);
5. analýze dat a jejich zasazení do širšího ekonomického kontextu s cílem popsat stávající situaci a možná rizika budoucího vývoje;

Tabulka č. 1: Struktura výběrového souboru

kategorizovaný počet zaměstnanců	počet firem/organizací v JmK	z toho ve vzorku	míra pokrytí	míra odmítnutí
10–49	5 486	144	2,6 %	18,1 %
50–249	1 214	36	3,0 %	27,8 %
250 +	228	20	8,8 %	5 %

Zdroj: vlastní výpočty

6. ustavení lokálních konzultačních skupin s účastí zástupců samosprávy, zaměstnavatelských organizací i zástupců ministerstva školství, jejichž úkolem je podpora pro realizaci rozhovorů ve firmách, poskytnutí zpětné vazby na výsledky analýzy, využití výsledků pro vlastní aktivity členů konzultačních skupin a jejich rozšíření mezi další zainteresované sociální partnery (Strandberg, Strannefors, Sundqvist, 2006; více viz Horňáček a kol., 2014).

Monitoring potřeb trhu práce realizovaný českými veřejnými službami zaměstnanosti není zcela jednotný. Pilotní testování vybraných prvků švédského monitoringu se uskutečnilo v rámci Jihomoravského kraje (JmK) a při jejich adaptaci⁵ jsme vycházeli právě ze zkušeností ÚP JmK s monitoringem potřeb na trhu práce (tento kraj byl zvolen zejména proto, že zde existují několikaleté zkušenosti s kvantitativními⁶ i kvalitativními⁷ průzkumy trhu práce).

Základním nástrojem sběru informací v rámci pilotního šetření byly rozhovory, které vedli zástupci ÚP s reprezentativní zaměstnavateli ze soukromého i veřejného sektoru v JmK. Rozhovory se zástupci zaměstnavatelů byly navrženy jako polostrukturované, které měly scénářem určený jak obsah, tak pořadí jednotlivých témat. Obsah témat je kombinací švédského scénáře rozhovoru se zaměstnavateli a českého scénáře dotazníkového šetření prováděného na území JmK. Klíčovými tématy byly aktuální ekonomická a personální situace firmy či instituce, očekávaný vývoj stavu zaměstnanců v horizontu jednoho roku a hodnocení trhu práce z hlediska dostatečné nabídky pracovních sil v uplynulých šesti měsících. Významná část rozhovoru byla věnována výčtu profesí, které zaměstnavatel na trhu práce obvykle či nejčastěji poptává, a popisu kompetencí, které u uchazečů v těchto profesích očekává. Otázky na kompetence byly kladeny tak, aby respondenti popsali nejen formální kvalifikaci, ale i další znalosti, dovednosti, schopnosti, hodnoty a postoje přesahující formální kvalifikaci. V závěru rozhovoru byli respondenti požádáni, aby se pokusili odhadnout, jaké profese a kompetence budou pro jejich firmu či instituci důležité za tři roky.

Scénář rozhovoru byl testován a upraven v průběhu srpna 2013. Na základě této pilotáže vznikla konečná verze, se kterou pracovali tazatelé. V období od října 2013

do ledna 2014 bylo realizováno 200 rozhovorů se zástupci zaměstnavatelů. Tyto rozhovory vedlo 10 vybraných pracovníků ÚP (8 v okrese Brno-město a po jednom v okresech Blansko a Hodonín) a 2 členové výzkumného týmu (v okrese Brno-venkov). Tito vybraní pracovníci ÚP absolvovali školení, kde byli seznámeni se záměry celého projektu a jejich rolí v něm.

Samotnému fyzickému příchodu do firmy či instituce předcházela informační dopis, který vysvětloval účel a téma zamýšleného rozhovoru. V určené době po odeslání informačních dopisů začali tazatelé (zástupci ÚP a členové výzkumného týmu) kontaktovat zaměstnavatele a domlouvat termíny setkání. Záměrem bylo provádět rozhovory přímo ve firmách či institucích s kompetentními manažery, jednately či přímo majiteli.

Záznam rozhovoru byl pořizován na místě do záznamového archu a posléze přenesen do elektronické formy. Inovovaný nástroj sběru dat u zaměstnavatelů se skládal ze čtyř vzájemně provázaných prvků:

- 1) Metodiky vedení rozhovoru, od prvního kontaktu s organizací do ukončení rozhovoru a prvotních operací s daty.
- 2) Scénáře polostrukturovaného rozhovoru.
- 3) Elektronického záznamového archu, do kterého byla vkládána data z rozhovorů.
- 4) Zpracování identifikovaných volných pracovních míst formou „Protokolu matchingu“ a jejich předání ke zprostředkování (aktivní matching).

S ohledem na plánovaný počet rozhovorů a významně vyšší počet zaměstnavatelů v Jihomoravském kraji než ve švédském regionu Dalarna, kde jsme čerpali zahraniční inspiraci, došlo v porovnání se švédským postupem k výraznějšímu poklesu pokrytí. Zatímco ve Švédsku vzorek pokrývá cca 5 % zaměstnavatelů, v našem případě je pokrytí přibližně poloviční, mezi 2,5–3,0 %. Pouze v případě největších zaměstnavatelů (nad 250 zaměstnanců) dosahuje pokrytí cca 8,8 %.

Struktura zkoumané populace je patrná z tabulky č. 1.

Výběrovou oporu tvořila databáze, kterou vytvořil ÚP JmK v rámci každoročního *Průzkumu pracovních sil v JmK*. V kategoriích organizací „10 až 49 zaměstnanců“ a „50 až 249 zaměstnanců“ byl vzorek vytvořen formou náhodného stratifikovaného výběru (tedy s ohledem na jednotlivé sektory národního hospodářství). V případě největších zaměstnavatelů v JmK (250 zaměstnanců a více) nešlo o výběr náhodný, ale záměrný - byli osloveni největší zaměstnavatelé ve vybraných okresech. Zahrnuty byly okresy Brno-město, Brno-venkov, Blansko a Hodonín. Tyto okresy byly vybrány s ohledem na velikost, výši nezaměstnanosti a převažující sektor hospodářství (průmyslové i více zemědělské

okresy). V případě odmítnutí rozhovoru zaměstnavatelem byla z databáze vybrána odpovídající náhradní organizace.

Autoři švédského způsobu monitorování, kteří byli zároveň partnery v projektu (Strandberg, Strannefors, Sundqvist, 2006), zdůrazňují především dva hlavní cíle šetření, a to:

- 1) předpovědět potřeby nábory pracovních sil v krátkodobém horizontu a
- 2) analyzovat potřeby kvalifikace těchto pracovních sil.

Na základě těchto znalostí pak mohou VSZ plánovat a designovat rekvalifikační a tréninové programy pro uchazeče o zaměstnání.

Dalším zdůrazňovaným cílem je rozšíření vědomostí pracovníků ÚP o potřebách lokálních zaměstnavatelů a posílení kontaktů mezi ÚP a firmami v regionu. Právě spolupráce služeb zaměstnanosti se zaměstnavateli se jeví v českém prostředí ve srovnání se Švédskem podhodnocená (Klimplová, 2007).

Ze zkušeností švédského partnera vyplývá, že osobní rozhovory se zaměstnavateli, které provádějí pravidelně (2x ročně) pracovníci ÚP z různých oddělení, podporují u těchto pracovníků znalost regionálního trhu práce a jeho potřeb. Rozhovor plní i informační roli ve vztahu k zaměstnavatelům, kteří tímto způsobem získávají aktuální informace o činnosti a nabídce ÚP a informace o budoucím vývoji z hlediska nabídky pracovních sil apod. (Klimplová, 2008).

Pro systém služeb zaměstnanosti uplatňování navrhovaných postupů potenciálně přináší:

- konkrétní a diferencované informace pracovištím ÚP (informace o lokálním trhu práce a potřebách lokálních zaměstnavatelů mohou pomoci zvýšit profesionalitu pracovníků ÚP, zlepšit poradenství na trhu práce a přispět k tvorbě realistických a účinných operačních plánů),
- odstranění bariér mezi jednotlivými typy organizací působících na trhu práce prostřednictvím sdílení informací (za předpokladu fungujících propojených databází s odpovídající IT podporou),
- zlepšení spolupráce mezi zaměstnavateli a službami zaměstnanosti,
- možnost poskytovat strategické údaje pro rozhodování politických reprezentací na všech úrovních,
- možnost orientovat vzdělávací a rekvalifikační instituce v problematice budoucího vývoje kvalifikačních potřeb zaměstnavatelů na úrovni klíčových kompetencí.

Zaměstnavatelům výsledky kvalitativního šetření v první řadě přináší informace o stavu a očekávaném vývoji trhu práce, s případným důrazem na slabá či problémová místa. Zprostředkovaně pak také dopady investic do APZ, které se odrazí

v kvalitě nabízené pracovní síly.

Vzdělávacím institucím umožní informace získané z kvalitativního monitorování kompetenčních potřeb zaměstnavatelů rozvíjet taková kurikula, která budou nejlépe odpovídat požadavkům trhu práce.

Pro jednotlivce a uchazeče o práci uplatňování navrhovaných postupů přinese jednoduché a přehledné informace, které zlepší jejich orientaci na trhu práce, možnosti konkrétního zaměření rozvoje lidského kapitálu, podporu kvalifikovaného rozhodování a plánování pracovní kariéry v reakci na aktuální potřeby zaměstnavatelů.

Metodika a výsledky evaluace

Evaluace funkčnosti a uplatnitelnosti adaptovaného švédského přístupu monitorování v podmínkách českého trhu práce a vybraných kontaktních pracovištích ÚP se soustředila na zhodnocení procesu dotazování u zaměstnavatelů.⁸ Evaluace byla založena na osobních, a v některých případech skupinových, rozhovorech se zaměstnanci ÚP, kteří se podíleli na procesu dotazování. Individuální rozhovory byly vedeny se zástupci ÚP v Blansku a Hodoníně, dva skupinové rozhovory proběhly se zástupci ÚP v Brně-městě (každého ze skupinových rozhovorů se zúčastnili čtyři zástupci ÚP).

Cílem evaluace procesu dotazování bylo nejen zjistit, jak rozhovory probíhaly, ale také to, zda není možné za nejrůznějšími odchylkami od projektu (např. nedodržení předepsaného scénáře rozhovoru, omezená možnost získat požadované informace apod.) rozeznávat jisté pravidelnosti (souvinnost např. s velikostí firmy či instituce, příslušnost dle NACE apod.).

Evaluační rozhovor se snažil sledovat logiku procesu dotazování (kontaktování, rozhovor a využití získaných informací). Do evaluačního rozhovoru byla vložena tři další specifická témata: *profese*, jako jeden ze základních konceptů celého projektu, *kompetence*, jako významný inovační prvek, a *skrytá pracovní místa* (tj. pracovní místa, která nejsou aktuálně inzerována, ačkoli u zaměstnavatele existují), jako jeden z možných bezprostředních efektů sběru dat u zaměstnavatelů.

V závěrečném bloku byli respondenti požádáni o celkové zhodnocení přínosnosti daného způsobu sběru informací o lokálním trhu práce přímo u zaměstnavatelů a jeho přínosnosti i do budoucna. S tím nutně souvisí i identifikace případných problémů, které tento způsob sběru informací o lokálním trhu práce potenciálně přináší.

Evaluace procesu dotazování se tak zaměřila na tři hlavní aspekty či fáze procesu dotazování:

- 1) navázání kontaktu a průběh rozhovoru,
- 2) získání požadovaných informací,

- 3) hodnocení navrhovaného způsobu sběru dat.

Při evaluaci procesu dotazování se objevila i jiná témata, která jsou v kontextu evaluace relevantní. Předkládaná evaluační analýza procesu dotazování pracuje i s těmito tématy.

1. Navázání kontaktu a průběh rozhovoru

Z provedených rozhovorů vyplývá, že fáze kontaktování a vstupu do firmy či instituce nemá konstantní podobu. Naopak, zdá se, že způsob a rychlost navázání kontaktu závisí především na velikosti firmy. Zvláště v menších firmách se vyskytovaly dva druhy překážek při navazování prvního kontaktu:

- a) poruchy v komunikaci uvnitř firem - zodpovědné osoby, zpravidla jednatele, kteří jediní mohli poskytnout rozhovor, nevěděli o informačním dopisu a byli telefonickou žádostí překvapeni;
- b) menší ochota rozhovor vůbec poskytnout, protože tyto organizace ve srovnání s těmi většími jen v malé míře využívají služeb ÚP.

V případě větších firem či institucí tazatelé oceňovali fakt, že zde existuje odpovědná osoba (personální ředitel), která byla kompetentní a většinou i ochotná k provedení rozhovoru. Větší ochotu k rozhovoru respondenti zaznamenali v případě, že se jednalo o veřejné či státní instituce.

Z této zkušenosti vyplývá obecnější pravidlo, že je lepší obracet se přímo na vrcholový management, v případě menších firem pak na jednatele. V případě, že byl dopis zaslán na adresu firmy (tedy vlastně na sekretariát), ne vždy doputoval ke kompetentní osobě.

Jako problematický se ukázal zvolený termín - před koncem roku. V této době, jak je patrné z provedených rozhovorů a jak posléze potvrdily také statistické údaje o počtu nezaměstnaných, měli zaměstnavatelé spíše tendenci propouštět než přijímat nové zaměstnance.

2. Získání požadovaných informací

Respondenti (tazatelé) hodnotili veskrze kladně své komunikační partnery ve firmách (zaměstnavatele). Ať již šlo o jednatele menších firem nebo personální šéfy firem větších, v obou případech je viděli jako plně kompetentní, s dostatečnou znalostí klíčových činností, jimiž se firma zabývá, a náplně práce zaměstnanců v klíčových profesích.

Na druhou stranu definice těchto činností v pojmech kompetencí není samozřejmou dovedností manažerů či majitelů firem. Respondenti často upozorňovali na tendenci komunikačních partnerů hovořit spíše o *vlastnostech než o kompetencích*⁹.

V jistém ohledu tak můžeme konstatovat, že těžiště celého procesu dotazování se nachází spíše než ve sběru kompetenčních slov popisujících nejrůznější klíčové

činnosti, v oslovení zaměstnavatelů, potenciálních klientů a partnerů na trhu práce a budování partnerských vztahů mezi zaměstnavateli a veřejnými službami zaměstnanosti. Slovy jedné z tazatelek: „... pro naši práci jako úřadu práce oslovení klientů beru jako prioritní...“

Problém při sběru informací nastával u odhadování budoucích kompetenčních potřeb. Třiletý výhled, na který byli zaměstnavatelé v rozhovoru dotazováni, se jevil jako příliš dlouhý, protože je podle zaměstnavatelů v zásadě nemožné odhadnout vývoj na takovou dobu dopředu.

3. Hodnocení navrhovaného způsobu sběru dat

Obecně byly rozhovory ve firmách a institucích hodnoceny tazateli z řad pracovníků ÚP pozitivně. Služebně starší považovali činnost v rámci projektu vlastně za návrat k činnostem, které měli dříve zaměstnanci ÚP v náplni práce.

Rozhovory se zaměstnavateli se staly nejen zdrojem informací pro pracovníky ÚP, ale zároveň příležitostí pro seznámení komunikačních partnerů ve firmách s činností ÚP a se službami, které tato instituce nabízí.

Jedna z vedoucích pracovníků krajské pobočky ÚP v Brně vidí osobní návštěvy ve firmách jako velmi přínosné. U zprostředkovatelek mohou tyto návštěvy vést k tomu, že „pak začnou vidět svět jejich očima“ (myšleno očima zaměstnavatelů). Dochází tím ke vzájemnému vyjasnění a porozumění kompetenčním požadavkům mezi zaměstnavateli a pracovníky ÚP a díky tomu k efektivnějšímu přiřazování uchazečů na volná pracovní místa, což vede ke zkvalitnění práce ÚP z pohledu zaměstnavatelů.

Na druhou stranu platí, že zprostředkování prováděné v rámci projektu nebylo příliš úspěšné. Není proto možné jednoduše konstatovat, že návštěvy ve firmách okamžitě přinesou efektivnější a úspěšnější zprostředkování (viz také následující oddíl *Změny v metodách rekrutace*). Návštěvy ve firmách na jednu stranu zlepšují povědomí pracovníků ÚP o potřebách firem, na druhou stranu stále zůstává nedořešený problém vhodné diagnostiky kompetencí na straně uchazečů o zaměstnání.

Jako pozitivní přínos celého projektu respondenti vnímali i to, že prostřednictvím osobních návštěv ve firmách získává ÚP svou konkrétní tvář, tedy přestává být anonymním úřadem. Slovy jedné z respondentek: „... ty firmy také kvitovaly minimálně to, že nyní už ví, na koho se na tom úřadě obrátit.“

4. Změny v metodách rekrutace

Firmy se podle zjištění respondentů adaptují na výrazný převis nabídky pracovní síly nad poptávkou. Uchazeči o zaměstnání se na ně obracují stále častěji přímo, bez zprostředkování ze strany ÚP. Přicházejí do firem osobně, případně zasí-

lají životopisy. Firmy, ty větší, ale i ty menší, si pak stále častěji vedou vlastní databáze uchazečů.

Jeden z respondentů uvedl, že mu ve firmě bylo řečeno: „... my máme tolik zájemců, že v podstatě ty vaše služby nepotřebujeme.“ Celý proces rekrutace ztrácí veřejný charakter. Jak potvrdili i respondenti, na trhu práce stále dochází k propouštění a přijímání nových zaměstnanců. Zároveň však zjistili, že případná volná místa jsou již dopředu obsazená, že existuje systém předvýběrů, založený buď právě na existenci privátní databáze uchazečů, nebo na doporučení z okruhu známých či stávajících zaměstnanců. Takto k rekrutaci přistupují především menší firmy. Jde vlastně o praktickou ukázkou fungování tzv. slabých vazeb na trhu práce¹⁰ (Granovetter, 1983).

U větších firem je využíván například model založený na zaměstnávání agenturní pracovní síly. Firma si případného nového zaměstnance ověří jako agenturního zaměstnance a v případě, že se osvědčí, je přijat do standardního pracovního poměru. Předchází tak riziku špatné volby a nákladů spojených s řešením takové situace.

Současnou situací na trhu práce vystihl jeden z respondentů slovy: „Ty profese, které byly na trhu práce úplně běžné, se teď už schovávají pro známé, protože teď už každý zná někoho, kdo je bez práce a kdo pracovat chce.“

Ta věta v sobě do značné míry obsahuje paradox, se kterým se setkáváme jak ve výpovědích respondentů, tak v přehledu požadovaných kompetencí. Na jedné straně roste počet nezaměstnaných osob, ale tento fakt jako by se z pohledu zaměstnavatelů nijak neodrážel na kvalitě pracovní síly, která je k dispozici. Projevuje se to v míře, v jaké byly zmiňovány v rozhovorech namísto předpokladů kompetenčních předpokladů charakterové: „Pokud chtějí člověka do výroby, ... a ví, že je to pracovnítý člověk a rád by tam dělal, tak třeba zapomenou, že ty jeho kompetence jsou trošku horší a možná doufají, že selepší.“

Jiná respondentka shrnula základní požadavek potenciálního zaměstnavatele do věty: „Oni chtějí dobrého pracovníka.“

V této souvislosti se vynořovala stále častěji vrstva základních, těžko definovatelných vlastností na pomezí měkkých kompetencí a charakterových vlastností („mít chuť dělat“, „mít přirozenou inteligenci“, „musí ho to bavit“). Jak vyplývá z provedených rozhovorů, především menší a střední firmy přesouvají důraz při rekrutaci na přítomnost těchto kvalit. V této souvislosti roste význam neformálních známostí, styků („slabých vazeb“) a nejruznějších doporučení.

Především v menších firmách je patrný význam kompetencí při popisu pracovních činností a pracovních pozic. Zaměstnavatelé často hledají zaměstnance, kteří jsou schopni zastat více pozic či mají prak-

tické dovednosti z více oborů či profesí. Důraz je tedy kladen nejen na odborné kompetence vztahující se k formální kvalifikaci, ale i na tzv. klíčové kompetence, a to jak na odborné kompetence obecné jako řídičský průkaz B, jazykové znalosti, dovednosti při práci s PC, základní znalosti účetnictví či základní právní a ekonomické povědomí, tak na měkké kompetence, jako je schopnost komunikovat, plánovat a organizovat. Často se objevuje velký důraz i na hodnoty a postoje vycházející z charakterových vlastností, jako jsou zodpovědnost, pečlivost, spolehlivost, samostatnost, loajalita apod.

5. Změna role ÚP

Někteří z respondentů konstatovali, že návštěvami ve firmách zaměstnanci ÚP vstupují do prostoru, ve kterém doposud primárně operovaly personální agentury. Někteří respondenti tlumočili názor zaměstnavatelů, že se tento přístup ÚP „personálním agenturám nebude líbit...“. Celkově byla tato změna v přístupu ÚP k zaměstnavatelům respondenty hodnocena pozitivně.

Dlouhodobě probíhá na trhu práce i jiná změna, která již tak pozitivní není. A vnímají to i vedoucí pracovníci ÚP. S rostoucím počtem nezaměstnaných neroste počet zaměstnanců ÚP. To má samozřejmě vliv na charakter i kvalitu probíhajících procesů. Jeden z respondentů vystihl současnou situaci slovy: „my teď neprovádíme, řečeno objektivně, zprostředkování, ale evidenci.“

Diskuse

Poslední roky znamenaly pro fungování Úřadu práce řadu změn. Z rozhodnutí MPSV došlo k 1. dubnu 2011 k významné změně organizační struktury úřadů práce. Vznikla nová instituce, Úřad práce České republiky (ÚP ČR), která je zákonem definována jako správní úřad s celostátní působností, s generálním ředitelstvím sídlícím v Praze. Vedle toho od 1. ledna 2012 došlo, vedle výplaty dávek podpory v nezaměstnanosti, k převodu agend spojených s výplatou nepojistných sociálních dávek, příspěvku na péči a dávek osobám se zdravotním postižením do gesce ÚP ČR. Přesun uvedených agend na ÚP ČR, v kombinaci s nedostatečným personálním zajištěním, ve svém důsledku zapříčinil snížení efektivnosti výkonu postupů spojených se zprostředkováním a poradenstvím na trhu práce. Tedy v činnostech, které dříve byly pro tuto instituci klíčové (Horňáček a kol., 2014).

Ač se ve světle těchto změn i našich zjištění (rekrutace na trhu práce ztrácí veřejný charakter) může zdát, že role ÚP v oblasti zprostředkování a poradenství slábne, lze očekávat, že budoucí (očekávaná) situace ve společnosti a na trhu práce v ČR si v nejbližších letech pravděpodobně vynutí další zásadní změny v činnostech ÚP. Lze se domnívat, že rozhodujícím klientem ÚP

nebudou tak jako dosud nezaměstnaní, ale spíše zaměstnavatelé. Zásadním úkolem ÚP pak už ale nutně nebude snaha zaměstnat uchazeče o práci, ale naopak snaha poskytnout zaměstnavateli právě takového pracovníka, o jakého má zájem. Nezaměstnanost se nesníží tím, že pomocí dotací (např. z APZ) ÚP zaměstná osoby nezaměstnané (a často i fakticky nezaměstnatelné), ale tím, že se ÚP bude snažit zaměstnavatelům poskytnout pracovní sílu v jimi požadované struktuře a kvalitě.

Činnost ÚP v ČR se bude muset postupně přiblížit činnostem, které byly v řadě zemí EU do systému státem prováděného zprostředkování zaměstnání zaváděny v průběhu posledních zhruba dvaceti let. Optimální by bylo, kdyby v tomto procesu došlo jednak k oddělení činností administrativních od vlastního výkonného zprostředkování jako základní činnosti ÚP a jednak k výraznému propojení činností zprostředkování, monitoringu a hlášení volných pracovních míst. Pracovněprávní poradenství, APZ včetně rekvalifikací i dotační činnost z prostředků EU by v ideálním případě měly tvořit servis pro základní činnost ÚP (zprostředkování) a měly by na ni bezprostředně navazovat, zatímco monitoring trhu by jí měl předcházet. Validní a spolehlivé informace z průběžného monitoringu trhu práce jsou proto klíčové, a to nejen pro plánování aktivit veřejných služeb zaměstnanosti či pro vzdělávací instituce, ale i pro zaměstnavatele při plánování jejich organizačních strategií - a to i pro ty, kteří jiné služby ÚP (zprostředkování, poradenství) nevyužívají.

V systému práce ÚP ČR, jak je nastaven v současnosti, ovšem takto nastíněná koncepce uskutečnitelná není. Lze se ale domnívat, že výrazné změny ve struktuře ekonomické aktivity obyvatelstva a ve struktuře zaměstnanosti, k nimž v posledních zhruba pěti letech v ČR došlo, si postupně změnu těžiště činností veřejných služeb zaměstnanosti vynutí (Horňáček a kol., 2014).¹¹

Závěr

Z provedené evaluace vyplynula především ochota a připravenost všech zúčastněných pracovníků ÚP podílet se na sběru informací o trhu práce a poptávce po pracovní síle, založeném na osobním kontaktu se zaměstnavateli.

Nejpozitivněji je hodnocena příležitost vidět situaci očima zaměstnavatelů, jak o ní referovali někteří z tazatelů. Podobně může setkání se zástupci ÚP u některých ze zástupců zaměstnavatelů (ať již manažerů nebo přímo majitelů firem) pomoci korigovat jejich pohled na nezaměstnané a skutečnou roli ÚP.

Švédští partneři při představování jejich postupu přímo hovořili o tom, že rozhovor se zaměstnavatelem je do značné míry založen na schopnosti a připravenosti obou

stran si vzájemně vyměnit informace. To se do značné míry potvrdilo i v našem šetření, kdy některé z návštěv měly ze strany zástupců ÚP takřka osvětový charakter, a na druhou stranu někteří zaměstnavatelé neváhali vzít zástupce ÚP přímo do provozu.

U zaměstnavatelů se projevila jen velmi omezená schopnost odhadovat budoucí vývoj, a to jak s ohledem na budoucí počet zaměstnanců, tak změnu v požadovaných kompetencích. Zejména s odkazem na neustálé se měnící podmínky na trhu práce odmítali predikovat vývoj na tři roky dopředu. Tento fakt zřejmě významně souvisí s celkovým charakterem české ekonomiky, která má z velké části charakter obslužné ekonomiky ve vztahu k ekonomice německé.

Shrneme-li výše uvedené, vidíme přínosy zavedení kvalitativního způsobu monitorování do praxe veřejných služeb zaměstnanosti především ve standardizaci postupů získávání informací o situaci na trhu práce, která umožní jejich kvantitativní i kvalitativní vyhodnocování a přinese přesnější informace o nabídce a poptávce na lokálním/regionálním trhu práce včetně informací o poptávaných profesích a kompetencích. Posílení znalostí o podmínkách fungování lokálního/regionálního trhu práce dále umožní cíleně plánovat rozsah a zaměření programů politiky zaměstnanosti a efektivně orientovat poradenství na trhu práce.

Důležitým přínosem testovaného přístupu ale nejsou jen informace získané z dotazování zaměstnavatelů, ale také samotný proces, při kterém dochází k sebezodokonalování pracovníků ÚP při sbírání dat. Na jejich schopnosti učit se nové postupy přímo závisí rozvoj instituce ÚP, která je schopna flexibilně měnit své zažité postupy díky znalostem získaným při dotazování (např. diferenciování přístup ke klientům, ať již z řad uchazečů o zaměstnání nebo zaměstnavatelů). Neméně důležitým aspektem je i budování spolupráce a partnerských vztahů mezi veřejnými službami zaměstnanosti a organizacemi veřejného, soukromého i neziskového sektoru.

Limitem pro provádění cíleného plošného monitoringu, který by v ideálním případě měl probíhat dvakrát ročně, je stávající organizační kapacita ÚP. Předpokladem pro jeho efektivní fungování jsou proto určité změny organizační struktury ÚP, popsané obecněji výše v diskusi. Konkrétně jde o změny v podmínkách výkonu práce poradců a zprostředkovatelů a v obsahu jejich činnosti. Jako nutný se jeví přechod ze situace, kdy tito pracovníci sbírají pouze informace od uchazečů o zaměstnání, do stavu, kdy je součástí jejich pracovní činnosti transformace informací od uchazečů, ale i zaměstnavatelů a zapojení nabytých poznatků do procesu poradenství a zprostředkování. Další nutnou podmínkou je pak také zapojení vhodného

informačního systému pro práci se sebranými daty (i pro následné propojování nabídky a poptávky).¹²

- 1 Tento článek vznikl v rámci projektu OP LZZ „Aktivní matching: Strategická podpora poradenství na pracovním trhu“ (CZ.1.04/5.1.01/77.00400) - projekt mezinárodní spolupráce Masarykovy univerzity a Arbetsförmedlingen (Úřad práce ve Švédsku). Projekt byl financován z prostředků ESF prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR. Bližší informace o projektu naleznete na <http://www.cepres-muni.cz/aktivni-matching/>
- 2 Nicméně, jak ukázala zpráva Cedefopu (2013), dobře koncipovaný přístup zaměřený na úkoly také umožňuje indikovat požadované kompetence.
- 3 Vnitřní a vnější prostředí zaměstnavatelské organizace, jež může mít vliv na formulované požadavky a jejich význam v rámci dané organizace.
- 4 Především ve smyslu obsahů profesí a činností, které jsou v jejich rámci vykonávány. Od toho se odvíjí formulace poptávky, která již nutně nemusí být vyjadřována v pojmech profesí či vzdělávacích certifikátů, ale spíše v pojmech kompetencí a dovedností.
- 5 Ve smyslu adaptace na podmínky regionálního trhu práce ve vybraných okresech a na vybraných kontaktních pracovištích ÚP v Jihomoravském kraji.
- 6 ÚP Brno-město (předchůdce krajské pobočky ÚP ČR pro Jihomoravský kraj) v roce 1994 vytvořil rozsáhlý panel respondentů (zaměstnavatelů), který později rozšířil na celé území JmK. Ve městě Brně zahrnuje panel zhruba 1600 zaměstnavatelů, na území JmK pak celkem 4000. V rámci každoročně prováděných průzkumů (vždy k 31. 12.) je v kraji podrobně sledován rozsah a struktura pracovních míst u evidovaných zaměstnavatelů. Základním nástrojem sběru informací je dotazník, který využívá stejná třídící kritéria, jaká při provádění Labour Force Survey používá Eurostat (více viz Horňáček a kol., 2014).
- 7 Kvalitativní monitoring má v ČR tradici spíše v počátcích fungování ÚP, kdy zaměstnanci ÚP osobně navštěvovali firmy, aby získali přehled o jejich potřebách. V důsledku různých změn (nárůst nezaměstnanosti, nárůst činnosti spadajících do kompetence ÚP atd.) však postupně docházelo ke ztrátě kapacity ÚP vykonávat kvalitativní monitoring. Nyní se ukazují tendence k návratu k této formě monitoringu či spolupráce se zaměstnavateli. Od 1. září 2013 bylo v rámci ÚP ČR vytvořeno více než 300 nových systemizovaných míst určených pro agendu kontaktu se zaměstnavateli (Horňáček a kol., 2014).
- 8 Vedle hodnocení procesu dotazování byl v rámci projektu hodnocen i proces zprostředkování na základě Protokolu matchingu (viz výše). Hodnocení tohoto procesu však není předmětem tohoto článku.
- 9 Zatímco kompetence chápeme jako soubor získaných znalostí a dovedností, a to buďto vázaných na konkrétní profesi, či obecných, vlastnostmi rozumíme charakteristiky vycházející z volných vlastností či charakteru člověka (spolehlivost, vytrvalost, odpovědnost apod.), které již překračují hranici tzv. měkkých kompetencí a které je obtížné nejen diagnostikovat, ale i prokazovat (např. formou certifikátu či osvědčení), (více viz Kompetenční model, MŠMT, nedat.; Pilařová, 2009).
- 10 Slabé vazby podle Granovettera vznikají mezi známými nebo například spolužáky. Jako silné definuje vazby mezi nejbližšími příbuznými nebo blízkými přáteli. Právě množství slabých vazeb napomáhá pracovní mobilitě, vytváří příležitosti pro změnu a posiluje sociální kohezi (Granovetter, 1983). Slabé vazby jsou, na rozdíl od vazeb silných, významnými informačními kanály, kterými proudí informace o potenciálních příležitostech na trhu práce.

- 11 Ostatně i poslední vývoj prosazený na MPSV ČR tomu nasvědčuje; od 1. 9. 2013 bylo Úřadu práce ČR přiznáno 319 nových systemizovaných míst určených výslovně pro agendu monitoringu, a od 1. 5. 2014 dalších 85 pracovních míst určených výslovně pro oblast jednání se zaměstnavateli, a to v souvislosti se zřizováním nových pracovních míst (Hornáček a kol., 2014).
- 12 Od 1. ledna 2012 došlo k přechodu na nový informační systém. Na Úřadu práce byl zaveden tzv. Agendový informační systém (AIS). Ten ještě řadu měsíců po svém zavedení vykazoval výrazné nedostatky co do své funkčnosti, nehledě na fakt, že oproti svému předchůdci soustřeďoval mnohem méně informací a jejich vyhodnocování bylo v řadě ohledů komplikované. Následně v lednu 2014 došlo k další změně, kdy byl AIS - z nedostatku jiných možností - nahrazen dříve používaným systémem OK-PRÁCE (Hornáček a kol., 2014).

Literatura:

- Canadian Council on Learning, 2007. *Is it Possible to Accurately Forecast the Labour Market Needs?* Online: <http://www.cclcca.ca/pdfs/SystematicReviews/IsitPossibletoAccuratelyForecastLabourMarketNeedsFinalReport.pdf> (Naposledy navštíveno: 18. 10. 2014)
- Campbell, C. P., 1997. Labor market signalling approaches. *Journal of European Industrial Training*, 21 (8/9): 284–290.
- Cedefop, 2013. *Piloting a European survey on skill needs. Illustrative findings*. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2013. online: http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/5536_en.pdf (Naposledy navštíveno: 15.9.2014)
- Granovetter, M., 1983. The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory* 1(3): 201–233.
- Hornáček, J., Klimplová L., Pitner J., Vyhliďal J., Winkler J., Zelenková I., 2014. *Kvalitativní monitorování a prognózování trhu práce: Švédskou cestou?* Brno: Masarykova univerzita.
- Horton, S., Hondeghem, A., Farnham, D., (eds.), 2002. *Competency management in the public sector*. University of Portsmouth, IOS Press, Instituut Voor de Overheid: Amstredam, Berlin, Oxford, Tokyo, Washington DC.
- Klmplová, L., 2007. „Švédská politika zaměstnanosti včera a dnes.“ In Mareš, P., Hofírek, O. (eds.). *Sociální reprodukce a integrace: ideály a meze*, s. 101–118.
- Klmplová, L., 2008. Monitoring a analýza kvalifikačních potřeb ve Švédsku. *Sociální práce/Sociální práce*, 2008 (2): 121–130.
- Klmplová, L., 2010. „Příležitosti a bariéry spolupráce zaměstnavatelů a úřadů práce z pohledu zaměstnavatelů.“ In Winkler, J.; Klmplová, L. (eds.): *Nová sociální rizika na trhu práce a potřeby reformy české veřejné politiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. S. 140?158.
- Kureková, L., Beblavý, M., Haita, C., 2012. *Qualifications or soft skills? Studying Job Advertisements for Demand for Low-Skilled Staff in Slovakia*. NEUJOBS, Working Paper D. 4.3.3. Online: <http://www.neujobs.eu/sites/default/files/publication/2013/02/NEUJOBS%204.3.3.Slovakia.pdf> (Naposledy navštíveno: 1. 11. 2014).
- Larsen, Hasberg, Schmid, Atin, Brzozowski, eds., 2012. *Skills Monitoring in European Regions and Localities. State of the Art and Perspectives*. Rainer Hampp Verlaag: München, Mering, Germany.
- MŠMT, nedat. *Kompetenční model - druhy kompetencí*. Online: http://www.nuov.cz/uploads/Kompetenční_model_Kompetence_specifické.pdf (Naposledy navštíveno: 2.4.2014)
- Pilařová H., 2009. *Osobnost 3. - Charakter - definice, složky, vlastnosti, charakter zdravotníka*. Online: http://wiki.rvp.cz/Kabinet/Ucebni_texty/Psychologie_pro_C5%99edn%C3%AD_%C5%A1koly/Osobnost_3_-_charakter_-_definice,_slo%C5%BEky,_vlastnosti,_charakter_zdravotn%C3%ADka (Naposledy navštíveno: 2.4.2014)
- Psacharopoulos, G., 1991. From manpower planning to labour market analysis. *International Labour Review*, 130 (4): 459–470.
- Ricca, S., 1994. *Introduction to public employment services: a workers' education manual*. Geneva: International Labour Office.
- Strandberg, H., Strannefors, T., Sundqvist, J. 2006. *Skill Needs Analysis. Manual*. Stockholm: Swedish National Labour Market Board.
- Winkler, J., Klmplová, L., Vrbková, K. 2008. Proč jsou zaměstnavatelé (ne)spokojení s činností úřadu práce?, *Sociální a politické analýzy*, II (1): 39–71.

Autoři působí na katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.

Jak zabránit klamavému a podvodnému recruitmentu při migraci pracovníků

V současné globalizované ekonomice jsou pracovníci stále častěji nuceni hledat si práci daleko od domova a mnohdy až v zahraničí. I když pracovní mobilita přináší výhody milionům pracovníků a jejich rodinným příslušníkům, mnozí za to platí vysokou cenu. Jak veřejné, tak soukromé agentury zaměstnanosti mohou hrát při zprostředkování kvalitního a produktivního zaměstnání významnou roli, stejně jako při podpoře účinného a férového fungování trhu práce. Ve světě však působí i agentury zaměstnanosti bez skrupulí, neformální zprostředkovatelé práce a obchodníci s lidmi zaměřující se zejména na nízkokvalifikované a migrující pracovníky, kteří působí mimo nastavený právní rámec.

Jsou známy případy podvodů ohledně charakteru a podmínek zprostředkované práce, zadržování cestovních pasů, zadržování a neoprávněného snižování mezd, účtování náborových poplatků zaměstnancům, dluhy spojené s platbou za tyto poplatky, výhrůžky násilím nebo deportací.

ILO a UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) proto spojily své síly ve snaze podpořit férovou praxi při najímání pracovníků. ILO's Fair Recruitment Initiative, iniciativa ILO bojující za férový recruitment, která získala podporu i Global Migration Group, se snaží zabránit obchodování s lidmi a nucené práci, ochránit pracovníky, zvláště migrující, před neférovými praktikami recruitmentu, snížit lidské, sociální a ekonomické náklady pracovní migrace a zvýšit její přínosy jak pro migrující pracovníky a jejich rodiny, tak pro země původu i přijímající země. Iniciativa vychází z mezinárodních standardů a principů, obsažených jak v konvencích, protokolech a doporučeních ILO, tak v příslušných dokumentech OSN.

UNODC pomáhá členským státům v jejich úsilí účinně bojovat proti obchodování s lidmi prostřednictvím výzkumu, zpráv a informací s cílem zvýšit jejich znalosti a porozumění klíčovými konceptům a otázkám týkajícím se obchodování s lidmi.

ILO a UNODC se proto obrací na vlády, sociální partnery, podnikatele, další mezinárodní organizace a všechny zainteresované klíčové hráče, aby zesílili své úsilí s cílem zabránit neférovým praktikám recruitmentu, tím že

- v souladu s mezinárodními standardy přijmou a posílí národní legislativu a další opatření, zvláště týkající se práce a mi-

grace, aby pokrývaly celé spektrum podvodných a klamavých praktik recruitmentu, které mohou vést k obchodování s lidmi;

- zvýší povědomí pracovníků v oblasti recruitmentu, soukromých agentur zaměstnanosti a zaměstnavatelů v soukromém i veřejném sektoru o správné praxi a o tom, jak eliminovat podvodné praktiky při recruitmentu;
- umožní spolupráci mezi relevantními vládními agenturami, organizacemi pracovníků a zaměstnavatelů a reprezentanty privátních agentur zaměstnanosti, podpoří strategické partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem a výměnu informací o dobré praxi v řadách migrujících osob, aby se zajistilo, že o pracovníci recruitmentu porušující trestní právo budou potrestáni, a to i za obchod s lidmi, o migrující budou kryti vymahatelným právem, včetně pracovního, s cílem eliminovat podvodné a klamavé praktiky během recruitmentu a umísťování, o bude vytvářeno prostředí umožňující férové a udržitelné praktiky;
- vytvoří mechanismy pro podávání stížností a zajistí, aby migrující pracovníci, kteří zažili klamavé a podvodné praktiky recruitmentu nebo následné zneužívání, získali přístup ke spravedlnosti a účinnou nápravu včetně kompenzací;
- zajistí právo na svobodné sdružování, maximální pokrytí kolektivním vyjednáváním a podporu odborů v jejich snaze organizovat pracovníky, včetně migrujících, s cílem lépe je ochránit před zneužíváním během recruitmentu nebo v jeho důsledku;
- podpoří transparentní a participativní vyjednávání, uzavírání a efektivní implementaci bilaterálních a regionálních smluv, založených na mezinárodních standardech a další specifické mechanismy k zajištění lepší mezinárodní koordinace, spolupráce a omezování nedostatků při regulaci a prosazování práva při pracovní migraci;
- zajistí, aby národní mechanismy regulace recruitmentu migrujících pracovníků byly integrovány do politiky pracovní migrace a odpovídajících bilaterálních a regionálních smluv s cílem zajistit soulad mezi národním právem a politikou regulující recruitment a širší politikou spojenou se zaměstnaností, znalostmi a dovednostmi a vzděláváním;
- podpoří ratifikaci konvencí ILO a OSN.

Zdroj: ILO

Ekonomické důsledky rozvodu pro oba manžele v České republice: Nákladné rozvody pro ženy či muže?

Petr Janský, Jiří Šatava

Článek kvantifikuje ekonomické rozdíly mezi rozvedenými a ostatními jednotlivci a jejich rodinami a při dostupnosti dat také částečné ekonomické dopady potenciálních rozvodů v současnosti sezdáných českých párů v České republice. Porovnání ekonomické aktivity rozvedených, sezdáných a svobodných jednotlivců ukazuje značnou úroveň dělby práce v rámci rodin. Výsledky naznačují, že po rozvodu se partner, který se v manželství více věnoval netržním formám práce, což jsou většinou ženy, hůře přizpůsobuje nové ekonomické situaci a potřebě věnovat se tržním formám práce. Rodiny, které vedou rozvedení jednotlivci a sezdané páry, vykazují výrazné rozdíly, přičemž domácnosti vedené rozvedenými ženami vykazují jedny z nejnižších příjmů. K těmto rozdílům přispívá ztráta sdílení čistých příjmů po rozvodu. V současnosti by vdané ženy ve věku 20 až 70 let, které nestudují ani nepobírají starobní důchod, v případě ukončení plného sdílení čistých příjmů přišly o více než 20 % čistých příjmů. Pro výdaje pozorujeme větší rozdíly mezi domácnostmi sezdáných a rozvedených s dětmi. Nejnižší výdaje mezi různými druhy rozvedených domácností mají domácnosti rozvedených žen s dětmi. Závěrem nabízíme několik doporučení pro snížení ekonomických dopadů rozvodů.

Úvod

Rozvod je zásadní životní situací. Zahraníční výzkum v této oblasti ukazuje zhoršení ekonomické situace pro rozvedené osoby. Výzkum ekonomických dopadů rozvodu v České republice je velmi omezený. Jedním z důvodů vzácnosti tohoto výzkumu je špatná dostupnost vhodných reprezentativních dat. Výzkum na tomto poli je přitom velmi potřebný, jak dokumentují statistické údaje Českého statistického úřadu o rozvodech a rozvedených: (i) rozvedení v České republice v současnosti tvoří více než 10 % populace; (ii) úhrnná míra rozvodovosti dosahuje téměř 50 %; (iii) doba strávená v manželství před rozvodem se také zvyšuje. Rozvod tedy byl nebo bude součástí života velké části populace. Jeho dopady jsou přitom s velkou pravděpodobností nemalé a s prodlužující se dobou strávenou v manželství před rozvodem se mohou nadále zvyšovat.

Hlavním cílem článku je na základě dostupných reprezentativních dat vyplnit tuto mezeru v českém společenskovědním výzkumu, která může mít i dopad na neoptimální politiky státu vůči rozvedeným v České republice. V článku kvantifikujeme a porovnáváme rozdíly mezi ekonomickými charakteristikami rozvedených a zbytku populace v České republice a v případech, kdy to umožňují dostupná reprezentativní data, kvantifikujeme dílčí dopady rozvodu na české muže a ženy. Článek tak jako první v České republice na základě reprezentativních dat odrážejících ekonomické poměry v celé populaci poskytuje zjištění o dílčích ekonomických dopadech rozvodu a ekonomických rozdílech mezi rozvedenými, sezdánými a zbytkem společnosti. Na jejich základě navrhneme možná opatření alespoň částečně eliminující negativní dopady rozvodu.

Zbytek článku strukturujeme do kapitol tímto způsobem. V následující kapitole popisujeme existující literaturu ze zahra-

ničí i České republiky. Třetí kapitola představuje použitá data. Čtvrtá kapitola ukazuje výsledky analýz příjmů, ekonomické aktivity a výdajů podle rodinného stavu jednotlivců. Poslední kapitola nabízí krátké shrnutí a doporučení.

Literární rešerše

Ekonomické důsledky rozvodů byly a jsou častým tématem v zahraničním výzkumu. Ten se zaměřuje na zkoumání dopadů rozvodu především v nejrozvinutějších zemích. To je dáno především dostupností potřebných dlouhodobých dat o demografických, sociologických a ekonomických charakteristikách jednotlivců. Výzkum zabývající se ekonomickými důsledky rozvodů v České republice je výrazně méně rozvinutý než například v Německu, USA nebo Švédsku. Český výzkum se jen výjimečně věnuje empirické analýze ekonomických důsledků rozvodu. Níže shrnujeme existující literaturu nejprve pro zahraničí a poté pro Českou republiku.

V rámci zahraničního výzkumu o vlivu rozvodů velká skupina studií kvantifikuje pokles životní úrovně mužů a žen a jejich rodin včetně dětí po rozvodu. Mezi tyto studie patří například (Weitzman, 1985), (Day & Bahr, 1986), (Arendell, 1987), nebo (Peterson, 1996), (Amato & Cheadle, 2005), (Andress, Borgloh, Bröckel, Giesselmann & Hummelsheim, 2006). Zahraniční výzkum se také významně věnoval psychologickým dopadům rozvodu, jako například (Aseltine, Jr & Kessler, 1993), (Kessler, Davis & Kendler, 1997), (Wang & Amato, 2000) nebo (Shapiro, 1996), nebo zdravotním dopadům rozvodu: (Fokkema, 2002), (Amato, 2000), (Aldous & Ganey, 1999), (Joung et al., 1997), nebo (Rogers, 1996).

Nedávné studie se zaměřily na dopad rozvodu na více generací (Amato & Cheadle, 2005) nebo porovnávají dopady rozvodu v různých zemích (Andress et al., 2006). Amato & Cheadle (2005) na amerických

detailních datech zkoumají důsledky rozvodu napříč třemi generacemi a ukazují, že rozvod má důsledky pro následující generace. Andress et al. (2006) zkoumají ekonomické dopady rozvodů v pěti evropských zemích, které považují za reprezentanty čtyř různých modelů dělby práce v rodině: Belgie (tržní model), Německo a Spojené království (rozšířený rodinný model), Itálie (muž živitel) a Švédsko (dva vydělávající). Jednotlivci v každém z modelů vytvářejí specifické vazby v rámci rodiny či partnerství, což způsobuje rozdílné dopady rozvodu či rozchodu. Ačkoliv má rozvod negativní dopad na příjmy obou osob, dopadá více na ženy. Jako zásadní se podle výzkumu jeví ekonomická autonomie slabších členů rodiny, často tedy žen. S její velikostí se snižují dopady rozvodu. V Itálii, kde je autonomie nejnižší, jsou dopady rozvodu nejvyšší. Naopak ve Švédsku, kde je míra autonomie nejvyšší, jsou dopady rozvodu nejnižší. Britské a německé ženy se rychle vzpamatují z negativních ekonomických efektů rozvodu. Českou republiku lze s jistotou nepřesnosti přiřadit do skupiny zemí s jejich rozšířeným rodinným modelem. Pokud bychom tedy tyto výsledky měli extrapolovat pro Českou republiku, pak by 1) rozvod byl spojen s finančními změnami pro většinu zasažených osob, s negativnějším dopadem na ženy, 2) negativní dopady na ženy by byly způsobeny zejména přerušením rodinné dělby práce, při které mají oba manželé rozdělené role v rodině i na trhu práce. Na rozdíl od Německa však v České republice v současnosti není využíváno společné zdanění manželů a progresivní zdanění práce, což zmenšuje efekty rozvodu na muže a ženy skrze daňový systém.

Systematický pohled na ekonomické dopady rozvodu rodičů na dospělé děti poskytuje meta analýza (Amato & Keith, 1991a). Z tohoto systematického přehledu literatury vyplývá, že dřívější klinické stu-

die, především kvůli tzv. nereprezentativnosti zkoumaného vzorku (tj. výrazné odlišnosti zkoumaného vzorku a skutečné populace rozvedených) ukazovaly velký efekt rozvodu. Následně ekonomické studie, vycházející z reprezentativních vzorků populace, detekovaly již menší efekt rozvodu. Pokročilé empirické studie, důsledně odlišující efekt rozvodu od rozdílnosti v charakteristikách rozvádějících se a celé populace, odhadují negativní efekt rozvodu ještě menší, přesto však signifikantní. V podobné meta analýze (Amato & Keith, 1991b) studují důsledky rozvodu na děti před dosažením dospělosti a první z nich (Amato, 2001) ji dále aktualizoval o studie publikované v devadesátých letech.

Empirický výzkum se vlivu rozvodu na ekonomickou situaci rozvedených v České republice výrazněji nevěnoval. Jednou z výjimek je (Šatava, 2013), který odhadoval dopad potenciálního rozvodu na příjmy v současnosti ženatých mužů a vdaných žen v důchodu. Ukazuje nezanedbatelný dopad rozvodu na výši příjmů mužů a žen v důchodu v důsledku potenciálního rozvodu a následného nesdílení starobních důchodů. Ženy v případě potenciálního rozvodu přijdou v průměru o měsíční příjem ve starobním důchodu odpovídající 7,1 % jejich měsíčního starobního důchodu; muži naopak v průměru získají měsíční příjem v důchodu ve výši 2,9 % jejich měsíčního starobního důchodu.

Některé další výzkumné projekty a články se zaměřovaly na další aspekty rozvodu, jako například (Vohlídalová, 2010), která se ptá, kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů. Relevantní pro náš článek je její závěr, že iniciace rozvodového řízení úzce souvisí se šancemi aktérů na úspěšný začátek „nového“ života po rozvodu a s případnými riziky spojenými s opuštěním manželství. Dále konstatuje, že žádost o rozvod podávají většinou ženy a že pravděpodobnost podání takové žádosti se u nich zvyšuje s jejich vzděláním a nižším věkem.

Hamplová (2006) zkoumá vztah mezi rozvodovostí a životní spokojeností a štěstím v 21 evropských zemích včetně České republiky. Rozvodovost ve zkoumaných zemích měří dvěma indikátory: úhrnnou rozvodovostí a hrubou mírou rozvodovosti. Celkově její výsledky nepotvrdily, že by manželství ovlivňovalo štěstí a pohodu jinak v zemích s vysokou a nízkou rozvodovostí.

I když se (Vohlídalová & Maříková, 2011) věnují empirickému popisu ekonomických dopadů rozvodu a kohabitací pouze okrajově, jejich analýza za pomoci datového souboru Životní dráhy 2010 ukazuje, že mezi faktory působící obdobným způsobem na stabilitu obou typů partnerských vztahů patří přítomnost dětí v rodině a kombinace dvou ekonomicky aktiv-

ních partnerů. Dále existuje několik dalších a z velké části studentských prací na související témata, od sociálně psychologických a sociálně pedagogických po dopady na děti: (D. Mašková, 2010), (P. Mašková, 2011), (Moravcová, 2010b), (Moravcová, 2010a) a (Maršálková, 2012). Například (Moravcová, 2010b) prostřednictvím dotazníkového šetření u rozvedených párů zkoumala, s jakými důsledky se po rozvodu manželství vyrovnávaly, a to zejména v oblasti ekonomické, sociální a v oblasti péče o nezletilé děti.

Data

Pro kvantitativní analýzu ekonomických dopadů rozvodu pro oba manžele jsou vhodná tzv. panelová data, která u reprezentativní skupiny obyvatel zachycují ekonomické a další charakteristiky osob po delší časové období. To umožňuje odhadnout ekonomické dopady rozvodu tak, že výzkum kvantifikuje ekonomické charakteristiky rozvedených před rozvodem a po něm a tyto údaje porovná s vývojem ekonomických charakteristik jinak podobných párů, u kterých však během sledovaného období k rozvodu nedošlo. V České republice, na rozdíl od řady evropských zemí, však nejsou vhodná reprezentativní panelová data pro výzkum dostupná, a proto jsou možnosti výzkumu ekonomických dopadů rozvodu velmi omezené. V článku tak zejména kvantifikujeme a porovnáváme charakteristiky rozvedených a ostatních jednotlivců, respektive jejich domácností, a odhadujeme dílčí ekonomické dopady (potenciálního) rozvodu. Kvantifikované ekonomické rozdíly mezi rozvedenými a ostatními jednotlivci však nemohou být interpretovány jako dopady rozvodu, jelikož nutné neporovnávají porovnatelné jednotlivce a rodiny.

V článku pro deskriptivní i simulační účely využíváme Výběrové šetření příjmů a životních podmínek (SILC) z let 2006 až 2012, Statistiku rodinných účtů (SRÚ) z roku 2011, Výběrové šetření pracovních sil (VŠPS) z období 2006 až 2012, které poskytují nejlepší dostupné detailní informace o příjmech, výdajích a ekonomické aktivitě. Všechny tyto datové soubory pocházejí od Českého statistického úřadu a věrně reprezentují populaci České republiky. Pro účely tohoto projektu byly informace ve výběrových šetřeních doplněny o dodatečně získané charakteristiky jednotlivců a domácností (například SRÚ byl doplněn o rodinný stav jednotlivců).

Využívaná data rozlišují rozvedené, sezdané, svobodné, respektive ovdovělé jednotlivce podle jejich stavu v okamžiku sběru dat v databázi. Jako rozvedené tak identifikujeme pouze jednotlivce, kteří se rozvedli a znovu již neoženili nebo nevdali. To způsobuje jisté zkreslení výsledků, nicméně toto zkreslení je vynuceno pova-

hou dostupných dat. Domácnosti rozdělujeme podle rodinného stavu osob v čele domácnosti. Rozvedenými domácnostmi rozumíme domácnosti, v jejichž čele stojí rozvedený jednotlivec bez partnera. Dále rozlišujeme domácnosti sezdaných (osoba v čele domácnosti je ženatá/vdaná), svobodných jednotlivců (v čele domácnosti je svobodný bez partnera) a svobodných párů (v čele domácnosti je nesezdaný pár). Ve všech typech domácností mohou žít další jednotlivci (nezaopatřené děti, příbuzní a další) jakéhokoli rodinného stavu, kteří však nejsou v pozici partnera osoby v čele domácnosti.

Výsledky

Rozvedení v současnosti tvoří významnou část české populace. Ke konci roku 2012 podle Českého statistického úřadu v České republice žilo více než 1 milion rozvedených mužů a žen (1 123 824), což odpovídá 10,7% podílu rozvedených v celé populaci. Podíl rozvedených v populaci od roku 1989 výrazně vzrostl. V roce 1992 rozvedení tvořili pouze 5,8 % populace, v roce 2002 už 8,4 % a v roce 2012 pak 10,7 % populace. Úhrnná rozvodovost vzrostla z 38 % v roce 1990 na 47 % v roce 2012. Rozvod s sebou přináší změny v disponibilních příjmech a výdajích obou rozváděných. Tyto změny mohou být způsobeny změnami v individuálních příjmech rozváděných jednotlivců, změnami v dalším přerozdělování individuálních příjmů rozváděných jednotlivců po rozvodu nebo změnami ve spotřebním chování jednotlivců po rozvodu.

Rozdíly v příjmech a ekonomické aktivitě jednotlivců dle rodinného stavu

Podíl příjmů mužů všech rodinných stavů na pracovních příjmech celé populace je s výjimkou svobodných mužů žijících bez partnerky vyšší než jejich relativní zastoupení ve společnosti. U žen je podíl na příjmech naopak vždy nižší než zastoupení v populaci, a to bez ohledu na rodinný stav, jak ukazuje tabulka č. 1. U rozvedených mužů žijících bez partnerky je jejich podíl na příjmech populace o 10 % vyšší, než by odpovídal jejich relativnímu zastoupení ve společnosti. U rozvedených žen bez partnerů je naopak o 14 % nižší. Nejvyšší rozdíly mezi relativním zastoupením ve společnosti a podílem pracovních příjmů na pracovních příjmech celé společnosti jsou u sezdaných a svobodných žijících v páru, u nichž se může projevat dělba práce uvnitř rodin. Rozdíly mezi relativním zastoupením jednotlivých skupin v populaci a jejich podílem na celkových příjmech populace však jsou způsobeny jak 1) rozdílností rozvedených, svobodných a sezdaných jednotlivců, tak 2) rozdílnou ekonomickou aktivitou u stejných jednotlivců, kteří se liší pouze rodinným stavem.

Naše výsledky kvantifikující ekonomickou aktivitu mužů a žen podle jejich rodinného stavu prezentované níže naznačují, že v České republice dochází k rodinné dělbě práce. Odhady lineárních pravděpodobnostních modelů ekonomické neaktivity a nezaměstnanosti a mzdových regresí na reprezentativních individuálních datech ukazují, že ženy se v manželství spíše věnují netržním formám práce (péče o domácnost, děti, příbuzné) a ženatí muži se naopak orientují na tržní formy práce. Rozdíly mezi ekonomickými charakteristikami rozvedených a sezdaných jednotlivců lze tedy interpretovat jako důsledek dělby práce u sezdaných. Dále je na základě odhadů možné formulovat hypotézu, že vliv rozvodu na ekonomický výkon jednotlivce je v České republice signifikantně ovlivněn ukončením rodinné dělby práce¹. Naše zjištění tak jsou v souladu například se závěry (Andress et al., 2006).

Sňatkem při tomto rodinném modelu dochází k rodinné dělbě práce, tedy ke specializaci partnerů na tržní a netržní formy práce, čemuž odpovídají rozdíly mezi ekonomickou aktivitou svobodných a sezdaných. Tato dělba práce je ukončena rozvodem. Dělbá práce během manželství ovlivňuje situaci jednotlivců po rozvodu nejen krátkodobě skrze její ukončení, ale i dlouhodobě kvůli rozdílům v akumulovaném lidském pracovním kapitálu, ke kterým došlo v důsledku rodinné dělby práce během manželství. Změny v lidském kapitálu pak mají dlouhodobý efekt na uplatnitelnost na trhu práce.

● Rozdíly v mírách nezaměstnanosti

Rozvedení muži i ženy s výjimkou vysokoškolsky vzdělaných žen vykazují statistické

Tabulka č. 1: Podíl mužů a žen v populaci a na pracovních příjmech populace podle rodinného stavu

		Rozvedení	Svobodní jednotlivci	Svobodné páry	Sezdaní
Muži	Příjmy	3,08 %	12,30 %	4,48 %	42,18 %
	Populace	2,78 %	13,97 %	3,11 %	29,55 %
Ženy	Příjmy	4,35 %	5,04 %	1,94 %	21,31 %
	Populace	5,03 %	7,52 %	2,68 %	29,36 %

Zdroj: Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností Českého statistického úřadu

ky vyšší míru nezaměstnanosti než jejich sezdaní kolegové. Obdobné rozdíly v mírách nezaměstnanosti jsou i u sezdaných a svobodných. Rozdíl v nezaměstnanosti u rozvedených a svobodných oproti sezdaným klesá s nejvyšším dosaženým vzděláním. Bohužel, Výběrové šetření pracovních sil, ze kterého výsledky vycházejí, neumožňuje rozlišit svobodné žijící bez partnera od svobodných žijících s partnerem.

Tato část navazuje na ekonomický výzkum, který pro Českou republiku ukazuje významné genderové rozdíly jak v hrubých měsíčních mzdách (Jurajda, 2003), tak v ekonomické neaktivitě a právě nezaměstnanosti (Bičáková, 2012). (Bičáková, 2012) ukazuje, že genderové rozdíly v nezaměstnanosti jsou ovlivněny přítomností nezaopatřených dětí v domácnosti. Náš výzkum poukazuje na souvislost měř nezaměstnanosti a jejich genderových rozdílů s rodinným stavem mužů a žen.

Tabulka č. 2 shrnuje vybrané výsledky (úplné výsledky jsou v příloze) lineárního pravděpodobnostního modelu popisujícího míru nezaměstnanosti jednotlivce v závislosti na jeho rodinném stavu, vzdělání, pohlaví, věku a přítomnosti dětí v rodině.

Vyšší nezaměstnanost u rozvedených a svobodných mužů a žen lze přičítat rodinné dělbě práce v manželství, jelikož sezdaní muži jsou při rodinné dělbě práce většinou primárně zodpovědní za příjmy rodiny, proto je jejich nezaměstnanost velmi nízká.

V důsledku rodinné dělby práce do ekonomické neaktivity (práce v domácnosti, péče o děti a příbuzné) odejdou s větší pravděpodobností, nebo s větší pravděpodobností v ní setrvávají déle, ženy s nižším „pracovním potenciálem“. U rodičovské dovolené, která je nejčastějším důvodem ekonomické neaktivity žen, lze předpokládat, že ženy s vysokým „pracovním potenciálem“ v průměru stráví kratší dobu na rodičovské dovolené než ženy s nižším „pracovním potenciálem“ a tedy i s vyšší pravděpodobností nezaměstnanosti. U ekonomicky neaktivních žen z jiných důvodů (péče o příbuzné, práce v domácnosti) lze taktéž předpokládat, že pravděpodobnost jejich odchodu do ekonomické neaktivity byla v průměru nepřímou úměrnou jejich uplatnění na trhu práce, jelikož ženy s vysokým „pracovním potenciálem“ v průměru mají tendenci pro domácí práce a péči o příbuzné ve větší

Tabulka č. 2: Vybrané výsledky lineárního pravděpodobnostního modelu popisující vztah rodinného stavu a míry nezaměstnanosti u rozdílně vzdělaných jednotlivců

	Žena				Muž			
	Rozvedená		Svobodná		Rozvedený		Svobodný	
základní vzdělání	0.056	12.87***	0.068	13.98***	0.095	12.75***	0.139	31.83***
střední vzdělání	0.029	20.22***	0.037	20.88***	0.038	27.24***	0.031	27.66***
vysokoškolské vzdělání	0.003	1.43	0.029	13.77***	0.032	10.78***	0.039	21.13***

*statisticky významné na 10% hladině významnosti, **na 5% hladině významnosti, ***na 1% hladině významnosti

Zdroj: Výběrové šetření pracovních sil Českého statistického úřadu

Tabulka č. 3: Vybrané výsledky lineárního pravděpodobnostního modelu popisující vztah rodinného stavu a míry ekonomické neaktivity u rozdílně vzdělaných jednotlivců

	Žena				Muž			
	Rozvedená		Svobodná		Rozvedený		Svobodný	
základní vzdělání	-0.014	2.73***	0.05	8.43***	0.023	2.98***	0.074	17.05***
střední vzdělání	-0.024	12.24***	-0.077	34.60***	0.032	18.37***	0.039	34.12***
vysokoškolské vzdělání	-0.071	20.06***	-0.077	29.35***	0.016	4.01***	0.06	39.41***

*statisticky významné na 10% hladině významnosti, **na 5% hladině významnosti, ***na 1% hladině významnosti

Zdroj: Výběrové šetření pracovních sil Českého statistického úřadu

Tabulka č. 4: Vybrané výsledky regrese popisující vliv rodinného stavu, věku, vzdělání, pohlaví a přítomnosti dětí v domácnosti u rozdílně vzdělaných jednotlivců na výši hrubých mezd

	Žena				Muž			
	Rozvedená		Svobodná		Rozvedený		Svobodný	
základní vzdělání	0.00089	0.04	-0.01987	0.99	-0.04154	1.14	-0.1147	6.83***
střední vzdělání	0.06845	7.50***	0.02455	2.69***	-0.02325	2.26**	-0.1345	20.93***
vysokoškolské vzdělání	0.06231	3.41***	-0.05627	3.99***	-0.10835	3.38***	-0.25133	17.51***

*statisticky významné na 10% hladině významnosti, **na 5% hladině významnosti, ***na 1% hladině významnosti

Zdroj: Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností Českého statistického úřadu

míře využívat nabídky firem, které se na tyto služby specializují. Lze tedy předpokládat, že v porovnání s rozvedenými ženami v domácnosti zůstávají vdané ženy, jejichž uplatnění na trhu práce je v průměru horší, a proto je míra nezaměstnanosti u vdaných žen nižší. U rozvedených tato rodinná dělba práce není, a proto mohou být jejich míry nezaměstnanosti vyšší.

Dalším důvodem vyšší míry nezaměstnanosti rozvedených mužů a žen mohou být jejich horší uplatnitelnost na trhu práce, jejíž příčinou může být rozvod samotný (například v důsledku psychologických dopadů rozvodu).

● Rozdíly v mírách ekonomické neaktivity

Míra ekonomické neaktivity je, podle lineárního pravděpodobnostního modelu popisujícího vztah ekonomické neaktivity a charakteristik jednotlivce², u svobodných i rozvedených mužů nezávisle na vzdělání vyšší než u ženatých mužů. Výsledky v tabulce č. 3 ukazují, že u rozvedených i svobodných žen je (s výjimkou svobodných žen se základním vzděláním) ekonomická neaktivita statisticky významně nižší než u jinak stejných vdaných žen, a to i při očištění o vliv přítomnosti dětí v domácnosti. I tento model je založen na Výběrovém šetření pracovních sil, a proto zde nemůžeme rozlišit svobodné jednotlivce od svobodných žijících v páru.

Tato zjištění o rozdílech v neaktivitě podle rodinného stavu jednotlivce také odpovídají dělbě práce v rodině. Ženatý muž se více věnuje finančnímu zajištění rodiny (tržním formám práce), vdaná žena se více orientuje na práci v domácnosti, péči o děti a příbuzné (netržní formy práce). U nesezdaných (svobodných nebo rozvedených) žen pak k rodinné dělbě práce nedochází a tak jsou tyto ženy spíše ekonomicky aktivní (zaměstnané nebo ne-

zaměstnané). Nesezdaní muži nemají úlohu finančního zajištění rodiny, proto mohou být méně ekonomicky aktivní.

Tyto naše výsledky o dělbě práce v rodině je zajímavé porovnat s analýzou Vohlídalové a Maříkové (2011), které ukazují, že mezi faktory působící na stabilitu manželství patří kromě přítomnosti dětí v rodině také kombinace dvou ekonomicky aktivních partnerů. Jejich výzkum tak vybízí k závěru, že menší dělba práce v rodině (kterou my ale pozorujeme jako vysokou) by znamenala menší pravděpodobnost rozvodu, přičemž k snížení dělby práce by mohla vést větší dostupnost školek a časových úvazků.

● Rozdíly v hrubých mzdách

Rozdíly v hrubých mzdách jednotlivců podle rodinného stavu odhadujeme pomocí mzdové regrese, kde měsíční hrubá mzda závisí na rodinném stavu, vzdělání, pracovní zkušenosti, velikosti úvazku, pohlaví a u žen i na přítomnosti dětí v domácnosti. Tento model vychází z výběrového šetření práce a životních podmínek. Ten nám umožňuje rozlišit svobodné jednotlivce a svobodné žijící v páru. V této části tak svobodnými rozumíme svobodné žijící bez partnera. Výsledky v tabulce č. 4 ukazují, že rozvedení muži, s výjimkou těch se základním vzděláním, pobírají statisticky významně nižší mzdu než jejich ženaté protějšky (o 2,3 procentního bodu, respektive 10,8 procentních bodů; detailní výsledky jsou v příloze). Rozvedené ženy opět s výjimkou těch se základním vzděláním naopak pobírají mzdu vyšší než jejich vdané porovnatelné kolegyně (o 6,8 procentních bodů, respektive 6,2 procentních bodů).

To však neznamená, že by rozvod měl pozitivní dopady na příjmy žen a negativní na příjmy mužů. Možným vysvětlením je opět rodinná dělba práce mezi manželi.

Vdané ženy se více věnují domácím pracím. Tím umožňují mužům více vydělávat, ale jejich mzda je nižší. Muži žijící v manželství se orientují především na tržní formy práce, k čemuž jim ženy svou neformální formou práce vytvářejí podmínky. Z toho důvodu mají muži vyšší mzdu než jejich svobodní a rozvedení porovnatelní kolegové. Tuto argumentaci podporují i rozdíly v příjmech u svobodných a sezdaných mužů a rozvedených žen, u svobodných žen je situace neprůkazná.

Disponibilní příjmy rozvedených domácností

I v případě malých dopadů rozvodu na příjmy a ekonomickou aktivitu jednotlivců může docházet k velkým dopadům na příjmy jejich domácností. Dopady rozvodu na příjmy domácností totiž mohou být způsobeny nejen dopady rozvodu na ekonomickou aktivitu jednotlivců, ale také změnami v přerozdělování mezi exmanželi navzájem nebo mezi exmanželi a státem. Změny v přerozdělování navzájem mezi exmanželi po rozvodu jsou způsobeny například absencí druhého ekonomicky aktivního člena domácnosti sdílejícího své příjmy, vyšší výživného, případně dalšími faktory. Změny v přerozdělování mezi exmanželi a státem jsou způsobeny zejména odlišným vlivem daňově-dávkového systému na sezdané a rozvedené.

Jak uvádíme v tabulce č. 5, rozvedené domácnosti, ve kterých rozvedený v čele domácnosti žije bez partnera, tvoří 12,6 % všech domácností. Hrubé pracovní příjmy těchto domácností však odpovídají pouze 8,5 % hrubých pracovních příjmů celé populace. Rozvedené domácnosti tedy pobírají pouze dvě třetiny příjmů, které by odpovídaly jejich relativnímu zastoupení ve společnosti. A to i přesto, že rozvedení muži jako jednotlivci mají podíl na pracovních příjmech vyšší, než odpovídá jejich relativnímu zastoupení ve společnosti, a rozvedené ženy více než čtyřpětinový.

Skupina rozvedené domácnosti obsahuje pouze domácnosti, kde je osoba v čele domácnosti rozvedená a žije bez partnera. Skupina svobodní jednotlivci obsahuje ty domácnosti, kde osoba v čele žije samostatně bez partnera. Domácnosti svobodných párů a sezdaných jsou domácnosti, kde partneri žijí mimo, respekti-

Tabulka č. 5: Relativní zastoupení domácností v populaci a jejich podíly na pracovních příjmech společnosti

	Sezdaní	Rozvedení	Svobodní jednotlivci	Svobodné páry	Ostatní
Příjmy	67,6 %	8,5 %	7,0 %	4,9 %	12,0 %
Populace	55,3 %	12,6 %	10,0 %	4,3 %	17,8 %

Zdroj: Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností Českého statistického úřadu

ve v manželství. U všech uváděných typů domácností se mohou vyskytovat další členové domácností (děti, rodiče, ostatní příbuzní), kteří ale nejsou v pozici osoby v čele domácnosti nebo jejího partnera.

Graf č. 1 porovnává rozdíly v rozdělení hrubých příjmů 1) sezdaných a rozvedených jednotlivců a 2) domácností, v jejichž čele stojí sezdaný pár a rozvedený jednatel bez partnera. Odlišnosti v rozdělení příjmů mezi sezdanými a rozvedenými jsou podstatně výraznější na úrovni domácností než na úrovni jednotlivců.

Rozdíly v průměrných ekvivalizovaných (podle stupnice OECD³) čistých příjmech domácností shrnuté v tabulce č. 6 taktéž indikují výrazné rozdíly mezi příjmy sezdaných a rozvedených domácností. V obecné rovině jsou tyto rozdíly zřejmé mezi domácnostmi, v jejichž čele stojí jednatel (rozvedené domácnosti a domácnosti svobodných jednotlivců) a v jejichž čele je pár (sezdaní, svobodné páry).

Významnou část příjmových rozdílů mezi rozvedenými a sezdanými rodinami tak pravděpodobně tvoří rozdíly způsobené změnami v přerozdělování a sdílení příjmů v soužití, nikoli změnami v samotné ekonomické aktivitě jednotlivců.

Rozdíl v rozdělení čistých ekvivalizovaných příjmů domácností u rozvedených a sezdaných domácností je dán zejména nižšími příjmy rozvedených domácností, v jejichž čele stojí samotná žena, jak ukazuje graf č. 2. Nižšími příjmy domácností na osobu tedy trpí především domácnosti, v jejichž čele stojí rozvedená žena bez partnera. U domácností vedených rozvedeným mužem bez partnera je rozdělení příjmů podobné tomu u sezdaných domácností.

Tabulka č. 6: Čisté ekvivalizované příjmy domácností podle typu domácnosti

osoba(y) v čele domácnosti	Ekvivalizované čisté příjmy na osobu			
	u všech typů domácností	u domácností s dětmi	u domácností bez dětí	u domácností bez dalších členů
Sezdaný pár	191 254	178 626	201 202	199 445
Rozvedený jednatel	172 960	141 183	184 817	183 156
Svobodný jednatel	193 798	121 440	208 177	214 172
Svobodný pár	202 741	165 937	242 632	235 781

Zdroj: Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností Českého statistického úřadu

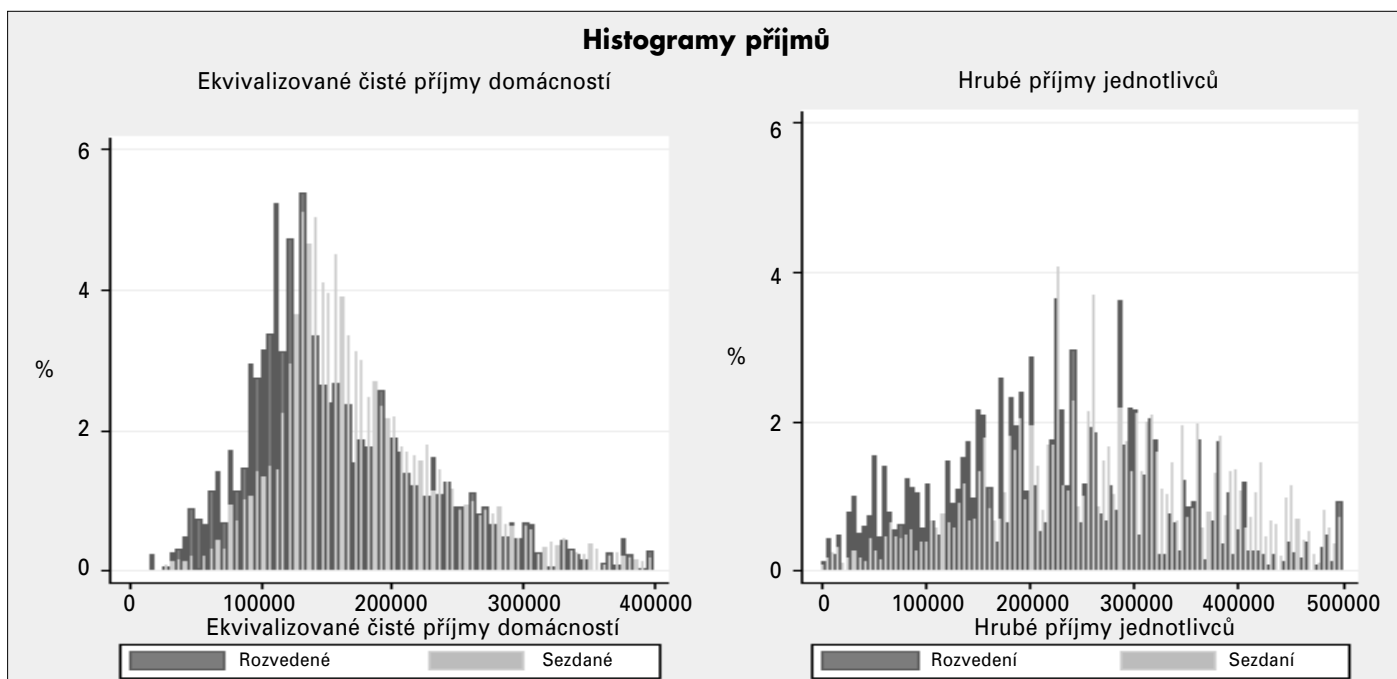
● Ukončení sdílení příjmů v důsledku rozvodu

Jedním z důvodů příjmových rozdílů mezi rozvedenými a sezdanými domácnostmi je sdílení příjmů mezi manželi a jeho ukončení při rozvodu. Ekonomická literatura ukazuje, že v České republice existují významné genderové rozdíly jak v hrubých měsíčních mzdách (Jurajda, 2003), tak v nezaměstnanosti a ekonomické neaktivitě (Bičáková, 2012). Ač jsou důvody těchto rozdílů různé, z úzkého úhlu pohledu sdílení příjmu v domácnosti je manželství a soužití obecně výhodnější pro ekonomicky slabšího člena páru, protože s ním ekonomicky silnější sdílí své příjmy. Rozvod je naopak z tohoto úhlu pohledu výhodnější pro ekonomicky silnějšího člena páru, jelikož po rozvodu již se slabším členem páru nemusí sdílet příjmy.⁴ Kvůli dlouhodobě vžitým genderovým dělbě tržních a netržních forem práce, případně diskriminací na trhu práce

a dalším důvodům, jsou v průměru ekonomicky slabší ženy. Tudiž z pohledu sdílení příjmů je rozvod výhodnější pro muže.

Tedy i v případě, kdy rozvod nezpůsobí změnu uplatnění na trhu práce a tím i změnu ve výši hrubých příjmů, pravděpodobnosti nezaměstnanosti nebo neaktivity jednotlivce, rozvod dopadá na rozvádějící se jednotlivce asymetricky skrze ukončení sdílení příjmů. To je z tohoto úhlu pohledu výhodné pro toho jednotlivce, který pobírá vyšší hrubou mzdu a jehož pravděpodobnost nezaměstnanosti a neaktivity je nižší, a to pravděpodobně i proto, že se v manželství více soustředil na tržní formy práce. Naopak, ukončení sdílení je nevýhodné pro toho manžela, který pobírá nižší hrubou mzdu a jehož pravděpodobnost nezaměstnanosti a neaktivity je vyšší, což může být částečně způsobeno i tím, že se v manželství více soustředil na netržní (domácí) formy práce.

Graf č. 1: Rozdělení příjmů jednotlivců a domácností

Zdroj: Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností Českého statistického úřadu

Tabulka č. 7: Relativní změna čistých příjmů sezdaných mužů a žen v případě, kdy dojde k přerušení plného sdílení čistých příjmů mezi manželi

	20letí až 29letí	30letí až 39letí	40letí až 49letí	50letí až 59letí	60letí až 69letí
Muži	34,7 %	36,0 %	28,3 %	17,7 %	13,9 %
Ženy	-37,4 %	-35,1 %	-21,6 %	-16,9 %	-14,1 %

Zdroj: Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností Českého statistického úřadu

Výsledky našich odhadů v tabulce č. 7 ukazují, že v současnosti vdané ženy ve věku mezi 20 a 70 lety, které nejsou studentky ani důchodkyně, v průměru těžší ze sdílení čistých příjmů mezi manželi. Jejich čistý příjem je za předpokladu, že mezi manželi nedochází k žádnému sdílení, o 21,5 % nižší než jejich čistý příjem za předpokladu, že manželé své čisté příjmy plně sdílí. Potenciální rozvod by tak pro průměrnou výše specifikovanou vdanou ženu plně sdílející své čisté příjmy s manželem znamenal, pokud by okamžitě nezměnila své ekonomické chování a nedošlo by k dodatečným transferům, pokles čistých příjmů o 21,5 %.

Největší pokles čistých příjmů u výše definovaných žen v důsledku potenciálního rozvodu a ztráty plného sdílení příjmů nastává u 20letých až 29letých žen (tabulka č. 7). Pro tyto ženy by ztráta sdílení znamenala pokles příjmů odpovídající 35 % jejich čistých příjmů, které mají v manželství při plném sdílení. K výši ztráty u této skupiny výrazně přispívá péče žen v tomto věku o malé děti. S rostoucím věkem žen se tato ztráta snižuje. U obdobně vymezených mužů je situace zrcadlově

otočená a jejich průměrný zisk z ukončení sdílení v důsledku potenciálního rozvodu postupně s věkem klesá.

Při porovnání výše ztráty podle nejvyššího dosaženého vzdělání přináší ukončení sdílení dle očekávání nejvyšší náklady u žen se základním vzděláním a nejvyšší výnosy u mužů s vysokoškolským vzděláním.

Ztrátu sdílení příjmů v důsledku rozvodu často může částečně kompenzovat výživné, jelikož nejvyšší ztráta v důsledku ukončení sdílení příjmů je zpravidla u žen s malými dětmi. Asociace neúplných rodin však uvádí, že 38 % rozvedených s povinností platit výživné je svým exmanželům neodvádí. Daňově dávkový systém taktéž kompenzuje ztrátu sdílení, jelikož přerozděluje peníze podle příjmů jednotlivců a přítomnosti dětí v rodině.

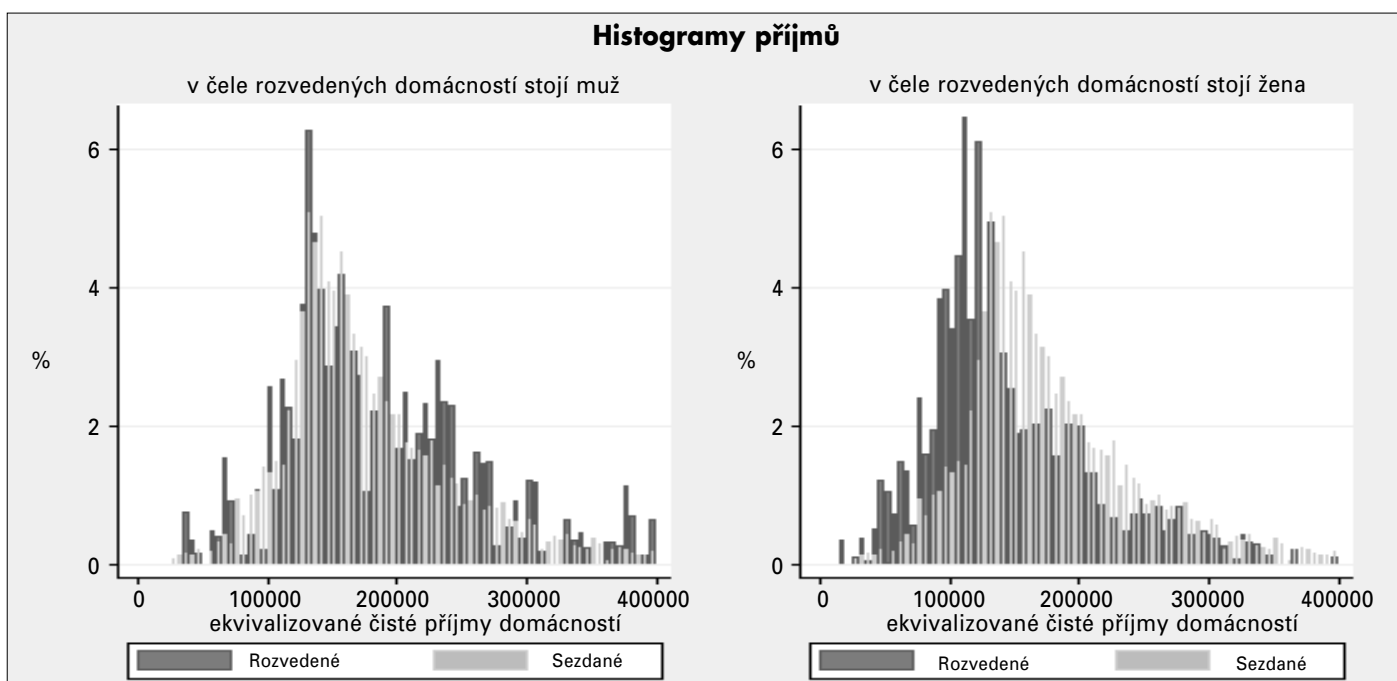
● Výsledky v oblasti příjmů v kontextu existujícího výzkumu

V evropském kontextu můžeme Českou republiku zařadit mezi země se signifikantní, nikoli však vysokou, rodinnou dělbou práce. Z pohledu klasifikace, kterou ve svém výzkumu používá například Andress et al. (2006), bychom Českou republi-

ku zařadili mezi země s rozšířeným rodinným modelem. Do této skupiny zemí Andress et al. (2006) řadí Německo a Spojené království. V souladu s jeho výzkumem i v České republice identifikujeme signifikantně nižší příjmy domácností rozvedených žen. Tyto naše závěry jsou v souladu se závěry zahraniční literatury, která identifikuje negativní dopady rozvodu zejména na ženy (Amato & Cheadle, 2005), (Andress, Borgloh, Bröckel, Giesselmann & Hummelsheim, 2006) a další. Nicméně z důvodu absence panelových reprezentativních dat v České republice nejsou výsledky zahraničního a našeho výzkumu porovnatelné, jejich závěry jsou pouze navzájem konzistentní. Námí identifikované nižší příjmy českých domácností rozvedených žen mohou také skrze ekonomickou situaci ovlivňovat jejich psychologickou situaci, které se zahraniční výzkum také věnuje (Wang & Amato, 2000).

V kontextu českého výzkumu naše závěry odpovídají výsledkům výzkumu (Šatava, 2013) o dopadech rozvodu na příjmy v důchodu. Zajímavé je porovnání našich závěrů o výši příjmů domácností rozvedených, zejména žen, s výsledky studie (Vohlídalová, 2010). Ta uvádí, že iniciace rozvodu souvisí s velikostí šance na „nový“ začátek a riziky vyplývajícími z rozvodu. Naše studie ukazuje, že příjmy domácností rozvedených žen jsou přítom nižší než u domácností sezdaných párů. Závěry z analýzy souvisejících výsledků těchto studií nejsou jednoznačné. Nabízí se vysvětlení, že skutečně rozvedené ženy, jejichž příjmy kvantifikujeme v našem výzkumu, jsou ve skutečnosti ženy, které měly větší šanci „na nový začátek“, jak

Graf č. 2: Rozdělení příjmů sezdaných a rozvedených domácností

Zdroj: Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností Českého statistického úřadu

uvádí (Vohlídalová, 2010), a proto se pro rozvod skutečně rozhodly. Pak ovšem dopady potenciálního rozvodu jsou výrazně vyšší, než by se mohlo zdát z našeho výzkumu, jelikož v našem výzkumu vidíme pouze rozvedené ženy, které měly větší šanci „na nový začátek“. Jiné vysvětlení je, že příjmy domácností rozvedených žen táhnou dolů příjmy u těch žen, kde rozvod inicioval jejich manžel. Vyvozování společných závěrů z obou výzkumů komplikuje také fakt, že v našem výzkumu kvůli omezenosti dat pozorujeme rozvedené, kteří se znovu oženili/vdaly, jako sezdané. Je zde tedy velký prostor pro další výzkum. Výrazný posun ve výzkumu v této oblasti by umožnilo vytvoření panelových dat o ekonomické aktivitě mužů a žen spolu s jejich rodinným stavem a ekonomické situací partnera.

Výdaje domácností

Výdaje domácností jsou důležitým ukazatelem životní úrovně. Výši výdajů domácností kvantifikujeme pomocí Statistiky rodinných účtů (SRÚ) Českého statistického úřadu. Jak ukazuje tabulka č. 8, průměrná výše ekvivalizovaných měsíčních výdajů na jednotlivce je nejvyšší u sezdaných domácností.⁵ U rozvedených domácností jsou ekvivalizované měsíční příjmy na jednotlivce o 8 procent nižší než u sezdaných domácností. U svobodných a sezdaných domácností je pak rozdíl v ekvivalizovaných měsíčních výdajích na jednotlivce mírně menší.⁶ Domácnosti vedené rozvedenými ženami vykazují nižší výdaje na jednotlivce než domácnosti vedené rozvedenými muži. Podobná situace je i u domácností svobodných mužů a žen. Tyto výsledky potvrzují závěry analýzy na základě dat o příjmech.

Tabulka č. 9 ukazuje, že rozdíly mezi ekvivalizovanými výdaji na jednotlivce u rozvedených a sezdaných domácností se zvyšují s počtem dětí v domácnosti. U bezdětných rozvedených domácností jsou výdaje na jednotlivce o necelých 8 procent nižší než u bezdětných sezdaných domácností. U domácností s jedním, respektive dvěma nezaopatřenými dětmi se tento rozdíl zvýšil na 17, respektive 19 procent.

Tabulka č. 8: Výdaje domácností dle rodinného stavu a pohlaví osoby v čele a počtu dětí (průměrné měsíční výdaje v Kč)

	Žena	Muž	Průměr
Svobodný/á	9 678	11 528	10 573
Vdaná/ženatý	-	11 295	11 289
Rozvedený/á	10 210	10 850	10 364
Ovdovělý/á	10 398	10 158	10 350
Průměr	10 149	11 250	10 898

Zdroj: Statistika rodinných účtů Českého statistického úřadu

Poznámka: Údaj pro vdané ženy neuvádíme kvůli nízkému počtu pozorování domácností ve vzorku.

U domácností s třemi nezaopatřenými dětmi je pak dokonce 29 procent. Jelikož SRÚ neobsahuje příliš velký počet domácností s 3 a více dětmi, je třeba porovnávat výdaje u těchto domácností s opatrností.

Průměrné výdaje domácností podle rodinného stavu, pohlaví a přítomnosti dětí ukazuje tabulka č. 10. Mezi rozvedenými mají nejnižší výdaje rozvedené ženy s dětmi. Velmi nízké výdaje pozorujeme především u svobodných žen s dětmi, kterých máme v datovém souboru 91, a uvádět tak bohužel další charakteristiky této skupiny je na hranici možností tohoto datového souboru. U většiny z těchto pozorování (85) se jedná o typ domácnosti, kde žena žije společně s dětmi (bez dalších členů domácnosti, ať už rodinných nebo nerodinných), a tedy domácnosti tzv. samoživitelek.

Výsledky kvantifikující výdaje domácností jsou konzistentní s výsledky popisujícími příjmy domácností výše. Obecně, naše zjištění potvrzují vybrané výsledky kvalitativního výzkumu (Moravcová, 2010b). Ta prostřednictvím dotazníkového šetření u rozvedených párů mimo jiné zjistila, že čtyřem pětina mužů se ekonomická situace nezměnila, přičemž téměř čtyřem pětina žen se zhoršila. Náš výzkum tak na reprezentativním vzorku populace potvrzuje závěry výzkumu (Moravcová, 2010b), který vycházel z podstatně omezenějšího vzorku. Na druhou stranu, menší velikost vzorku dat umožňuje sledovat a vyhodnotit některá specifika porozvodové situace, kterou reprezentativní vzorky dat nemohou obsa-

hovat. Jako příklad závěrů, které může (Moravcová, 2010b) vyvodit díky specifikům jejích dat, uveďme například její tvrzení, že výchova dětí po rozvodu je ve většině případů svěřena ženám, což může dále snižovat jejich možnosti uplatnění na trhu práce kvůli každodenní péči o děti.

Závěr

Tento článek kvantifikuje ekonomické rozdíly mezi sezdanými a rozvedenými jednotlivci a jejich rodinami v České republice. Ve vybraných částech kvantifikujeme ekonomické dopady potenciálních rozvodů v současnosti sezdaných českých párů. Článek tak, pokud je autorům známo, přináší nejucelenější pohled na ekonomické rozdíly mezi rozvedenými a sezdanými jednotlivci a jejich rodinami v České republice.

Porovnání ekonomické aktivity rozvedených, sezdaných a svobodných jednotlivců naznačuje signifikantní úroveň „rodinné dělby práce“ v České republice. Ženatí muži se věnují více tržním formám práce, jako jsou zaměstnání a podnikání, což signalizují vyšší míra ekonomické aktivity, vyšší hrubé mzdy a nižší míra nezaměstnanosti oproti rozvedeným a svobodným. Vdané ženy se pak více koncentrují na netržní formy práce, jako jsou péče o děti, příbuzné a domácnost. To signalizují nižší míra ekonomické aktivity a nižší hrubé mzdy. Rodinná dělba práce sama o sobě může být výhodná pro oba manžele, v pří-

Tabulka č. 9: Výdaje domácností dle rodinného stavu osoby v čele a počtu dětí (průměrné měsíční výdaje v Kč)

Počet dětí	0	1	2	3	4	5	Průměr
Svobodný/á	11 504	9 439	8 596	7 484	4 217	3 787	10 573
Vdaná/ženatý	11 943	11 535	10 108	8 750	6 842	6 424	11 289
Rozvedený/á	11 033	9 512	8 156	6 170			10 364
Ovdovělý/á	10 373	10 066	8 747				10 350
Průměr	11 418	10 588	9 735	8 411	5 967	5 105	10 898

Zdroj: Statistika rodinných účtů Českého statistického úřadu

Tabulka č. 10: Výdaje domácností dle rodinného stavu a pohlaví osoby v čele a počtu dětí (průměrné měsíční výdaje v Kč)

	Žena		Muž		Průměr	
	s dětmi	bez dětí	s dětmi	bez dětí	s dětmi	bez dětí
Svobodný/á	7 861	10 719	10 119	12 348	8 958	11 504
Vdaná/ženatý	-	-	10 506	11 938	10 479	11 943
Rozvedený/á	8 879	10 962	9 574	11 218	8 993	11 033
Ovdovělý/á	9 014	10 444	15 304	10 089	9 586	10 373
Průměr	8 513	10 742	10 441	11 815	9 990	11 418

Zdroj: Statistika rodinných účtů Českého statistického úřadu

Poznámka: Údaj pro vdané ženy neuvádíme kvůli nízkému počtu pozorování domácností ve vzorku.

padě rozvodu však přispívá k negativním ekonomickým dopadům rozvodu. Partner, který se více věnoval netržním formám práce (většinou tedy ženy), během manželství méně kumuloval lidský kapitál. Po rozvodu se pak hůře přizpůsobuje nové ekonomické situaci a nutnosti více se věnovat tržním formám práce.

Domácnosti, které vedou rozvedení jednotlivci a sezdané páry, vykazují výrazné rozdíly. Nejnížší příjmy přitom vykazují domácnosti, které vedou rozvedené ženy. K těmto rozdílům přispívá ztráta sdílení čistých příjmů po rozvodu. V současnosti by vdané ženy ve věku 20 až 70 let, které nejsou studentky ani důchodkyně, v případě ukončení plného sdílení čistých příjmů přišly o více než 20 % čistých příjmů. Tento potenciální pokles může částečně vyrovnat výživné a přerozdělování v rámci daňově-dávkového systému.

Také výdaje jsou v domácnostech rozvedených jednotlivců nižší než v domácnostech sezdaných párů. Rozdíly ve výdajích rozvedených a sezdaných domácností se zvyšují s počtem nezaopatřených dětí v rodině. Nejnížší výdaje v rámci sledovaných skupin rozvedených domácností pak vykazují rozvedené domácnosti žen s dětmi.

Naše zjištění ukazují prostor k doporučením, která jsou motivována třemi základními cíli.

Prvním cílem doporučení je zachování konkurenceschopnosti obou manželů na trhu práce během manželství. Výsledky našeho výzkumu totiž identifikují vzorce chování odpovídající rodinné dělbě práce: ženatí se více zaměřují na tržní formy práce (zaměstnání a podnikání), vdané ženy naopak na netržní formy práce (péče o děti, příbuzné a domácnost). Tato rodinná dělba práce, obzvláště pokud je intenzivní, má vliv na akumulaci lidského kapitálu obou manželů a jejich budoucí uplatnitelnost na trhu práce. V případě rozvodu pak partner intenzivně se věnující netržním formám práce, typicky žena, má obtíže přizpůsobit se nové ekonomické situaci. Mezi doporučení sledující především tento cíl tak patří podpora využívání flexibilních forem práce, dostupnost zařízení

předškolní péče a podpora zapojení obou partnerů, a v praxi tedy především mužů, do péče o děti a domácnost.

Druhým cílem doporučení je usnadnění samotného rozvodu a ekonomické situace jednotlivců po rozvodu. Pro velkou část jednotlivců rozvod zásadně mění jejich ekonomickou situaci a sílu. Většina jednotlivců na toto zhoršení ekonomického postavení není připravena a my zde spatřujeme prostor pro státní pomoc těmto jednotlivcům. Ta se primárně projeví ve zlepšení ekonomické situace těchto jednotlivců, sekundárně v celospolečenském přínosu těchto jednotlivců. Mezi doporučení v této oblasti patří zefektivnění systému sociálních dávek a daňových slev včetně společného důchodového pojištění manželů. Sociální bydlení by mělo být jednoduše dostupné pro rozvedené a s náhradním výživným by měl asistovat stát.

Třetím cílem doporučení je zvýšení kvality a dostupnosti vhodných dat pro výzkum dopadů rozvodu. Zlepšení kvality statistických dat a zpřístupnění administrativních dat umožní v budoucnu ještě přesnější odhady ekonomických dopadů rozvodu na oba manžele, než jsme byli schopni poskytnout v tomto článku.

- 1 Samozřejmě i samotný rozvod může mít důsledky na ekonomický výkon jednotlivců, například skrze psychologické, majetkoprávní a jiné dopady rozvodu.
- 2 Mezi zahrnuté charakteristiky patří rodinný stav, vzdělání, věk, pohlaví jednotlivce a přítomnost dětí v domácnosti.
- 3 Příjmy domácností jsou převedeny na příjmy na jednotlivce v souladu s metodikou OECD pomocí tzv. spotřební jednotky. Každý člen domácnosti má podle stupnice OECD definovanou svou spotřební váhu - první dospělý v domácnosti má váhu 1,0, každý další dospělý (osoba starší 13 let) 0,7, každé dítě (13leté nebo mladší) 0,5.
- 4 Tato argumentace se zaměřuje čistě na efekt sdílení příjmů. Nebere již v úvahu další efekty manželství a rozvodů, jako jsou například případné změny ekonomické aktivity v důsledku manželství a rozvodu, vymezení výživného po rozvodu, změny v transferech mezi jednotlivcem a státem v důsledku manželství a rozvodu a mnoho dalších.
- 5 Podobně jako u příjmů ekvivalizujeme výdaje dle stupnice OECD, který pro výdaje využíváme například i Janský (2014), který také detailněji popisuje

je tento datový soubor včetně úprav, které podobným způsobem provádíme.

- 6 Domácnosti svobodných můžeme dále diferencovat podle toho, zda žijí sami /takové domácnosti žen mají nižší průměrné výdaje (10 708 Kč) než mužů (11 553 Kč)/, s družkou či druhem (11 476 Kč) či bez (8589 Kč a jedná se v našem datovém vzorku výlučně o domácnosti vedené ženami).

Literatura:

- Aldous, J., & Ganey, R. F. (1999). Family life and the pursuit of happiness the influence of gender and race. *Journal of Family Issues*, 20(2), 155–180.
- Amato, P. R. (2000). The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269–1287. <http://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: an update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15(3), 355.
- Amato, P. R., & Cheadle, J. (2005). The long reach of divorce: Divorce and child well-being across three generations. *Journal of Marriage and Family*, 67(1), 191–206.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991a). Parental divorce and adult well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 43–58.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991b). Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26.
- Andress, H.-J., Borgloh, B., Bröckel, M., Giesselmann, M., & Hummelshheim, D. (2006). The economic consequences of partnership dissolution - a comparative analysis of panel studies from Belgium, Germany, Great Britain, Italy, and Sweden. *European Sociological Review*, 22(5), 533–560.
- Arendell, T. J. (1987). Women and the economics of divorce in the contemporary United States. *Signs*, 12(1)–135.
- Armáda spásy. (2014). *Průzkum mezi ženami bez domova*.
- Aseltine Jr, R. H., & Kessler, R. C. (1993). Marital disruption and depression in a community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 237–251.
- Bičáková, A. (2012). *Gender Unemployment Gaps in the EU: Blame the Family* (SSRN Scholarly Paper No. ID 2196414). Rochester, NY: Social Science Research Network. Retrieved from <http://papers.ssrn.com/abstract=2196414>
- Day, R. D., & Bahr, S. J. (1986). Income changes following divorce and remarriage. *Journal of Divorce*, 9(3), 75–88.
- Fokkema, T. (2002). Combining a job and children: contrasting the health of married and divorced women in the Netherlands? *Social Science & Medicine*, 54(5), 741–752.
- Hamplová, D. (2006). Životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v 21 evropských zemích. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, (01), 35–55.
- Janský, P. (2014). Consumer Demand System Estimation and Value Added Tax Reforms in the Czech Republic. *Czech Journal of Economics and Finance*, 64(3), 246–273.
- Joung, I. M., Stronks, K., Van De Mheen, H., van Poppe, F. W., Van der Meer, J. B. W., & Mackenbach, J. P. (1997). The contribution of intermediary factors to marital status differences in self-reported health. *Journal of Marriage and the Family*, 476–490.
- Jurajda, Š. (2003). Gender wage gap and segregation in enterprises and the public sector in late transition countries. *Journal of Comparative Economics*, 31(2), 199–222.
- Kessler, R. C., Davis, C. G., & Kendler, K. S. (1997). Childhood adversity and adult psychiatric disorder in the US National Comorbidity Survey. *Psychological Medicine*, 27(05), 1101–1119. <http://doi.org/10.1017/S0033291797005588>
- Maršálková, P. (2012). Rozvod manželství a jeho dopad na dítě. Retrieved from <http://dspace.k.utb.cz/handle/10563/20672>

Mašková, D. (2010). Sociálně psychologické důsledky rozvodu manželství. Retrieved from <http://dspace.k.utb.cz/handle/10563/19448>

Mašková, P. (2011). Životní situace klientek azylového domu pro matky s dětmi. Retrieved from <http://dspace.k.utb.cz/handle/10563/16237>

Moravcová, L. (2010a). Problematika rozvodu z pohledu sociální pedagogiky. Retrieved from <http://dspace.k.utb.cz/handle/10563/11373>

Moravcová, L. (2010b). Sociálně psychologické důsledky rozvodu manželství (komparace z aspektu pohlaví). Retrieved from <http://dspace.k.utb.cz/handle/10563/18895>

Peterson, R. R. (1996). A re-evaluation of the economic consequences of divorce. *American Sociological Review*, 528–536.

Rogers, R. G. (1996). The effects of family composition, health, and social support linkages on morta-

lity. *Journal of Health and Social Behavior*, 326–338.

Šatava, J. (2013). *Dopad rozvodu na příjmy v důchodu* (Studie IDEA No. 6). Praha: Think tank IDEA při CERGE-EI. Retrieved from http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_6_2013.pdf

Shapiro, A. D. (1996). Explaining Psychological Distress in a Sample of Remarried and Divorced Persons. The Influence of Economic Distress. *Journal of Family Issues*, 17(2), 186–203.

Vohlídalová, M. (2010). Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? *Gender, Rovné Příležitosti, Výzkum*, (02), 48–56.

Vohlídalová, M., & Maříková, H. (2011). Rozpady kohabitací, rozvody manželství: jiné a/nebo stejné sociální fenomény? *Gender, Rovné Příležitosti, Výzkum*, 12(2), 3–15.

Wang, H., & Amato, P. R. (2000). Predictors of Divorce Adjustment: Stressors, Resources, and Definitions. *Journal of Marriage and Family*, 62(3), 655–668.

Weitzman, L. J. (1985). *The divorce revolution: The unexpected social and economic consequences for women and children in America*. New York: Free Press.

Autoři působí na Národohospodářském ústavu AV ČR, v. v. i., (CERGE-EI) a článek vznikl díky projektu financovanému grantem TA ČR č. TB02MPSV017. Petr Janský dále působí na Institutu ekonomických studií FSV UK v Praze. Autoři děkují za komentáře zástupcům Úřadu vlády a MPSV, především Radanu Šafaříkovi a Lucii Zachariášové.

Přílohy

Tabulka č. 1: Popisná regrese pro nezaměstnanost a ekonomickou neaktivitu jednotlivců

	Pravděpodobnost nezaměstnanosti		Pravděpodobnost ekonomické neaktivity	
střední vzdělání	-0.079	50.50***	-0.127	60.41***
vysokoškolské vzdělání	-0.104	64.75***	-0.18	80.42***
věková skupina 23letých	-0.159	27.04***	-0.063	19.17***
věková skupina 28letých	-0.215	37.80***	-0.043	13.21***
věková skupina 33letých	-0.226	40.17***	-0.025	7.47***
věková skupina 38letých	-0.226	40.13***	-0.015	4.41***
věková skupina 43letých	-0.221	39.13***	-0.003	0.86
věková skupina 48letých	-0.215	37.92***	0.015	4.47***
věková skupina 53letých	-0.213	37.65***	0.056	15.82***
věková skupina 58letých	-0.208	36.67***	0.141	38.67***
věková skupina 63letých	-0.233	41.21***	0.487	114.56***
žena ve věkové skupině 23letých	-0.008	2.61***	0.194	65.34***
žena ve věkové skupině 28letých	0.007	3.37***	0.204	80.01***
žena ve věkové skupině 33letých	0.02	11.60***	0.149	66.35***
žena ve věkové skupině 38letých	0.013	8.74***	0.086	45.16***
žena ve věkové skupině 43letých	0.012	8.80***	0.055	34.93***
žena ve věkové skupině 48letých	0.011	8.46***	0.044	27.75***
žena ve věkové skupině 53letých	0.01	7.30***	0.038	20.19***
žena ve věkové skupině 58letých	-0.021	17.42***	0.253	101.88***
žena ve věkové skupině 63letých	-0.032	21.98***	0.281	42.56***
svobodná žena s malým dítětem	-0.053	18.04***	0.11	22.66***
svobodná žena s větším dítětem	0.083	16.07***	0.002	0.39
rozvedená žena s malým dítětem	0.001	0.29	-0.104	14.32***
rozvedená žena s větším dítětem	0.011	3.61***	0.052	16.11***
rozvedená žena se zv	0.056	12.87***	-0.014	2.73***
rozvedená žena se sv	0.029	20.22***	-0.024	12.24***
rozvedená žena se vv	0.003	1.43	-0.071	20.06***
rozvedený muž se zv	0.095	12.75***	0.023	2.98***
rozvedený muž se sv	0.038	27.24***	0.032	18.37***
rozvedený muž se vv	0.032	10.78***	0.016	4.01***
svobodná žena se zv	0.068	13.98***	0.05	8.43***
svobodná žena se sv	0.037	20.88***	-0.077	34.60***
svobodná žena s vv	0.029	13.77***	-0.077	29.35***
svobodný muž se zv	0.139	31.83***	0.074	17.05***
svobodný muž se sv	0.031	27.66***	0.039	34.12***
svobodný muž s vv	0.039	21.13***	0.06	39.41***
malé děti v domácnosti	-0.006	4.46***	0.534	223.02***
větší děti v domácnosti	0.029	24.64***	-0.077	45.10***
Konstanta	0.328	56.50***	0.157	40.31***

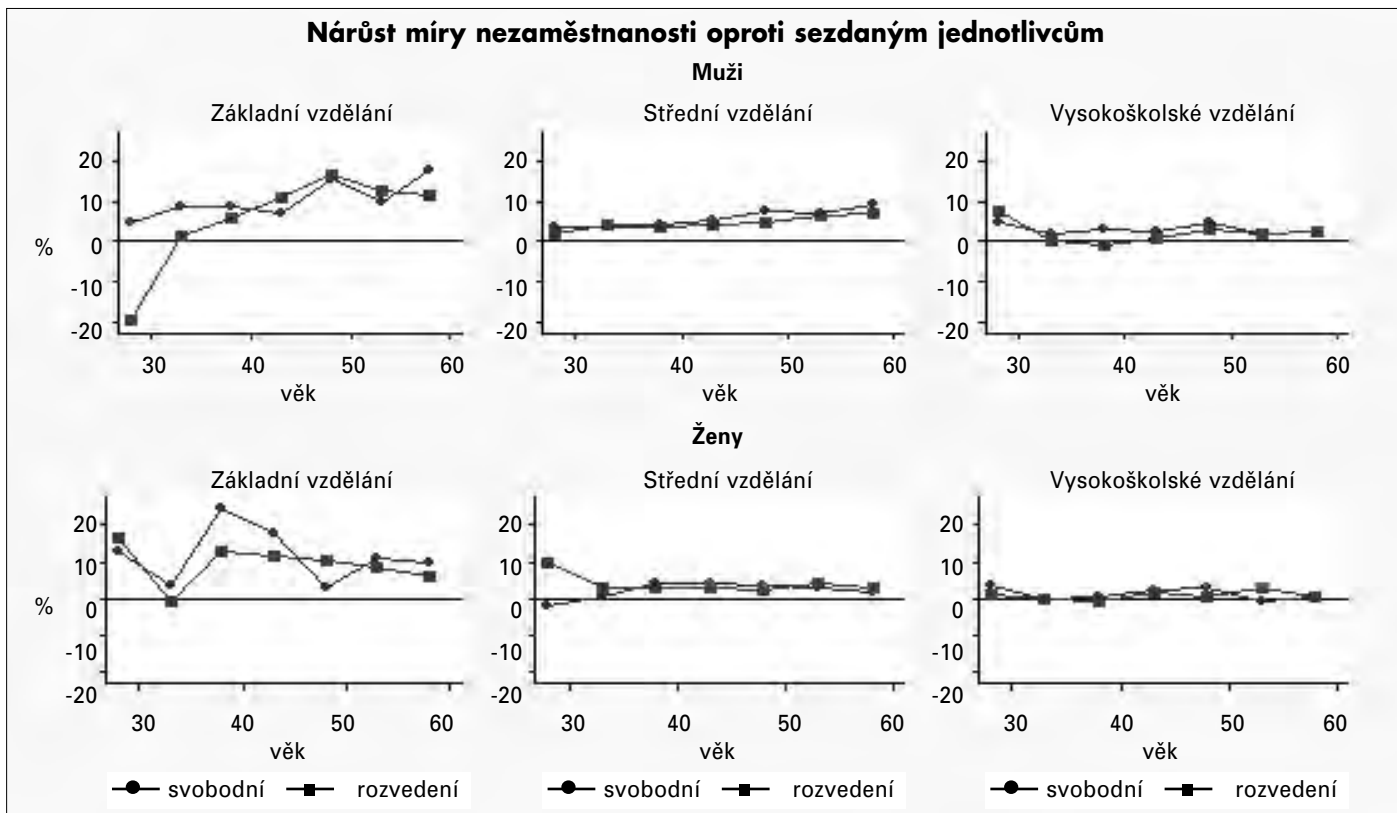
Zdroj: Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností Českého statistického úřadu
 Poznámky: zv je zkratka základní vzdělání, sv pro střední vzdělání, vv pro vysokoškolské vzdělání.

Tabulka č. 2: Popisná regrese pro logaritmus výše mzdy jednotlivců rozlišující mezi svobodnými jednotlivci a svobodnými páry

střední vzdělání	0.23047	30.65***
vysokoškolské vzdělání	0.63942	72.53***
věk	0.03379	27.49***
kvadrát věku	-0.00043	29.40***
věk ženy	-0.02032	43.95***
kvadrát věku ženy	0.00030	32.63***
týdenní odpracovaná doba	0.00864	30.18***
rozvedená žena jednatlivec se základním vzděláním	0.00089	0.04
rozvedená žena jednatlivec se středním vzděláním	0.06845	7.50***
rozvedená žena jednatlivec s vysokoškolským vzděláním	0.06231	3.41***
rozvedený muž jednatlivec se základním vzděláním	-0.04154	1.14
rozvedený muž jednatlivec se středním vzděláním	-0.02325	2.26**
rozvedený muž jednatlivec s vysokoškolským vzděláním	-0.10835	3.38***
svobodná žena jednatlivec se základním vzděláním	-0.01987	0.99
svobodná žena jednatlivec se středním vzděláním	0.02455	2.69***
svobodná žena jednatlivec s vysokoškolským vzděláním	-0.05627	3.99***
svobodný muž jednatlivec se základním vzděláním	-0.11470	6.83***
svobodný muž jednatlivec se středním vzděláním	-0.13450	20.93***
svobodný muž jednatlivec s vysokoškolským vzděláním	-0.25133	17.51***
svobodná žena pár se základním vzděláním	0.17427	3.50***
svobodná žena pár se středním vzděláním	0.07009	4.52***
svobodná žena pár s vysokoškolským vzděláním	0.04514	1.57
svobodný muž pár se základním vzděláním	0.03595	1.32
svobodný muž pár se středním vzděláním	-0.01491	1.46
svobodný muž pár s vysokoškolským vzděláním	-0.12725	4.63***
rozvedená žena jednatlivec s malým dítětem	0.05804	1.49
rozvedená žena s větším dítětem	-0.03939	2.76***
svobodná žena jednatlivec s malým dítětem	-0.03655	1.09
svobodná žena jednatlivec s větším dítětem	0.01231	0.50
svobodná žena pár s malým dítětem	-0.02900	0.89
svobodná žena pár s větším dítětem	-0.03817	1.17
Konstanta	8.81090	308.98***

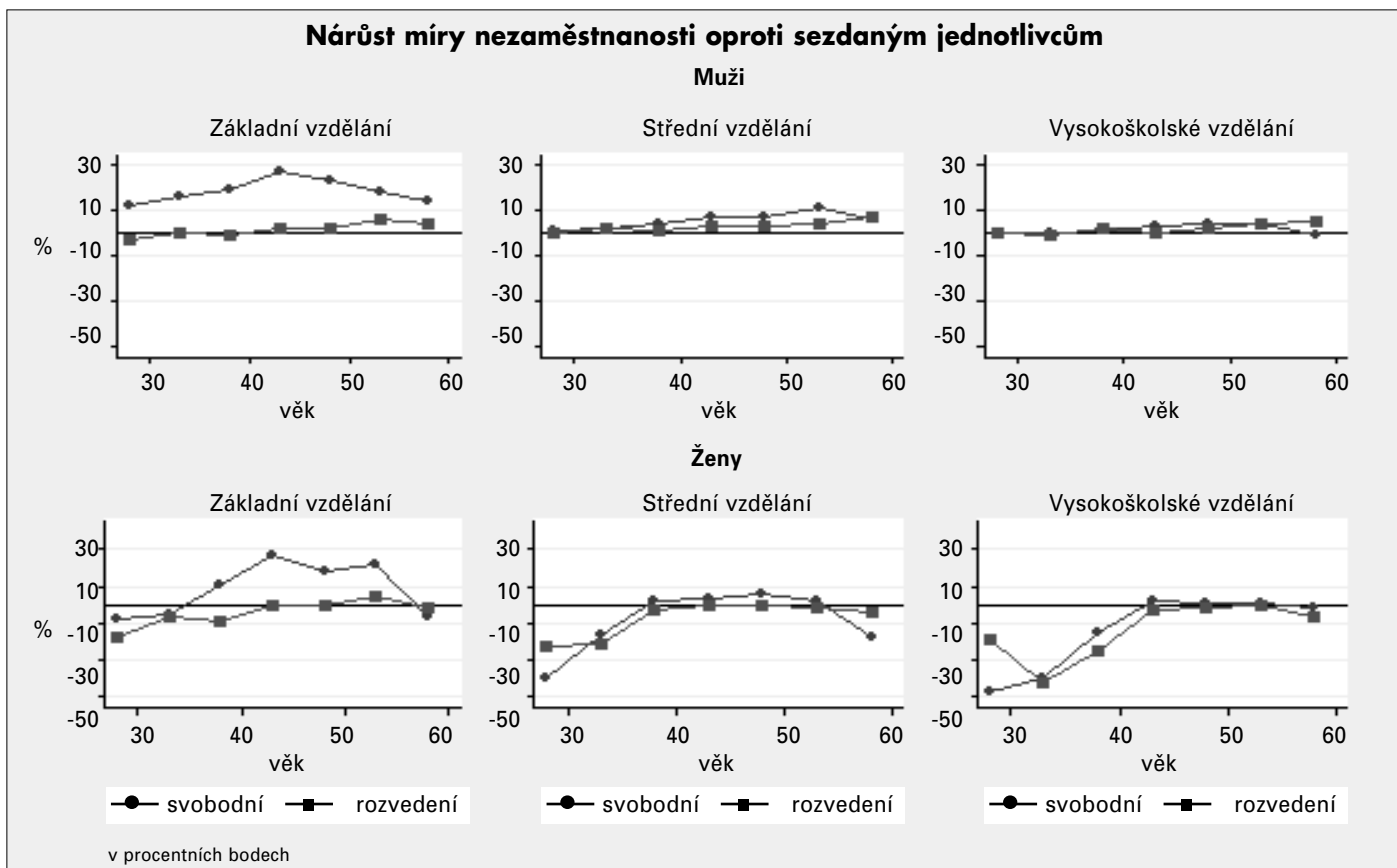
Zdroj: Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností Českého statistického úřadu

Graf č. 1: Rozdíl míry nezaměstnanosti rozvedených, respektive svobodných mužů a žen oproti jejich stejně starým a vzdělaným sezdáným protějškům

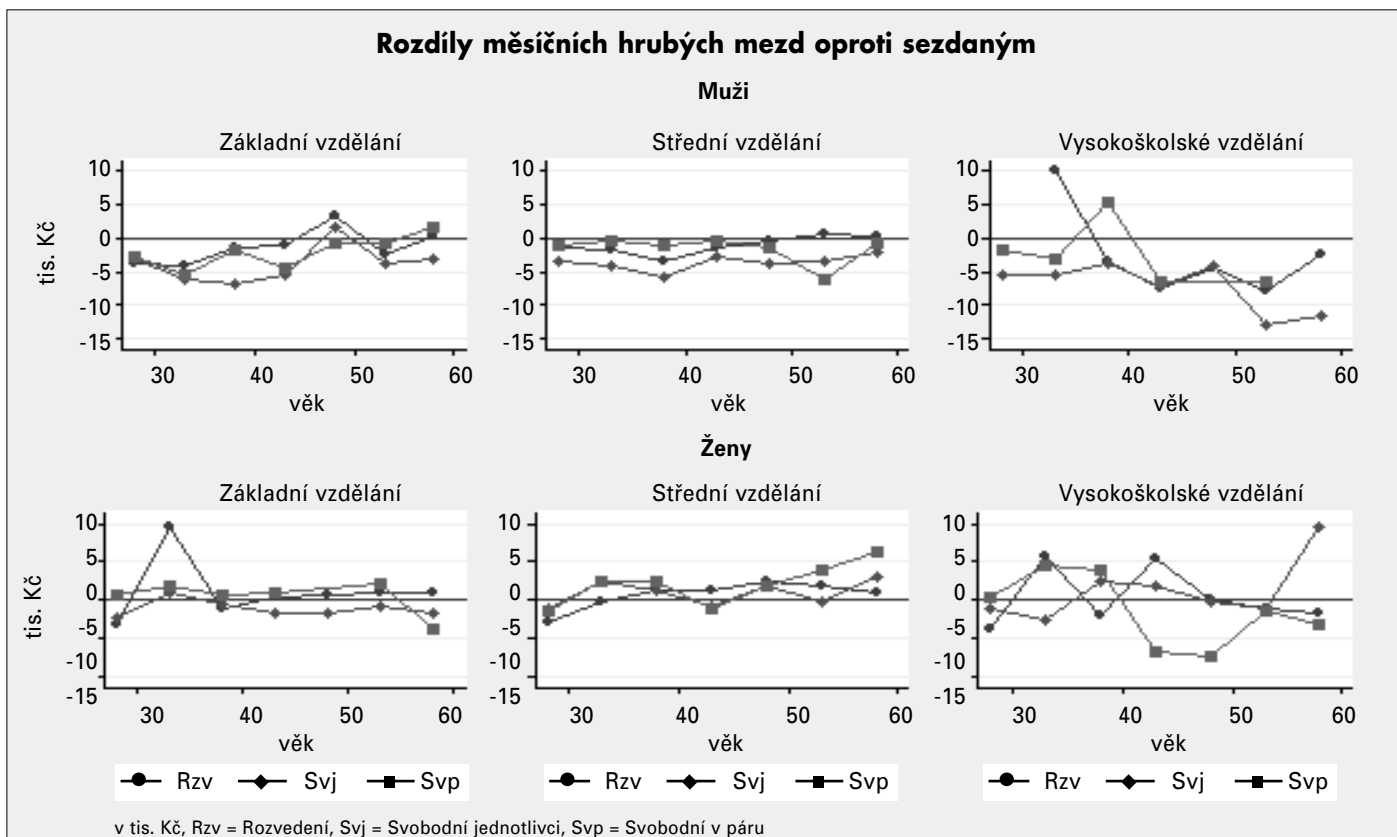
Zdroj: Výběrové šetření pracovních sil Českého statistického úřadu

Graf č. 2: Rozdíl míry ekonomické neaktivity u rozvedených, respektive svobodných mužů a žen oproti jejich stejně starým a vzdělaným sezdáným protějškům (očistěno o vliv přítomnosti dítěte do 15 let na ekonomickou neaktivitu žen)

Zdroj: Výběrové šetření pracovních sil Českého statistického úřadu

Graf č. 3: Rozdíly ve výši měsíčních hrubých mezd mužů a žen podle věku, vzdělání a rodinného stavu

Zdroj: Výběrové šetření pracovních sil Českého statistického úřadu

Jak se žije neformálním pečovatelům v České republice?

Vladimíra Tomášková

Potřeby a situace osob, které dlouhodobě pečují o osobu blízkou, se staly předmětem výzkumu „Podpora neformálních pečovatелů“ realizovaného Fondem dalšího vzdělávání, příspěvkovou organizací MPSV. V únoru 2014 byla zahájena realizace projektu, který je financován z OP LZZ (prioritní osa 3 – Sociální integrace a rovné příležitosti) ESF. Jeho cílem je navrhnout systematickou podporu pro osoby, které dlouhodobě pečují o osobu blízkou, jež je z důvodu nepříznivého zdravotního stavu odkázaná na pomoc druhých. Nedílnou součástí projektu bylo zmapování potřeb a situace pečujících osob. Byl proto proveden rozsáhlý kvantitativní i kvalitativní výzkum. Sebrané informace byly zpracovány do několika analytických studií a analytická fáze projektu byla zakončena konferencí, která se konala v červnu 2015 v Praze a na níž byla prezentována stěžejní témata vyhotovených analýz. Ta budou postupně představena také v tomto článku.

Vymezení skupiny neformálních pečovatелů

Na začátku realizace projektu i výzkumu stál realizační tým před otázkou, podle jakých kritérií by měla být skupina neformálních pečovatелů vymezena. **Přesnou či obecně platnou definici neformálních pečovatелů není možné stanovit.** Jedná se o poměrně různorodou skupinu osob. Mezi pečujícími osobami jsou jak lidé na počátku produktivního životního cyklu (typicky rodiče pečující o dítě se zdravotním postižením), tak osoby v předdůchodovém či důchodovém věku (pečující o seniory či dospělé osoby se zdravotním postižením). Tato heterogenita má značný vliv na životní podmínky pečovatелů, proto byl kladen důraz na to, aby ve výzkumu různorodost situace pečujících byla v maximální možné míře postihnuta.

Pro vlastní realizaci výzkumu však bylo třeba skupinu pečovatелů alespoň nějak vymežit. Je podstatný rozdíl v tom, zda osoba odkázaná na péči potřebuje nárazovou pomoc (např. s donesením nákupu, úklidem domácnosti apod.) nebo zda je péči nutné poskytovat celodenně a pomáhat i se základními úkony, jako je oblékání, mobilita, doprava, komunikace s úřady, podávání léků, příprava stravy apod. **Zatímco**

poskytování nárazové či krátkodobé pomoci se v životní situaci nemusí vůbec projevit, celodenní péče ovlivňuje život pečujících ve všech možných aspektech: určuje možnost získat či udržet si zaměstnání, finanční situaci, rozsah volného času, vztahy s okolím a přáteli i celkový zdravotní stav.

Inspiraci pro vlastní vymezení pečujících osob jsme hledali v legislativních, strategických a výzkumných materiálech. Obecnou charakteristiku neformální péče nabízejí např. strategické materiály Evropské unie, kde je neformální péče vymezena jako péče poskytovaná převážně rodinou, blízkými příbuznými, přáteli nebo sousedy. Pečovatelé nejsou v poskytování péče vyškoleni, mohou ovšem v některých případech využít zvláštní kursy. Nemají uzavřenou žádnou smlouvu, která by ošetřovala zodpovědnost za péči, a za péči nejsou placeni. Mají však nárok na různou finanční podporu. Čas, který pečovatелé péči věnují, není omezen - nikdy anebo zřídka jsou oficiálně „mimo službu“. Obecně nemají nárok na sociální ochranu (Triantafilou et al., 2010: 11).

V projektu byla neformální péče dále vymezena jako pomoc, která překračuje běžnou rodinnou reciprocitu a je poskyto-

vána alespoň 20 hodin týdně, tedy v rozsahu, který už pro pečovatele představuje určité osobní omezení, např. v možnosti setrvání na trhu práce. Pozornost byla přitom soustředěna na osoby, které péči poskytují dlouhodobě (více než čtvrt roku) a v rámci péče vykonávají různé z výše uvedených úkonů péče.

Metody výzkumu

Zmapování potřeb a situace neformálních pečovatелů bylo provedeno za pomoci kvantitativní i kvalitativní metodologie. **Na podzim 2014 se uskutečnilo rozsáhlé dotazníkové šetření s pečujícími osobami,** které realizovala společnost Stem/Mark. **Ve stejné době proběhlo celkem 10 fokusních skupin, jak s pečujícími, tak s odborníky.** Dotazníkové šetření i fokusní skupiny probíhaly v různých regionech ČR.

Cílem dotazníkového šetření bylo zmapovat a definovat např. základní charakteristiky a dopady poskytování péče, důvody ekonomické (ne)aktivity neformálních pečovatелů, finanční situaci neformálních pečovatелů a jejich rodin nebo dostupnost a využívání sociálních a zdravotních služeb pro osoby odkázané na pomoc druhých i neformální pečovatele. Mezi respondenty dotazníkového šetření byly zahrnuty pouze osoby, které splňovaly výše uvedená kritéria. Šetření se zúčastnilo celkem 858 osob. Pro vyhledávání respondentů byly stanoveny kvóty, které měly zajistit potřebnou charakteristiku výzkumného souboru: týkaly se pohlaví pečovatелe, věku osoby závislé na péči, výše pobíraného příspěvku na péči a kraje, ve kterém příjemce péče bydlí.

Cílem fokusních skupin pak bylo získat podrobnější a komplexnější vhled do situace pečujících osob. Diskutována byla následující témata: motivace pečovat, finanční situace a profesní život pečujících, využívání zdravotních a sociálních služeb, informovanost pečujících rodin aj. Z celkem deseti fokusních skupin byly čtyři určené expertům na problematiku neformální péče (viz výše), šesti se účastnily pečující osoby, přičemž některé skupiny byly za-

Tabulka č. 1: Délka a objem péče podle vztahu pečovatелe a osoby, o kterou pečuje

	Délka doby péče (v letech)		Týdenní objem péče (v hodinách)	
	Průměr	Medián	Průměr	Medián
Rodič pečující o nezletilé dítě	10	10	93	84
Rodič pečující o zletilé dítě	25	23	99	98
Pečovatel do 44 let vč. pečující o své/partnerovy rodiče/prarodiče	4	3	51	30
Pečovatel ve věku 45–60 let pečující o své/partnerovy rodiče	5	3	51	30
Pečovatel starší 60 let pečující o své/partnerovy rodiče	6	5	61	41
Pečovatel nad 60 let pečující o svého partnera	7	4	80	70
Jiný model péče	6	5	56	35

Zdroj: FDV 2014

měřené na pečující o seniory a některé na pečující o osoby se zdravotním postižením. Většinu účastníků tvořili lidé pečující dlouhodobě (v řádu let) a velmi intenzivně.

Při zpracování získaných dat se potvrdilo, že oba způsoby sběru informací se vhodně doplňovaly, poznatky se většinou navzájem potvrzovaly a prohlubovaly. Výstupy z obou realizovaných výzkumů byly zpracovány do samostatných analytických zpráv a jako tematické bloky jsou představeny dále v textu.

Dopady dlouhodobého poskytování péče

Dotazníkové šetření potvrdilo, že ženy pečují častěji než muži a většinou i déle a intenzivněji (FDV, 2014:10 a 13). Více než 10 let pečuje pouze 23 % z dotázaných mužů, u žen tento údaj dosahuje 38 %. Více než 71 hodin týdně pečuje 25 % mužů, v případě žen je to 42 %. Muži nejčastěji pečují o své rodiče a partnerky, zatímco ženy většinou přebírají péči o potomka (FDV, 2014:10). Tabulka č. 1 podrobně zachycuje délku a objem péče v závislosti na tom, jaký je vztah mezi pečovatelem a osobou, o kterou se stará.

Z údajů vyplývá, že péče o osoby se zdravotním postižením je časově náročnější a intenzivnější. **Evidovaná časová náročnost a intenzita poskytované péče celkově potvrzuje, že role neformálního pečovatele je velice obtížná a lze očekávat, že bude mít na pečující negativní dopady.** Hodnocení dopadů péče pečujícími pomocí hodnotící škály je patrné z tabulky č. 1.

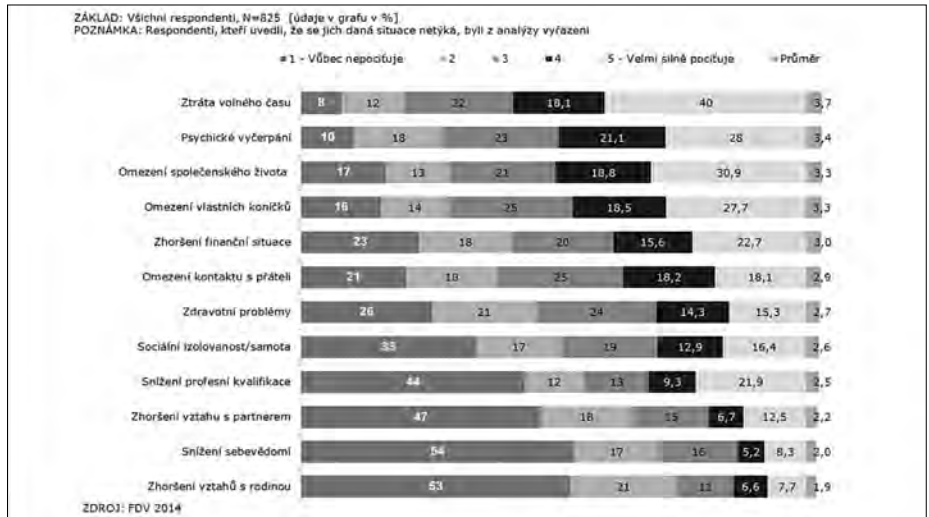
Nejvýraznější pocíťovanými dopady jsou tedy ztráta volného času, psychické vyčerpání a omezení společenského života. Ve fokusních skupinách byla situace zhodnocena např. takto: „*Já za všechny ty roky mám dobrý pocit, že jsem udělala, co jsem mohla, ale jsem strašně unavená. To asi všichni tady, co pečují*“ [pečující o dítě se ZP] (Geissler et al., 2015: 15). Cca jedna třetina pečujících jako výraznou zátěž uvedla i zhoršení finanční situace.

Z výzkumu dále vyplynulo, že nejvíce ohrožené jsou matky pečující o dítě s postižením. Kromě zhoršené finanční situace, psychického vyčerpání a sociální izolovanosti jim hrozí také zhoršení profesní kvalifikace, protože pečovat většinou začínají z kraje své profesní kariéry (FDV, 2014 a Geissler et al., 2015)

Sdílení péče

Uvedené informace potvrzují, že pečování často mívá na život pečujících zásadní dopady. Důležitou otázkou v obou výzkumech proto bylo, kdo pečujícím nejčastěji pomáhá a jak významná je pro ně pomoc okolí. Bylo zjištěno, že nejčastěji pečovatelům pomáhá nejbližší rodina, tedy partneři, potomci a rodiče. Tato pomoc je pro ně velmi podstatná. Přibližně jedné čtvrtině pečovatelů však s péčí nikdo nepomáhá. Výzkum se proto věnoval i otázce, zda by rodiny pečujících uvítaly vyšší podporu, v jakých činnostech a od koho (viz graf č. 2).

Graf č. 1: Negativní dopady péče

Zdroj: FDV 2014

Nejen z dotazníkového šetření, ale i z fokusních skupin vyplynulo, že by respondenti uvítali pomoc ve větším rozsahu jak od rodiny, tak od zdravotních a sociálních služeb. Jak ukazuje graf č. 2, konkrétní očekávání závisí na typu úkonu.

Celkově se ve výzkumu ukázalo, že potenciál v poskytování a využívání profesionální pomoci zůstává nevyužit. To, že zejména sociální služby jsou jejich potenciálními uživateli nedostatečně využívány, je v české sociální politice poměrně často zmiňovaná skutečnost. Jestliže se ale v našem výzkumu ukázalo, že zájem o využívání profesionální pomoci je poměrně vysoký a není dostatečně uspokojen, je třeba se zamyslet nad tím, co je příčinou tohoto nesouladu.

Využívání sociálních a zdravotních služeb rodinami pečujících osob

Zdravotní a sociální služby jsou primárně určeny osobám se sníženou soběstačností, slouží však jako významný nástroj

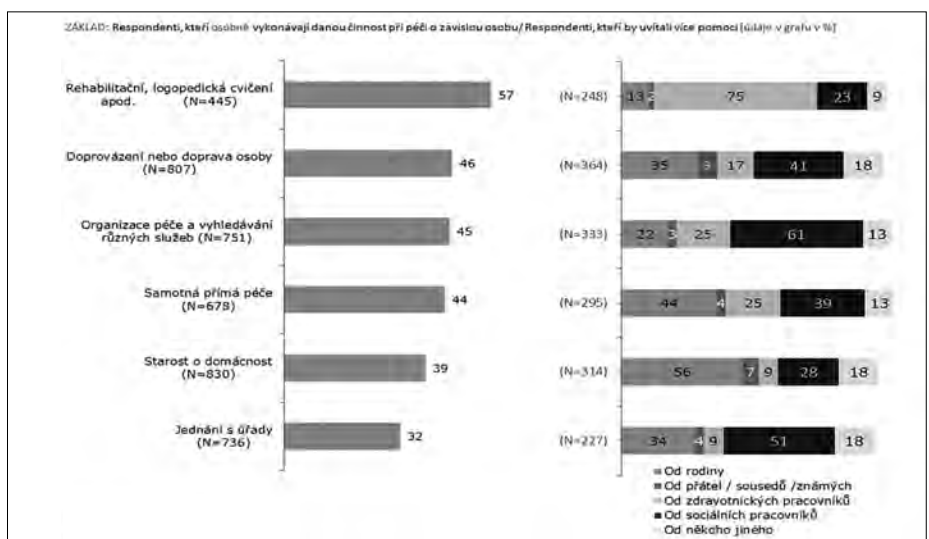
nepřímé podpory neformálních pečovatelů. Ve výzkumu byl proto sledován zájem o služby ze strany rodin pečujících osob a jejich hodnocení využívaných či nevyužívaných služeb. Pozornost přitom byla zaměřena na terénní a ambulantní služby. Pobytové služby byly z výzkumu vyloučeny, protože představují spíše alternativu než doplnění neformální péče.

Ohledně využívání služeb přinesla analýza zajímavá zjištění. Graf č. 3 představuje podrobné výsledky o využívání jednotlivých druhů služeb¹ a přináší překvapivou informaci - počet pečujících, kteří by chtěli využívat služby ve větším rozsahu, dosahuje 15–30 %.

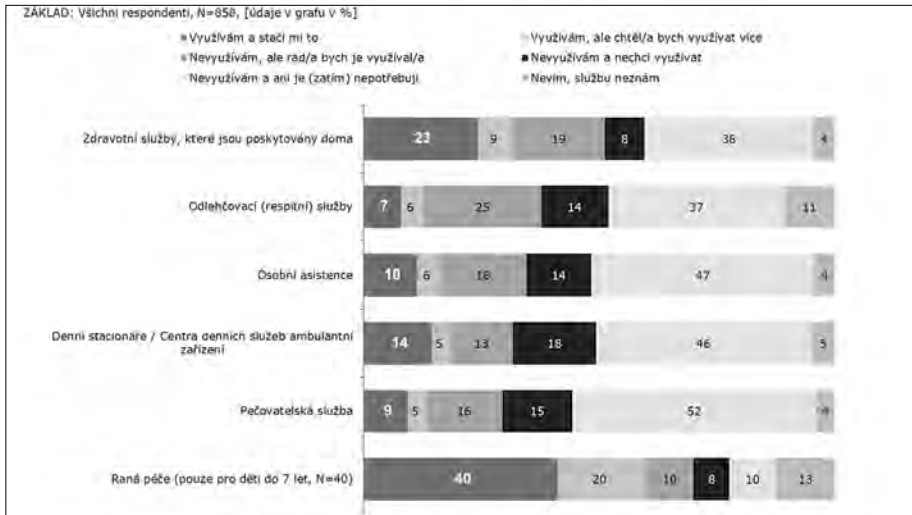
Zajímavý je také poměrně vysoký údaj o počtu osob, které dané služby nevyužívají a zatím je ani nepotřebují. Lze totiž předpokládat, že z nich časem mohou vzéít další potenciální zájemci o služby.

V návaznosti na toto zjištění byly identifikovány příčiny tohoto nesouladu mezi

Graf č. 2: S čím a od koho by pečovatelé uvítali pomoc

Graf č. 3: Využívání sociálních a zdravotních služeb v rámci péče o závislou osobu

Zdroj: FDV 2014

vysokým zájmem o služby a nízkou mírou jejich využívání. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že největší překážkou ve využívání služeb představuje jejich cena a nedostatečná informovanost o službách. Další významné bariéry tvoří (zejména v případě odlehčovací péče a denních či týdenních stacionářů) nedostatečná územní a kapacitní dostupnost služby a dále nastavení jednotlivých služeb, tedy že daná služba svým nastavením neodpovídá potřebám člověka, který by jí potřeboval (Geissler et al., 2015). Všechny tyto skutečnosti se plně projevíly ve fokusních skupinách, kde vyšlo najevo, že definované nedostatky jsou navzájem propojené: „Tak v podstatě na začátku je to dobrovolné rozhodnutí, ano, já chci. A následně je to problém těch financí a dostupnosti. Já už bych chtěla s tím pomoci, už bych chtěla s tím něco dělat, ale už na to nemám (...). Nejdříve je to dobrovolné rozhodnutí, ano chci, následně je to nedostupná služba, a když už je dostupná, jak je drahá“ [zástupce NNO] (Geissler et al. 2015: 17).

Ohledně příčin nevyužívání služeb vyplynulo z výzkumu ještě několik dalších podstatných informací:

- **Územní pokrytí službami je velice nerovnoměrné** a obecně platí, že v menších obcích je nabídka služeb nedostatečná nebo dokonce chybí docela;
- Na nedostatečnou informovanost pečujících o vhodných službách může mít podle výpovědí účastníků fokusních skupin vliv také to, že na existenci nabídky služeb si lidé stále zvykají;²
- **Skutečnost, že služba neodpovídá potřebám zájemců, se typicky objevuje v případě osob s autismem a v případě dospělých osob se zdravotním postižením**, pro které nabídka vhodných služeb téměř neexistuje;
- Méně častým důvodem nevyužívání služeb zaznamenaným ve fokusních skupinách

může být také prostá nedůvěra ke službám, pramenící z přesvědčení pečujícího, že nikdo péči nevykoná lépe. Anebo prostá skutečnost, že je potřeba pomáhat s úkony intimního charakteru, kdy může být osobám odkázaným na péči pomoc cizí osoby nepřijemná;

- **Některé potřebné druhy služeb, o něž by měly rodiny pečujících zájem, v nabídce zcela chybí.** Jedná se např. o přepravní služby, odlehčovací služby poskytované v domácnosti nebo o služby určené přímo pečujícím, jako je pomoc v domácnosti, odborné poradenství aj. (Geissler et al., 2015).

Pokud rodiny pečujících vhodnou službu našly a užívaly, hodnotily tuto zkušenost většinou velmi kladně.

V případě zdravotních služeb se jako zásadní projevila nedostupnost zdravotních služeb poskytovaných v domácnosti. Ve fokusních skupinách pak účastníci uváděli, že by bylo třeba posílit také návštěvní služby praktických lékařů v domácnostech a rozšířit tuto povinnost také na některé odborné specialisty, protože v případě některých osob odkázaných na péči je jejich přesun do ordinace lékaře velmi obtížný nebo možný pouze za využití záchranné služby (Geissler et al., 2015).

Významným nedostatkem systémové povahy, který neformální péči také ovlivňuje, je neprovázanost zdravotních a sociálních služeb. Péči je třeba vykonávat komplexně (např. podat léky, současně polohovat, nakrmit, umýt) a pokud pečující nemají podporu ve všech úkonech nebo musí využívat několik poskytovatelů služeb současně, nepředstavují pro ně služby potřebnou pomoc. Příčiny nevyužívání služeb jsou tedy z velké části systémového charakteru. Vedle nedostatečné dostupnosti služeb (cenové, regionální a kapacitní) a nekomplexnosti služeb k nim patří i celková finanční situace pečujících rodin.

Finanční situace pečujících osob a jejich rodin

V dotazníkovém šetření 39 % pečujících osob sdělilo, že velmi výrazně pociťuje zhoršení finanční situace jako důsledek vykonávání péče, 79 % pečovatelů pak uvedlo, že se svým měsíčním příjmem vychází pouze s obtížemi (FDV, 2014: 100). Tento údaj je zajímavé srovnat s výsledky národního modulu celoevropského šetření o životních podmínkách domácností SILC,³ provedeného také v roce 2014, kde byla tato otázka položena obecné populaci. V tomto případě obtíže konstatovalo pouze 68 % dotázaných (ČSÚ, 2015).

Finanční situaci pečujících rodin významně ovlivňuje skutečnost, že v souvislosti se stavem osoby, která péči potřebuje, výrazně rostou výdaje na kompenzační a zdravotnické pomůcky. Chceme-li však pochopit všechny příčiny, proč je finanční situace pečujících rodin o tolik horší, je třeba si v prvé řadě uvědomit, že **ve chvíli, kdy pečující začne intenzivněji pečovat, je mnohdy nucen snížit si pracovní úvazek, změnit zaměstnání nebo dokonce zcela opustit trh práce (více viz dále). V tu chvíli se stává závislým na příjmu partnera či podpoře státu a tato změna znamená i změnu životního standardu: „... a teď bych řekla, že je to tak na úrovni, že nedosáhneme na žádný podpory a na tyhle věci, ale museli jsme výrazně upravit standard, museli jsme výrazně omezit staršího syna, v podstatě úplně změnit ten styl toho života. Neříkám, že je to špatně, jo. To bych asi lhala. Ale ... je to ... strašně velké zlom“** [pečující o dítě se ZP] (Geissler et al., 2015: 30).

Rozdíly v životní úrovni pečujících jsou dány také tím, zda pečují o dítě, o dospělou osobu se zdravotním postižením nebo o seniora. Vliv má skutečnost, zda má tato osoba vlastní příjem a jaké výše tento příjem dosahuje. (Např. v péči o seniory může pomoci jejich starobní důchod a vlastní úspory z dřívější doby.) Jak již bylo zmíněno dříve, nejhorší je pak situace matek samoživitelek, které pečují o nezletilé dítě. Ty se podle výpovědí expertů ve fokusních skupinách ocitají mnohdy na hranici životního minima (Geissler et al., 2015).

Významnou finanční dávkou, kterou pečující rodiny mohou získat od státu, je příspěvek na péči. Jde o dávku určenou osobám závislým na péči, ale může být využita právě na úhradu neformální péče. Příspěvek v tu chvíli kompenzuje vlastní příjem pečovatelů a v našem výzkumu se potvrdilo, že tato jeho role je velmi důležitá: k dispozici ho má 74 % respondentů dotazníkového šetření a 13 % z nich uvedlo, že příspěvek na péči je dokonce jejich hlavním příjmem (FDV, 2014: 97–98).

Příspěvek na péči se stal významným tématem našich analýz. V souvislosti s hodnocením této dávky bylo totiž zazna-

menáno mnoho problematických jevů, na které shodně upozorňovali jak experti, tak pečující osoby. **V prvé řadě bylo poukázováno na to, že příznávaná výše příspěvku nekopíruje intenzitu péče. Protože částky přidělované v rámci jednotlivých stupňů příspěvku na péči jsou neadekvátně nízké, z příspěvku lze uhradit jen velmi malý podíl péče, což rodinám znemožňuje využívat podpůrné služby ve větším rozsahu. Příspěvek z toho důvodu také nemůže dostatečně nahradit vypadlý příjem pečujících osob,** což je patrné zejména v prvních dvou stupních, kde jeho výše dosahuje 800, resp. 4000 Kč (Geissler et al., 2015).

Od roku 2007, kdy byl příspěvek na péči vytvořen, došlo k několika změnám v jeho výši. U osob do 18 let věku došlo ke zvýšení u druhého a čtvrtého stupně závislosti o jeden tisíc korun, a u osob starších 18 let došlo ke snížení v prvním stupni ze dvou tisíc na 800 Kč a ke zvýšení o 1000 Kč ve čtvrtém stupni závislosti. Příspěvek na péči, tak jak byl na počátku konstruován, neměl pokrývat celé náklady, které daná osoba nebo rodina má hradit. V současné době jedná MPSV se zástupci zdravotně postižených osob, seniorů a poskytovatelů sociálních služeb o systémové úpravě příspěvku na péči a zejm. o změně podpory pečujících osob.

V souvislosti se získáním příspěvku na péči pak účastníci výzkumu (v tomto případě spíše fokusních skupin) poukazovali také na další komplikace, jako je např. **neúměrná délka procesu přiznávání příspěvku,⁴ problematické nastavení systému,** kdy některé diagnózy jím zcela propadávají, problematicčnost dokládání zdravotního stavu (např. u vzácných nebo psychických diagnóz), **nejednotnost posudků při odvolání nebo problém pozastavení vyplácení příspěvku v případě hospitalizace** jeho příjemce - pečovatel v tom případě může zůstat bez příjmu (Ibid.). **V těchto oblastech se podle výpovědí účastníků fokusních skupin skrývá významný potenciál pro zlepšení fungování této jinak velmi potřebné dávky.**

Kromě příspěvku na péči **mohou pečující v určitých případech využít další nástroje nepřímé státní podpory,** jako jsou např. slevy na dani, dávky v hmotné nouzi nebo státem hrazené zdravotní pojištění. **Tyto formy podpory lze však využít pouze za specifických podmínek a na celkovou finanční situaci pečujících osob většinou nemívají významnější vliv.** Tu by mohlo podle výpovědí mnoha účastníků fokusních skupin zlepšit zavedení finanční dávky určené přímo pečujícím osobám.

Ekonomická (ne)aktivita pečujících osob

Významný způsob, jak zachovat či zlepšit finanční situaci rodiny nebo získat prostředky na úhradu požadované péče pro svého blízkého, představuje pro pečující osoby ekonomická aktivita. Možnost pra-

covního uplatnění však bývá nutností poskytování péče výrazně ovlivněna a mnohdy je s ní neslučitelná.

Zahájení péče má často negativní dopad na ekonomickou aktivitu pečujících osob. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že z osob, které byly před zahájením péče zaměstnané na plný úvazek, si zaměstnání v tomto rozsahu udrželo pouze 28 % a více než čtvrtina (27 %) dotázaných s původně plným úvazkem se stala pečovateli na plný úvazek (FDV, 2014: 90). **Pokud jde o ekonomický status, je skupina neformálních pečovatelů velice heterogenní.** Téměř čtvrtinu (24 %) tvoří osoby v produktivním věku, které se věnují pouze péči, 39 % je zaměstnáno, 5 % nezaměstnáno a téměř třetinu (32 %) představují osoby ekonomicky neaktivní s dalším statutem, zejm. pak osoby ve starobním či invalidním důchodu a rodiče na mateřské či rodičovské dovolené. **Výrazný rozdíl v zaměstnanosti lze nalézt mezi různými typy pečovatelů:** v případě rodičů pečujících o nezletilé dítě je zaměstnáno 36 %, 9 % nezaměstnáno a 46 % se věnuje pouze péči. Naopak v případě osob pečujících o seniora pracuje více než 60 % a méně než pětina se věnuje pouze péči (FDV, 2014: 91). Na tento rozdíl může mít vliv obava o ztrátu zaměstnání pečujících v předdůchodovém věku.

Výzkum přinesl také informace o tom, že práce má pro neformální pečovatele i jiný než ekonomický význam: představuje pro ně určitý relaxační rozměr (doplňný jednostranně a náročně činností jinou aktivitou), má socializační význam (udržování kontaktu s okolním světem) a napomáhá ke zvýšení sebevědomí a pocitu uznání.

Že se jim péči s prací daří sladit dobře, uvedlo 41 % ekonomicky aktivních respondentů dotazníkového šetření. Další 30 % pak tento stav ohodnotilo jako ani špatný ani dobrý a 28 % pracujících pečovatelů uvedlo, že se jim péči s prací příliš dobře sladovat nedaří (FDV, 2014:93). **Ve výzkumu se dále podařilo definovat faktory, které jsou pro sladění práce a péče klíčové:** Jsou jimi podpora rodiny a pomoc s péčí, dostupnost vhodných sociálních služeb (viz výše), využívání flexibilních forem práce a vstřícný přístup zaměstnavatele, ale i organizační schopnosti pečovatele, který musí najít způsob, jak dostát současně všem pracovním a pečovatelským úkolům.

Vzhledem k vysokému procentu osob, které na základě péče pracovat přestaly, i vysokému procentu osob, kterým se práci s péčí nepodařilo uspokojivě spojit, lze situaci pečujících na trhu práce hodnotit jako značně neuspokojivou. Bariéry tvoří jednak situace na trhu práce (nízká nabídka částečných a flexibilních úvazků a nedostatečný „family-friendly přístup“ na straně zaměstnavatelů), ale i specifika spojená s péčí: např. náročnost péče,

kteřá nedává pečujícímu časový prostor pro ekonomickou aktivitu, nebo vysoká cena sociálních služeb, kvůli které by se práce ekonomicky nevyplatila, protože by potenciální výtěžek nepokryl náklady na využití služeb.⁵ Další bariéry na trhu práce pro pečující osoby představují dlouhá doba ekonomické neaktivity, ztráta kvalifikace a nedostatek sebevědomí (FDV, 2014 a Geissler et al., 2015)

Ekonomickou neaktivitu pečujících osob podporuje dále i nedostatek systémové podpory. Pečující nemají informace, jak se na trh práce vrátit, a postupně přijmou roli celoživotního pečovatele: *„Že vlastně od toho prvopočátku (...) jsou možná někdy i tím nefunkčním systémem vtaženi do toho, že se právě pasují do té role celoživotních pečujících, protože dost často nejsou vnímáni tak, že by se mohli opět zapojit do toho pracovního procesu, ač někdy chtějí“* [zástupce NNO] (Geissler et al., 2015: 43). Případný návrat na trh práce po ukončení péče je pak o to složitější. Pečující po letech péče nemají přehled o situaci na trhu práce. Kromě toho, že ztratili kvalifikaci, jsou většinou vyčerpaní a zhoršuje se jejich zdravotní stav. Jejich situaci navíc často komplikuje i další deficit finančního zabezpečení - výplata dávek pro opečovávanou osobu je ukončena, nárok na podporu v nezaměstnanosti však vlivem dlouhodobé pracovní neaktivity nevzniká.

Informovanost pečujících osob

Špatná informovanost pečujících se ve výzkumu ukázala jako další z významných problémů. **Pečující se potýkají s nedostatkem informací především v počátku péče, kdy je pro ně nejobtížnější se v možnostech podpory orientovat. Informace účastníci výzkumu hodnotili jako roztržitěné, neúplné, nepřehledné.** Uváděli, že jim zabralo mnoho času zjistit vše potřebné. Podle výpovědí pečujících ve fokusních skupinách jsou nejlepším zdrojem informací lidé ve stejné situaci - seznámení s nimi ulehčují internetová fóra nebo svépomocné skupiny. Tradiční informační zdroje, jako jsou praktičtí lékaři, obecní úřady nebo úřady práce, byly pečujícími hodnoceny poměrně ambivalentně. Spokojenost s těmito institucemi vždy velmi závisela na konkrétním pracovníkovi, se kterým se pečující setkali, negativní zkušenosti souvisely nejčastěji s neochotou se problémem pečujícího zabývat a poradit, a v nedostatku iniciativy (Geissler et al., 2015).

Informovanost o možnostech podpory se liší podle druhu této podpory. Velmi dobře jsou pečující informováni o zdravotních službách a možnostech finanční podpory, relativně dobře (dostatek informací má přes 50 % dotázaných) o možnostech využití sociálních služeb, kde je však výrazně nižší informovanost o odlehčovacích službách (žádné nebo téměř žádné informace o ní

nemělo 42 % dotázaných). Situace je odlišná v případě povědomí o svépomocných skupinách, o kterých mělo dostatek informací pouze 23 % respondentů, nižší informovanost byla zaznamenána i v případě nemateriální podpory pečujících (poradenství, péče psychologa atd.) a úředního statusu pečujícího - nárok na úpravu pracovních podmínek, úprava výpočtu starobního důchodu atd. (FDV, 2014: 34 a 114). Kromě informací o možnostech podpory pociťují pečující i nedostatek informací o konkrétních pečovatelských dovednostech. Toto téma bylo pečujícími zmiňováno jako atraktivní v diskusi o jejich vzdělávacích potřebách (Geissler et al., 2015).

Z výsledků dotazníkového šetření vyplynulo, že informovanost různých skupin pečujících se podstatně liší. Výrazně lépe informováni jsou ti, kteří pečují delší dobu, o osobu s vyšším stupněm závislosti a intenzivněji - více hodin týdně. Obecně se dá lepší informovanost pozorovat u osob pečujících o nezletilé děti (FDV, 2014: 34). Celkově lze však oblast informovanosti pečujících hodnotit jako nedostatečnou, nesystémovou a chaotickou, nabízející velký potenciál pro zlepšení.

Podpora neformální péče na centrální a regionální úrovni

Velký prostor pro změny nabízí i oblast podpory na centrální a regionální úrovni. **Samostatná a komplexní strategie podpory, která by reflektovala situaci v oblasti neformální péče ve všech jejích aspektech, prozatím nebyla vytvořena.** Česká legislativa nezná definici neformální péče nebo neformálního pečovatele a pečující osoby nejsou explicitně chápány jako cílová skupina veřejně politických opatření, což se jeví jako problematické především v oblasti sociálních a zdravotních služeb. **V praxi se absence systémového uchope- ní problematiky projevuje tak, že poskytovaná podpora je zpravidla nepřímé povahy a má charakter dílčích opatření realizovaných v rámci jednotlivých resortů.**

Vzhledem k neexistenci jednotného strategického dokumentu na národní úrovni i obce přistupují k problematice neformální péče individuálně, úroveň a podoba podpory na regionální a lokální úrovni se liší a „přejímá“ některé nedostatky vyskytující se na centrální úrovni. **Dostupná podpora je spíše nahodilé povahy, postrádá koordinaci a převažují dílčí opatření, která postrádají návaznost.** Neformální péče není tématem střednědobých plánů krajů i obcí, a protože pečující osoby nejsou cílovou skupinou sociálních služeb, kraje ani obce nemusí v rámci plánování otázku neformální péče reflektovat (Geissler et al., 2015).

Z výsledků realizovaného výzkumu vyplynulo, že **situaci neformálních pečovatelů ještě zkomplikovala opatření provedená v rámci sociální reformy v roce 2012,**

kdy byla převedena agenda nepojistných sociálních dávek z obcí na úřady práce. Došlo tím k roztržštění podpory, protože část agendy obcím zůstala. Potřeba kontaktovat dvě instituce pro zajištění maximální možné podpory pečující rodiny i pracovníci těchto institucí mnohdy vnímají jako komplikaci. Rozdělení agendy se také negativně projevilo přetížeností úřadů práce, jejichž pracovníkům nezbývá kapacita na komplexní poradenskou činnost s cílovou skupinou. Rozdělení agendy je chápáno jako problematické také s ohledem na dostupnost dat o osobách se zdravotním postižením a pečujících rodinách (Ibid.).

Výzkum také prokázal roli úřadů práce a obcí jako tradičních podpůrných institucí. Kontakt s nimi je pro zajištění části dostupné podpory nezbytný. Téměř 60 % respondentů dotazníkového šetření uvedlo, že v posledním roce přišlo do kontaktu se zástupci obcí, v případě úřadů práce to bylo 70 %. Praktického lékaře kontaktovalo 96 % pečujících, což odpovídá časté potřebě konzultovat zdravotní stav osoby, o kterou pečují. Pouze jedna třetina dotazovaných kontaktovala neziskovou organizaci, což dokládá nízké povědomí o podpoře pečujících ze strany neziskového sektoru. Neziskové organizace však byly respondenty celkově hodnoceny nejlépe, zatímco zkušenosti s jednáním se zástupci úřadů práce vycházejí jako nejhorší¹ (FDV, 2014: 67 a 73). Účastníci fokusních skupin se během diskuse také vyjadřovali k odbornosti a kompetencím pracovníků úřadů a jejich komunikačním schopnostem. Ukázalo se, že pečovatelé v tomto směru mají jak pozitivní, tak negativní zkušenosti.

O neformální péči, situaci pečujících osob a potřebě jejich podpory se zmiňují některé koncepční a strategické dokumenty Ministerstva práce a sociálních věcí (např. Národní plán rozvoje sociálních služeb na rok 2015) a Ministerstva zdravotnictví (např. Národní plán podpory vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením nebo Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí). **Dokumenty se problematikou zabývají spíše v kontextu potřeb osob, o které je pečováno, a zaměřují se jen na určitou část skupiny neformálních pečovatelů (pečující o seniory, o osoby s postižením nebo o děti). V reakci na tuto situaci vznikl (mimo jiné) projekt Podpora neformálních pečovatelů, jehož první analytické výstupy zde byly představeny. MPSV bude s výstupy tohoto projektu dále pracovat, jako s podklady pro vytvoření návrhů opatření, které by měly neformální péči systematicky podporovat a přispět k odstranění či zmírnění problémů, které poskytování neformální péče a situaci neformálních pečovatelů doprovázejí.**

1 Zdravotní služby byly v dotazníkovém šetření sledovány pouze jako jedna kategorie služeb.

- 2 Nabídka ambulantních a terénních služeb se začala rozvíjet teprve po roce 1989.
- 3 Statistics on Income and Living Conditions.
- 4 Jsou známy případy, kdy byl příspěvek přiznán teprve po úmrtí osoby, která jej potřebovala.
- 5 Potřeba užití služeb v případě ekonomické aktivity pečujících roste a příspěvek na péči na jejich úhradu z výše uvedených důvodů nestačí.
- 6 Zajímavým výsledkem podrobnější analýzy dat je, že silnější kritika pracovníků úřadů práce přicházela ze strany pečovatelů, kteří žijí ve velkých městech nad 100 000 obyvatel. Důvodem je nejspíše fakt, že přetíženost ÚP a nedostatečné kapacity pracovníků se citelněji projeví spíše na úrovni větších než menších obcí.

Literatura:

- ČSÚ. *Příjmy a životní podmínky domácností 2014*. Český statistický úřad [online]. 2015 [cit. 2015-06-07]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2014>
- GEISLER et al. *Podpora neformálních pečovatelů - Závěrečná zpráva z fokusních skupin*. Fond dalšího vzdělávání, p. o. Praha, leden 2015. (interní nepublikovaný text)
- FOND DALŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ (FDV). *Podpora neformálních pečovatelů* [Datový soubor a Závěrečná zpráva z výzkumu realizovaného společností STEM/MARK]. STEM/MARK, a.s. [Tvůrce]. Fond dalšího vzdělávání, p. o. [Depozitor]. Praha, prosinec 2014. (interní nepublikovaný text)
- TRIAANTAFILLOU, Judy et al. *Informal care in the long-term care system*. Vídeň, 2010. Dostupné z: http://www.euro.centre.org/data/1278594816_84909.pdf

Autorka působí jako výzkumný analytik FDV v projektu Podpora neformálních pečovatelů (r. č. CZ.1.04/3.1.00/C6.00002).

Studii „Trendy a příčiny odchodů do důchodu v České republice“, jejímiž autory jsou Jana Bakalová, Radim Boháček a Daniel Münich, představil 18. června think-tank IDEA při CERGE-EI ve spolupráci s Odbornou komisí pro důchodovou reformu. Studie poskytuje detailní mezinárodní empirické srovnání věku odchodu do důchodu a zaměstnanosti různých demografických skupin. Analýza výsledků průzkumů SHARE v zemích EU provedených mezi lety 2007 až 2013, zkoumajících mj. také zdravotní stav nebo pracovní podmínky lidí starších 50 let, ukazuje, že předčasné odchody do důchodu a z trhu práce v ČR nejsou motivovány jen zhoršující se zdravotní a psychickou kondicí stárnoucích lidí a situací na trhu práce, jak se obvykle uvádí, ale také nastavením podmínek v důchodovém systému. Lidé v ČR odcházejí do důchodu buď předčasně, hlavně však v okamžiku dosažení zákonného důchodového věku, který je nižší než ve vyspělých zemích EU, a to přesto, že mnozí z nich jsou schopni nadále efektivně vykonávat své zaměstnání. V průměru do důchodu odcházejí dokonce ještě před šedesátým rokem života (muži odcházeli do starobního důchodu průměrně ve věku 59,4 roku a ženy v 56,1 roku), i když se postupně zvyšuje věk dožití.

Konference: „Cochemská praxe v České republice“

Jana Barvíková

Konferenci „Cochemská praxe v České republice“ uspořádal Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí 14. a 15. května 2015 v Brně. V rámci projektu Rozvoj partnerství a spolupráce na Úřadě pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně vznikla pracovní skupina, která se zabývá možností aplikace v Německu využívané Cochemské praxe na případy rodičovských konfliktů s mezinárodním prvkem řešené českými soudy. Cílem konference pořádané v rámci tohoto projektu bylo představit odborné veřejnosti model interdisciplinární spolupráce profesí zapojených do řešení rodičovského konfliktu, nazývaný Cochemská praxe (respektive Cochemský model), a otevřít diskusi směřující k zavedení jejích principů do českého prostředí.

Program prvního dne konference byl věnován příspěvkům pro odbornou veřejnost, jejichž cílem bylo seznámit účastníky konference s principy Cochemské praxe a možnostmi jejich aplikace v českém právním prostředí. Konferenci zahájil Mgr. Lukáš Fridrich z Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Na jeho úvodní slovo navázala JUDr. Ing. Romana Rogalewiczová s příspěvkem, který měl účastníkům konference představit vývoj a specifika německé právní úpravy rodičovské péče a genezi Cochemské praxe. Její kolegyně Mgr. Tereza Killarová vystoupila s příspěvkem „Snaha o aplikaci Cochemské praxe na případy s mezinárodním prvkem“. Markéta Nováková, spoluzakladatelka Cochem.cz, seznámila posluchače s procesem vzniku této občanské iniciativy a jejími cíli. Některých otázek praktické aplikace myšlenek Cochemské praxe v prostředí českých opatrovnických soudů se dotkla JUDr. Libuše Kantůrková, která se ve svém příspěvku především pokoušela přiblížit posluchačům aktuální problematickou situaci v našem opatrovnickém soudnictví a snahu Sdružení rodinných a opatrovnických soudců o její nápravu. JUDr. Anna Márová, LL.M., posluchačům představila metodu mimosoudního řešení sporů Collaborative Law (právo spolupráce). Vrcholem prvního dne konference bylo vystoupení bývalého cochemského soudce Dr. Jürgena Rudolfa, jednoho z iniciátorů Cochemské praxe. Jeho příspěvek nesl příznačný název „Přístup profesí k rodičovskému konfliktu: Koooperace místo koexistence“. Druhý den konference probíhala jednání a workshopy v uzavřených diskusních skupinách.

Cochemská praxe

Cochemská praxe vychází z předpokladu, že děti rozcházejících se rodičů nechtějí ztratit ani jednoho z nich. Dále pak že, i když se jeden z rodičů - ať již z jakéhokoliv důvodu - neúčastnil na životě a vývoji dítěte (nebo jeho úseků), dítě má zájem o tohoto rodiče i bez ohledu na mnohdy protichůdné zájmy dospělých. „Když ale děti nechtějí ztratit své rodiče, představuje pro ně rozdělení rodičů, a z toho vyplývající vyloučení jednoho z rodičů z jejich každodenního rodinného

života, těžkou traumatickou zkušenost, kterou neumějí sami svou vlastní silou zvládnout. Nedokáží pochopit, proč jeden z rodičů odchází, přestože ho má tak rád. Často takové děti hledají příčinu takové situace u sebe - jinak by přece tatínek nebo maminka u nich zůstali“ (Rudolph 2009, s. 11). Rodiče v zajetí emocí a nevraživosti, sami od sebe už neschopní vzájemného rozhovoru, nebo alespoň minimální dohody, již zpravidla nemají prostor, aby vnímali potřeby svých dětí a pomohli jim situaci rozpadu rodiny zvládnout. Naopak neřídko je využívají ve vzájemném boji.

Podle Jürgena Rudolfa je úkolem všech institucí a profesí, které se zabývají rodinným konfliktem a účastní se na soudním řízení týkajícím se úpravy péče o děti, poskytnout rodičům pomoc, a to i v případě, že rodiče o tuto pomoc momentálně nestojí, jsou přesvědčeni, že ji nepotřebují, nebo i když ji dokonce odmítají. Prostřednictvím pomoci rodičům ve vysoce vypjatých rozvodových situacích totiž může být pomozeno dětem, pro jejichž život a osobnostní vývoj mohou být důsledky takových konfliktů, do nichž jsou zataženy, katastrofální. Nicméně pokud jednotlivé profese nejsou dostatečně na takovou práci připraveny, a to jak informacemi o tom, co se vůbec v takové rozpadající se rodině děje, tak i informacemi o tom, co se v takovém případě dá dělat, tedy co ony mohou udělat, pak nutně dochází k jejich selhání.

Nicméně (nejen) v Německu advokáti, odborné psychologické poradny, soudy rodinného práva, úřady pro péči o děti a mládež a soudní znalci vykonávají svoji činnost izolovaně, bez skutečné vzájemné spolupráce či návaznosti. Porozumění každé jednotlivé profesi je ze strany ostatních profesí částečně cizí. V důsledku toho jsou tyto odborné instituce a profese znevšáňenými rodiči využívány jako nástroje sporu a v podstatě tak mnohdy i fungují. Účinnost pomoci rodičům a jejich dětem se tak eliminuje.

Z běžné právní praxe je zjevné, že v drtivé většině sporů rodičů v centru soudního řízení není ani tak „právo dítěte“, jako spíše „právo na dítě“. Taková soudní řízení se velmi často podobají majetkoprávním soudním sporům a prakticky slouží ke

kompenzaci zájmů dospělých. Zájem dětí se popisuje z perspektivy dospělých, na perspektivu dětí, tedy jejich vnímání situace, přání a potřeby, se nebere ohled. Nezohledňuje se skutečnost, že problémy, které jsou řešeny, mají příčiny na straně rodičů, nikoliv dětí. „Místo toho, aby se důsledky přičetly často - a to i když nechtěně nebo nevědomě - bezohledným rodičům, naloží se naopak na bedra dětí“ (Rudolph 2009, s. 20).

Vzniku tzv. Cochemské praxe předcházela frustrace tamějších advokátů, soudců, soudních znalců, sociálních pracovníků orgánů péče o děti a poradenských pracovníků z každodenní soudní praxe v oblasti úpravy péče o děti nesmiřitelně bojujících, rozvádějících se rodičů. V roce 1992 se situace jevila tak nesnesitelná a neúnosná, že byla na základě iniciativy odborné poradny a úřadu pro péči o děti a mládež svolána interdisciplinární konference všech výše zmíněných profesí působících v soudním okrsku města Cochem (německá spolková země Porýní-Falc) v řešení rodičovského konfliktu. Cílem konference bylo vzájemně se seznámit a prezentovat své pojetí vlastní profese v rodičovském konfliktu a vnímání ostatních profesí.

„Závěry konference byly překvapivé. Jednotlivé profese vzájemně kritizovaly svoji práci, uváděly mnoho příkladů nevhodných nebo ze svého pohledu špatných pracovních postupů. Současně ale vyšlo najevo, že mnoho z těchto kritických připomínek je způsobeno pouze z důvodu nedostatečných vědomostí o náplni práce ostatních profesí a také předsudky. Například se ukázalo, že především advokáti jsou ze strany ostatních profesí podezírání z toho, že své klienty podporují v konfliktech a snaží se situaci rozvádějících se rodičů ještě více vyhrtit. Zatímco advokáti uváděli, že se naopak často snaží přimět své klienty ke smírnému řešení, k tomu jim však chybí spolupráce a podpora ze strany ostatních zúčastněných profesí. Advokáti pak vytýkali pracovníkům orgánů péče o děti příliš stereotypní způsob práce, nedostatečnou flexibilitu a komunikativnost a lpění na byrokratických postupech. Ukázalo se, že většina zúčastněných nemá vůbec žádnou představu o práci po-

radních center. Vzhledem k tomu, že mnoho poradních center je řížováno nebo provozováno církevními institucemi, panovalo obecně přesvědčení, že tato centra se z ideologických důvodů budou spíše snažit rozvádějíci se rodiče od rozvodu odradit.

Všichni účastníci konference se shodli na tom, že je potřeba, aby jednotlivé profese získaly co nejvíce informací o činnosti ostatních profesí a aby byl vytvořen systém vzájemné spolupráce. Zástupci všech zúčastněných profesí se shodli také na tom, že je potřeba se snažit o to, aby i po rozvodu nebo rozchodu rodičů zůstali dětem nadále oba rodiče“ (Círbusová, Rogalewiczová, s. 3–4).

Všech pět zmíněných odborných profesí/institucí se zavázalo praktikovat tento cíl jak v rámci vlastní odborné práce, tak mezi sebou navzájem. Interdisciplinární setkávání, která po konferenci následovala, vedla k ustavení Pracovní skupiny odloučení a rozvod (AKTS, <http://www.ak-cochem.de/>). Zpočátku všichni, kteří se těchto setkání účastnili, očekávali především vzájemnou výměnu názorů a zkušeností, nikdo tak nepředpokládal, že by mohla vést ke vzniku nové kvality profesního způsobu práce. Nicméně na základě konsenzu, který byl překvapivě rychle nalezen, byla v roce 1993 mezi zapojenými profesemi na základě závěrů Cochemské konference uzavřena tzv. Cochemská úmluva, která popisuje cíl, cestu, metodu a základ vzájemně propojené spolupráce - každá z profesí má vůči ostatním profesím určité povinnosti, které plní v případě řešení vysoce konfliktního rodičovského sporu. Ve zkratce jde v zásadě o to, že: „Advokáti nebudou svým klientům doporučovat žádné konfliktní strategie. Nebudou ho [klienta] podporovat v tom, když bude za každou cenu chtít na bývalého partnera ‚házet špinu‘. Soudci nařídí první jednání ve věci do dvou týdnů od obdržení návrhu. Orgány péče o děti se ještě před prvním jednáním ve věci spojí se všemi účastníky řízení, tj. oběma rodiči, a jejich pracovníci se osobně budou účastnit jednání. Odpadá jim povinnost vypracovávat písemnou zprávu. Svoje stanovisko k rodinné situaci budou pracovníci orgánu péče o děti přednášet před soudem pouze ústně. Pokud se nepodaří dosáhnout smírného řešení mezi rodiči na prvním soudním jednání, je rodičům doporučeno využít služeb poradního centra. Soud určí termín dalšího jednání, zpravidla v časovém horizontu šesti měsíců. Během této doby mají rodiče možnost za pomoci poradního centra dosáhnout společného smírného řešení. První sezení v poradním centru by mělo proběhnout do dvou týdnů od soudního jednání. Nepodaří-li se rodičům ani za pomoci poradního centra dosáhnout dohody, nebo je-li zřejmé, že tento způsob nepřinese žádný

výsledek a efektivnější bude rovnou nechat zpracovat znalecký posudek, soud určí znalce. Úkolem znalce je vypracovat znalecký posudek, který však nebude popisovat stávající situaci a případné výchovné schopnosti rodičů, ale bude zaměřený na možné řešení rodinné situace. Znalecký posudek má být soudu předložen do dvou měsíců“ (Círbusová, Rogalewiczová, s. 4). Mezi jednotlivými profesemi tak byla nastavena cílená interdisciplinární spolupráce důsledně sledující perspektivu dítěte (jeho vnímání skutečnosti, přání a potřeby) namísto neurčitých „zájmu (dobra) dítěte“, který je ve skutečnosti často obsahově vyplňovaný zájmy rodičů. S cílem odbřemenění dětí jsou na rodiče přenášeny vyšší požadavky a nároky, tak aby opět mohli dostat své rodičovské odpovědnosti. Míra ochoty rodičů dostat své rodičovské odpovědnosti a snažit se o dosažení dohody s druhým rodičem o základních záležitostech dítěte má zásadní vliv na rozhodování soudu o úpravě péče o dítě. V případě, že jeden z rodičů spoluprací s odbornou poradnou či dosažení rodičovské dohody bojkotuje, soud se o tom okamžitě dozví od advokáta druhého z rodičů a nařídí soudní jednání. Jelikož takové chování může vést k tomu, že rodič na základě rozhodnutí soudu přijde o dosavadní podmínky péče o dítě, dosavadní zkušenosti ukazují, že rodiče požadavkům soudu nakonec vyhoví, neboť soudem předstředná alternativa by pro ně byla akceptovatelná ještě méně. Současně se ukazuje, že v průběhu spolupráce s poradnou se v kontextu soudního řízení z původních odmítavých postojů zpravidla vyvíjí dobrovolná spolupráce rodičů. Zatímco v roce 1982 v souvislosti s odloučením a rozvodem praktikovalo 20 % rodičů z okresu Cochem i nadále společnou výchovu dětí, do roku 1996 se toto číslo zvýšilo na 60 % a od roku 1998 se zde prakticky nevydávají žádná soudní rozhodnutí o svěřeni dítěte do výhradní péče jednoho z rodičů. Podle Rudolpha (2009, s. 32) v pozadí této změny je mj. to, „že se spor o svěřeni do výchovy ukázal být zástupným sporem, když se objasnily za ním se nacházející skutečné zájmy a potřeby dospělých“. Jinými slovy, podařilo se dosáhnout oddělení jejich partnerského konfliktu od jejich rodičovské role. Nová kultura sporu, která vzniká jako produkt popsaného interdisciplinárního síťování, se projevuje i v řešení dalších záležitostí sporu rozcházejícího se páru - jako např. pokud jde o výživné, majetkové právní vyrovnání apod. Pozitivní efekt pocítují i samotné zúčastněné profese: např. advokáti referují o vysoké spokojenosti svých klientů, která se odráží i v tom, že jsou pak takovými rodiči pověřováni zastupováním i v jiných oblastech. Sociální pracovníci orgánu péče o děti zase poukazují na zlepšení vztahů a spolupráce s klienty. Důležitě-

tým efektem interdisciplinárního síťování pro všechny zúčastněné je vzájemné informování o pracovních postupech a metodice ostatních disciplín, jež je současně i (dalším) vzděláváním a má přínos pro jejich každodenní praxi.

Cochemská praxe nepředstavuje statický model, naopak neustále se vyvíjí. Představitelé a zaměstnanci uvedených odborných profesí a institucí se v rámci Pracovní skupiny odloučení a rozvod setkávají jedenkrát do měsíce, aby sladili jak efektivitu jejich vzájemné spolupráce, tak i pracovní postupy v souladu s výše popsanými úkoly: „Tato každoměsíční zasedání se konají vždy v některé z účastných odborných profesí, resp. institucí, tzn. u soudu rodinného práva, na odboru péče o dítě, v poradně nebo v některé z advokátních kanceláří. Moderaci takového setkání přebírá vždy hostitelská odborná profese. Setkávání začínají vždy v 18.00 hodin, aby bylo umožněno zúčastnit se zejména advokátům. Na každém setkání je také stanoveno místo a čas příští schůzky. Ze zasedání se vyhotovuje zápis, takže o aktuálním stavu věci jsou informovány i osoby, které se nemohly zúčastnit jednoho či více setkání. Celou logistiku - tzn. komunikaci mezi jednotlivými zasedáními - jako pozvánky, zasílání zápisů, postupování informací, péči o internetovou stránku atd. přebírá odbor péče o mládež“ (Rudolph 2009, s. 30). Na těchto setkáních se zpravidla nerozebírají jednotlivé konkrétní případy, ale základní přístupy jednotlivých profesí k typům případů, orientované na perspektivu dítěte.

K zavedení Cochemské praxe v místě jejího vzniku ani v dalších několika městech, kde je již také praktikována (např. Berlín), nebylo zapotřebí žádné úpravy legislativy.

Zájemce o další informace o Cochemské praxi lze odkázat na český překlad knihy Jürgena Rudolpha, Du bist mein Kind (Ty jsi MOJE dítě. Cochemská praxe - cesty k lidštějšímu rodinnému právu.), seriál článků Martiny Círbusové a Romany Rogalewiczové v časopise Právo a rodina, webové stránky Cochem.cz a webový portál cochemské Pracovní skupiny odloučení a rozvod (<http://www.ak-cochem.de/>).

Cochem.cz

Cochem.cz je spolek, který založili Jan Bogusch (otec dvou dětí, z nichž jedno má ve střídavé péči a druhé je ve výhradní péči matky) a Markéta Nováková s cílem dosáhnout zavedení Cochemské praxe do legislativního procesu v oblasti rodinného práva v České republice. Snahou iniciativy je docílit toho, aby byl pojem Cochemský model obecně známý, získat pro něj podporu politiků i široké veřejnosti a vytvořit účinný tlak na legislativní orgány (prostřednictvím medializace, sociálních sítí, petice atd.). Záměrem je navázat úzkou spoluprací i s odborníky z řad právníků,

soudců, pracovníků OSPOD, psychologů apod. a vytvořit odbornou pracovní skupinu, která adaptuje Cochemský model na české prostředí. Webové stránky Cochem.cz obsahují podrobnější informace o Cochemské praxi, české statistiky vztahující se k rozvodovosti a porozvodové péči o děti a umožňují stažení českého překladu knihy zakladatele Cochemské praxe, Jürgena Rudolpha, *Du bist mein Kind (Ty jsi MOJE dítě. Cochemská praxe - cesty k lidštějšímu rodinnému právu.)*

Aktuální problémy v českém soudnictví a Sdružení rodinněprávních a opatrovnických soudců

Rodinné právo jako takové je podle Libuše Kantůrkové v České republice dlouhodobě podceňovanou agendou, mezi ostatními druhy práva na pokračí zájmu. Rodinné věci na mnoha soudech soudí začínající soudci, kteří mnohdy nemají potřebné životní nebo profesní zkušenosti, ani psychologické vzdělání. V praxi se děje, že „někteří ze soudců, kteří nezvládají civilní či trestní řízení, jsou překládáni na opatrovnický úsek, kde se má za to, že tuto agendu může v podstatě soudit každý. Na druhé straně pak naopak zkušení soudci, kteří tuto agendu soudí dlouhodobě, nemají žádnou šanci profesního a kariérního růstu“ (Kantůrková 2012, s. 1). Většina z nich zůstává celý profesní život na okresních soudech, neboť až na výjimky (Ostrava, Ústí nad Labem) na krajských soudech není zavedena rodinněprávní specializace. Soudcům, kteří soudí rodinné věci, je přidělováno více případů než jejich kolegům - cca 50 až 70 věcí k vyřízení měsíčně. To způsobuje jejich značné přetížení, ale i vyčerpání, a současně vzbuzuje pochybnosti, „zda soudce, který měsíčně musí vyřídit takovýto objem nových věcí, je schopen všechny spory projednat pečlivě, spravedlivě a dostát tak právům účastníků řízení a zájmům dětí, kdy všichni mají podle zákona právo na spravedlivý proces“. V souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku agenda těchto soudců ještě narostla, aniž by došlo ke zvýšení jejich počtu - soudy jsou zahlceny a jejich rozhodovací lhůty se ještě prodlužují, což má fatální dopady na osudy dětí. Judikatura soudů ve věcech rodinněprávních je značně roztržitá, nejednotná, a to i na úrovni krajských soudů. Ústavní soud ve svých nálezech opakovaně upozorňuje na to, že tento stav je nežádoucí a neodpovídá výkonu spravedlnosti v právním státě.

Sdružení rodinněprávních a opatrovnických soudců v České republice bylo Ministerstvem vnitra zaregistrováno na jaře 2011. Jeho vzniku předcházelo několik let neoficiálních, pravidelných setkávání skupiny rodinněprávních a opatrovnických soudců v Praze, na nichž byly řešeny nejrůznější otázky rodinného práva. K založení

sdužení je v roce 2003 inspiroval JUDr. Paul Springer, německý soudce českého původu, který tehdy působil na Ministerstvu spravedlnosti. Od něho se dozvěděli, že v Německu existuje podobné sdružení soudců, advokátů a dalších subjektů, s tím že existence a aktivity tohoto sdružení přispěly ke zviditelnění práce soudců na poli rodinného práva, k výměně zkušeností, sjednocování judikatury a posílení prestiže rodinného práva vůbec.

Cílem Sdružení rodinněprávních a opatrovnických soudců v České republice je vzájemné setkávání, předávání poznatků a zkušeností v dané oblasti, prohlubování součinnosti pracovníků justice s dalšími odborníky, jako jsou psychologové, sociální pracovníci, pedagogové, speciální pedagogové, advokáti, dětská lékařka, pracovníci v oblasti legislativy, akademická pracoviště apod. Jeho členy se mohou stát soudci, státní zástupci a další fyzické osoby, které působí na úseku rodinného práva. Mezi další aktivity sdružení patří přednášková a publikační činnost, pořádání seminářů na různá témata a připomínkování návrhů zákonů a dalších právních předpisů, které se týkají nezletilých dětí. Setkávání odborníků a předávání zkušeností by tak mělo přispět k sjednocení roztržitěné judikatury při rozhodování ve věcech rodinněprávních.

Collaborative Law

Metoda collaborative law je metodou rychlého týmového mimosoudního řešení sporů. Stejně jako mediace vznikla v USA. Zpočátku byla využívána k řešení rodinných sporů, posléze začala být používána i k řešení obchodních, pracovních a občanskoprávních sporů. Je určena klientům, kteří chtějí své právní věci řešit rychle, efektivně, v nekonfrontačním stylu, stranám, pro něž je dů-

ležitě udržení dobrého vzájemného vztahu a dosažení oboustranně výhodné a vyvážené dohody. Na rozdíl od mediace jednáni nemoderuje třetí nezávislá strana, ale strany sporu jsou zastoupeny svými advokáty, kteří jsou vyškoleni v metodě collaborative law a jednání stran moderují za využití odborných technik jako v případě mediace (<http://www.collaborativelaw.cz/>). Cílem není nad druhou stranou zvítězit, ale pomoci stranám dojít věcným a nekonfrontačním způsobem jednání k oboustranně výhodné dohodě (win-win), která následně bude schválena soudem v rámci jednoho jediného jednání. V České republice řešení sporů mimosoudní cestou metodou collaborative law v rámci své praxe nabízejí např. advokáti sdružení v projektu CLEAS (<http://www.collaborativelaw.cz/co-je-cleas-kontakty.html>). Vzdělávací semináře a workshopy v metodě collaborative law pořádá Evropský institut pro smír, mediaci a rozhodčí řízení - ESI, o. p. s. (<http://www.esi-cz.eu/>), který mj. spravuje seznam odborníků spolupracujících v této metodě. Advokáti collaborative law mají rovněž zastoupení v sekci ADR České advokátní komory.

Literatura:

- Cirbusová, M. a Rogalewiczová, R. Cochemská praxe - vznik a vývoj (nedatováno). Dostupný z http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Evropsky_projekt_Rozvoj_partnerstvi/Cirbusova_Rogalewiczova_Cochemska_praxe_-_vznik_a_vyvoj.pdf
- Kantůrková, L. „Postavení rodinněprávních soudců v české justici“. Příspěvek na konferenci „Dítě jako oběť rodičovského konfliktu“, Jihlava, 2012. Dostupný z <http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-pracovniku/aktuality/prispevky-z-konference-dite-jako-obet-rodicovskeho-konfliktu>
- Rudolph, J. Ty jsi MOJE dítě. Cochemská praxe - cesty k lidštějšímu rodinnému právu. Drážďany, 2009. Dostupný z cochem.cz.

Autorka působí ve VÚPSV, v. v. i.

Úřad práce ČR v roce 2014 odhalil téměř 9370 případů neoprávněného pobírání sociálních dávek se škodou přesahující 65 mil. Kč (v roce 2013 se jednalo o 7950 případů se škodou téměř 54 mil Kč). Zneužívány jsou zejména příspěvky a doplatky na bydlení, příspěvky na živobytí, v menší míře také příspěvky na péči, zvláštní pomůcka, mobilitu nebo dávky mimořádné okamžité pomoci. Neoprávněně byly pobírány i rodičovský příspěvek a podpora v nezaměstnanosti či při rekvalifikaci. Odhalovat se je dař díky kvalitnímu kontrolnímu systému, systematickému prověřování doložených podkladů a příjmů i personálnímu posílení pracovišť ÚP ČR, dobré spolupráci s obcemi a státním zastupitelstvím či Policií ČR, na něž se úřad obrací v případech podezření z podvodného nebo trestného jednání ze strany klientů. Neoprávněně vyplacené dávky jsou klienti povinni vrátit, v řadě případů padly soudní verdikty podmíněného i nepodmíněného odnětí svobody. Škody v některých případech dosáhly desítek či stovek tisíc Kč. *Zdroj: ÚP ČR*

Mezinárodní vědecká konference RELIK 2015 Reprodukce lidského kapitálu (vzájemné vazby a souvislosti)

Datum konání:	12. a 13. listopadu 2015
Místo konání:	VŠE Praha
Tematické zaměření:	reprodukce lidského kapitálu z pohledu demografie, ekonomie, sociální a hospodářské politiky a příbuzných oblastí
Registrace:	do 6. září 2015 přes registrační formulář dostupný na relik.vse.cz/signup .
Více na: relik.vse.cz	

Jsmo stále na počátku? Ohlédnutí za čtrnácti ročníky konferencí o rodinné politice

Petra Michalová

Letos na jaře to bylo patnáct let, kdy na půdě Senátu PČR proběhla první pravidelná konference o rodinné politice, které Národní centrum pro rodinu pořádalo zpočátku za finanční podpory Česko-německého fondu budoucnosti a později i ve spolupráci s Nadací Konráda Adenauera a zahraničních partnerů. Na počátku tradice těchto konferencí, konaných s mezinárodní účastí, byl záměr pořadatele přenést zahraniční zkušenost na poli veřejných politik zabývajících se postavením rodiny ve společnosti do českého politického prostředí.

Mezi příspěvky se pravidelně objevují reflexe ekonomické, sociologické, psychologické či právní a na spektru společenskovedních východisek je pak možné doložit jak průřezovost rodinné politiky, tak i její význam pro další obory veřejných politik a vůbec skutečnost, že cíle rodinné politiky jsou cíle politické. K této zdánlivé samozřejmosti se ještě v dalších úvahách vrátíme.

Pohled zpátky umožňuje sledovat patnáctiletý obsahový a tematický posun konferencí a nabízí zamyšlení nad jeho vývojem: na prvních ročnících je vidět zřejmá snaha o vyvolání společenské i odborné diskuse o rodinné politice, příspěvky řečníků opakovaně zdůrazňovaly společenský význam rodiny a souvislost mezi prosperitou společnosti, naplňováním funkcí rodiny a také individuálním významem rodinného zázemí pro každého člověka. Zahraniční experti (jmenujme za všechny alespoň Maxe Wingena a André Habische) ve svých vystoupeních formulovali základní principy rodinné politiky jako společenskovední disciplíny. Postupem let pak došlo i u nás k vymezení rodinné politiky a zejména k určitému emancipačnímu procesu ve vztahu k politice sociální a politice zaměstnanosti.

Součástí prvních ročníků byla také konfrontace s cíli politiky EU a vymezení rozsahu národních politik z pohledu subsidiarity. Na příspěvcích a postojích řečníků bylo patrné zaujetí a odhodlání konstituovat národní rodinnou politiku s hlubokým vzhledem do toho, co společnost potřebuje stále, i navzdory historickým a společenským proměnám - totiž funkční rodinu, která je nezbytným předpokladem pro výchovu nové generace, nebo, řečeno s Garry Beckerem, prostorem utváření lidského kapitálu nezbytného pro rozvoj společnosti. Příspěvky pravidelně přesahovaly i do praktické realizace rodinné politiky na komunální úrovni a přinášely řadu zahraničních příkladů dobré praxe a také návrhy na témata k diskusi mezi společenskými aktéry - státní správou a samosprávou, prorodinnými organizacemi, veřejnými výzkumnými institucemi.

Vznik odboru rodinné politiky na MPSV (2003) zajistil institucionální zázemí pro praktickou realizaci státní rodinné politiky a zdánlivě nic nestálo v cestě posunu od konceptuální diskuse ke stanovení konkrétních kroků a opatření vedoucích k naplnění cílů rodinné politiky. S přibývajícím ročníky se pořadatel konferencí zaměřoval na jed-

notlivé oblasti života rodin a konkrétní kritická místa, s nimiž se rodiny potýkají: chudobu, riziko sociálního vyloučení či zvládnání nároků, které jsou na rodinu kladeny.

V roce 2004 vznikla na půdě MPSV Národní zpráva o rodině, v dalším roce potom první Národní koncepce rodinné politiky a zdálo se, že rozvoji rodinné politiky strategie nestojí nic v cestě. Za určitý vrchol tohoto vývoje je možné považovat vystoupení Petra Nečase, tehdejšího ministra práce a sociálních věcí, který při zahájení VIII. ročníku konference v roce 2008 zdůraznil potřebu společenského uznání rodiny jako místa, kde jsou vytvářeny nové hodnoty, a uznání práce v rodině jako práce společensky významné, byť z hlediska trhu „neviditelné“. Současně v tom roce připravilo ministerstvo tzv. prorodinný balíček, který obsahoval věcný záměr několika zákonů (např. individuální nerodičovská péče o dítě jako rozšíření spektra služeb pro rodiny) a také aktualizovaný strategický dokument „Národní koncepce podpory rodin s dětmi“.

Pokračující téměř celoevropská demografická krize se pochopitelně odrazila také ve volbě témat dalších ročníků konferencí, které se zaměřily na mezigenerační vazby, solidaritu ve společnosti a ekonomické dopady demografických změn. Velmi silným momentem posledních ročníků byla vystoupení řečníků z Německa, které už před časem muselo reagovat na dramaticky stoupající potřebu zajištění péče o stárnoucí populaci. Také na péči o seniory v rodině lze pohlížet jako na významnou společenskou aktivitu, což se nakonec odrazilo i v zákonné úpravě, která pečující německé občany chrání před ztrátou kariérních možností a také před významným ekonomickým propadem.

Výraznou dominantou (nejen) české rodinné politiky se v posledních letech stalo téma slučitelnosti rodiny a zaměstnání, které také senátní konference opakovaně reflektovaly.

Sladění rodinného a profesního života je nesporně jednou ze základních podmínek prosperity rodiny, nikoliv však jedinou. Příspěvky k tomuto tématu si všimaly také dalších souvislostí, jako je objem neplacené práce či vztah rodičovství, osobnostního růstu a profesního uplatnění.

Záměrem pořadatele konferencí bylo vždy reagovat na aktuální stav veřejných politik a poukázat na jejich souvislost s atmosférou ve společnosti. Poslední ročníky konferencí o rodinné politice se obloukem

vrátily k tématům, se kterými před patnácti lety začínaly - k hodnotovým a empirickým východiskům rodinné politiky. Znamená to, že je česká rodinná politika stále na začátku? Zkusme hledat odpověď ve způsobu, jak je formulováno politické zadání, tedy u politických cílů, zmíněných v úvodu článku: k jejich stanovení je nezbytně třeba definovat hodnotová východiska, cíle samotné zaměřit nikoliv na podporu rodiny jako objektu, který musí být nějak opečováván či neustále finančně dotován, ale naopak na vytváření podmínek, ve kterých budou rodiny prosperovat a realizovat svoje rozhodnutí uskutečněná na základě svobodné volby proto, aby se společnost vůbec dočkala dalších generací. K tomu je nezbytně třeba vytvářet strategie daleko přesahující jedno volební období a z hlediska dělení politické moci je třeba takové strategie připravovat konsenzuálně, v dialogu s politickými oponenty, kteří ponесou spoluzodpovědnost za jejich naplňování. Někdy se při sledování veřejného dění zdá, že společnost a její představitelé ne zcela doceňují tolikrát omílanou pravdu o rodině jako základu státu. Rodinná politika je pak snadno redukována na politiku státních příspěvků a finanční podpory, a tím se posiluje dojem, že rodina je jen nekonečným příjemcem peněz ze státního rozpočtu, které by bylo možné využít ve prospěch jiných skupin. Posiluje se tím také pohled na rodinu jako na soukromou záležitost bez zjevné vazby na další společenský kontext. Jen zcela ojediněle zaznamenáme hlasy, které zřetelně pojmenují, proč je vlastně rodina základ státu a proč je tak hodno zřetele, kam se rodinná politika ubírá. Smyslem pravidelných konferencí je dát těmto hlasům prostor.

Na závěr stručného shrnutí vývoje senátních konferencí o rodinné politice bych ráda vyjádřila poděkování všem senátorům a senátorkám i dalším politikům, kteří se v průběhu let konferencí účastnili, všem řečníkům a řečnicím z řad odborníků, akademické obce, komunální politiky a veřejného života, kteří a které na konferencích vystoupili, a početnému publiku, které s neobyčejnou houževnatostí každý ročník navštěvuje.

Přehled všech ročníků konferencí o rodinné politice včetně elektronických sborníků najdete na www.rodiny.cz/senatni-konference.

Autorka působí v Národním centru pro rodinu.

Dlouhověkost - úspěch lidstva

Jitka Langhamrová

V prostorách Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze se dne 27. května 2015 konala tradiční, již XLV. konference České demografické společnosti s atraktivním názvem „Dlouhověkost - úspěch lidstva“. Konferenci spolupořádala Česká demografická společnost ve spolupráci s Katedrou demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy a Katedrou demografie Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze a Českým statistickým úřadem. Konference se účastnila řada odborníků nejenom z oblasti demografie, ale také z ostatních oborů, které souvisejí s problematikou stárnutí populace. Ve všech příspěvcích bylo jednoznačně patrné, že s tím, jak se prodlužuje délka života osob, přibývá osob, které se dožívají relativně vysokého věku. Proto se společnost musí připravit na fakt, že stárnutí populace je nevyhnutelné, a vnímat dlouhověkost jako úspěch lidstva, který s sebou přináší nutnost umět se o stárnoucí populaci dobře a včas postarat.

Organizátoři konference vybírali téma, které by bylo aktuální a zajímavé nejenom pro demografy, ale také pro širší veřejnost. V současné době se stále častěji řeší problematika prodloužení lidského života a s tím spojené demografické stárnutí populace. I z tohoto důvodu byla pro konferenci zvolena problematika dlouhověkosti jako hlavní. Témata, která se na konferenci probírala, byla interdisciplinární, což přiláhalo řadu jak aktivních, tak pasivních účastníků z jiných oborů.

Konference byla zahájena příspěvkem Jitky Rychtaříkové s názvem „**Změny v délce života a „ztracené roky“ v seniorské populaci České republiky a Francie v období 1950–2013**“. Autorka se podrobněji věnovala problematice prodloužující se délky života a faktu, že stále více osob se dožívá vyššího věku, problematice entropie v čase, neboť dochází ke stále větší koncentraci úmrtnosti do užšího věkového intervalu, což je způsobeno výrazným snížením kojenecké úmrtnosti a zlepšením úmrtnosti ve středním a starším věku. Řešila otázku, kolik let života jsme ztratili a kolik v čase „ušetřili“. Pozornost věnovala také problematice spojené s postojem k seniorům a názorům na počátky stáří z pohledu pohlaví a vzdělání. Ženy se cítí starší později než muži stejné věkové kategorie. Příspěvek tak byl vhodným úvodem do dané problematiky.

Následoval příspěvek autorů Radima Boháčka, Laury Crespo, Pedra Mira, Josepha Piojoan-Masa na téma „**Diferenciace naděje dožití a délky života ve zdraví: mezinárodní srovnání**“. Autoři poukázali na vliv ekonomických nerovností na rozdíly ve zdravotním stavu a s tím spojenou délku lidského života. Zkoumali je v Anglii a Evropě na základě vzdělání, rodinného stavu, ekonomické aktivity, příjmu a majetku. Výsledky pak byly využity ke studiu rozdílů naděje dožití a délky života ve zdraví ve věku 50 a 65 let. Autoři poukázali na problematiku spojenou se subjektivním hodnocením zdraví.

Boris Burcin, Klára Hulíková, Tereza Pachlová a Dan Kašpar přednesli příspěvek s názvem „**Nejpoužívanější metody vyrovnávání a extrapolace křivky úmrtnosti: Porovnání kvality odhadu na datech vybraných rozvinutých států**“. Od poloviny 19. století dochází v rozvinutých státech k poklesu úmrtnosti, který do té doby neměl obdoby. Nebyl však způsoben kontinuálním poklesem

úmrtnosti ve všech věkových skupinách současně. Přibližně do poloviny 60. let 20. století se zlepšovaly zejména úmrtnostní poměry u dětí a osob ve středním věku. Teprve potom se na jeho snižování začaly výrazněji podílet příznivější úmrtnostní podmínky osob ve vyšším věku. Odhad vývoje jejich úmrtnosti nabývá v současné době na významu. Demografie k tomu nabízí řadu modelů, které však předpokládají odlišný vývoj úmrtnosti v nejvyšších věkových skupinách, a proto se také liší jejich výsledky. Autoři na základě podrobné analýzy dat hledají nejvhodnější model pro vyrovnávání úmrtnosti v nejvyšším věku.

Také autoři Michal Katuša a Pavol Škápik v příspěvku s názvem „**Zdravé roky života: v akom zdraví zostarneme?**“ hovoří o stárnutí obyvatelstva jako o jednom z hlavních problémů moderní společnosti, který ovlivňuje a bude ovlivňovat vývoj socio-ekonomických procesů ve společnosti. Upozornili na důležitost zdravého stárnutí a na to, kolik roků přežijeme v Evropě, na Slovensku a v Česku ve zdraví.

Následoval příspěvek na téma „**Disabilita a ztráta soběstačnosti ve vyšším věku**“, který přednesla Michaela Lustigová. Autorka se zabývala především hodnocením zdravotního potenciálu ve stáří a funkční zdatností starých osob. Omezení funkčnosti (zdravotní, sociální, psychické a kognitivní), tzv. disabilita, je považováno za ukazatel kvality života, odhadující schopnost stárnoucí osoby žít nezávisle na ostatních, tzn. míru soběstačnosti. Autorka odhadovala úroveň disability a míru soběstačnosti a také zkoumala vliv vybraných sociodemografických, socioekonomických a zdravotních charakteristik na snížení či ztrátu soběstačnosti v České republice.

Druhý blok příspěvků konference zahájil Branislav Šprocha s příspěvkem „**K niektorým aspektom starnutia populácie Slovenska**“. Stárnutí populace na Slovensku představuje velmi důležitý aspekt pro vývoj slovenské společnosti v první polovině 21. století. Autor na základě projekce vývoje populace poukázal na vybrané kvalitativně-quantitativní aspekty stárnutí v souvislosti s prodloužováním délky života ve střednědobém výhledu.

Autoři Karol Pastor a Vladimír Vlk se zabývali predikcí vývoje normální délky života na Slovensku. Střední délka života se v posledních letech neustále mírně zvyšuje.

Autoři zkoumali, zda toto platí i pro normální délku života, která je věkem, kdy lidé nejčastěji umírají. Na základě zkoumání vývoje úmrtnosti a její prognózy s využitím Lee-Carterova modelu došli k závěru, že na Slovensku se normální délka života v nejbližších letech pro muže prodlužovat nebude, u žen lze očekávat mírné zvýšení.

Na téma „**Prevalence demence v populaci ČR: přístupy a kvantifikace**“ připravily příspěvek Markéta Pechholdová a Kornélia Cséfalvaiová. Prodloužení délky lidského života přináší problém jeho kvality během „přidaných“ let, neboť ve stáří dochází kromě onemocnění chronickými fyzickými a duševními nemocemi k významné ztrátě kognitivních schopností označované souhrnně jako demence (zejména demence vaskulární a tzv. Alzheimerova nemoc). Se zvyšováním věku lze předpokládat i nárůst takto postižených osob, jež ztrácejí samostatnost, často vyžadují institucionální péči a reprezentují tak specifickou kategorii pacientů. Autorky se snažily nastínit, jak lze na základě dostupných dat stanovit či predikovat rozsah této zdravotní zátěže ve populaci a její prevalenci. V České republice zatím neexistují populační studie ani registry nemocných zaměřené na demenci. Zároveň autorky diskutovaly problém spolehlivosti kódování demence ve statistice příčin úmrtí. Možnost odhadu prevalence demence u žijící populace na základě míry zhoršení kognitivních schopností jedince prezentovaly s využitím šetření SHARE.

Příspěvek Zdeňky Srnové a Jana Škorpíka s názvem „**Časování odchodu do starobního důchodu v České republice v souvislosti s prodloužováním délky lidského života**“ představil výsledky analýzy časování odchodu do starobního důchodu v rámci stávajícího důchodového systému České republiky. Za základní ukazatel pro hodnocení časování odchodu do důchodu je v příspěvku zvolen tzv. implicitní dluh, který je definován jako rozdíl mezi diskontovanou sumou jednotlivci vyplacených důchodů a diskontovanou sumou týmž jedincem zaplaceného pojistného. K významným faktorům, které ovlivňují časování odchodu do starobního důchodu v ČR, patří ekonomický status jedince v době odchodu do důchodu a zejména individuální délka života daného jedince.

Zdeňka Michálková v příspěvku na téma „**Dlouhověkost - dar nebo prokletí?**“ zmiňovala různé pohledy současné společnos-

ti na stáří, možné negativní dopady dlouhověkosti a možnosti jejich eliminace. Zabývala se také rodinnými pečujícími jako jedinou z možností péče o tzv. křehké seniory.

Poslední blok konference zahájila Marta Koucká příspěvkem na téma „**Institucionální zabezpečení přípravy na stárnutí a Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí**“, v němž se zabývala podporou zdraví a aktivního stárnutí s cílem zajistit finanční udržitelnost sociálně zdravotního systému a co nejefektivněji využít potenciálu přibývajících počtu starších lidí. Ke zvládnutí demografického stárnutí populace je důležitá prevence, podpora zdravého životního stylu a příprava společnosti na stárnutí.

Ondřej Nývlt v příspěvku na téma „**Prodlužující se doba ekonomické aktivity v ČR v kontextu stárnutí obyvatelstva**“ konstatoval, že stárnutí populace přinese zcela odlišný poměr osob v produktivním a postproduktivním věku. V budoucnu tedy poroste význam starších osob na trhu práce, proto bude třeba pro stárnoucí pracovní sílu vytvořit ze strany zaměstnavatelů odpovídající podmínky, především možnost flexibilní pracovní doby a zkrácených pracovních úvazků.

Na tento příspěvek volně navázaly Martina Miskolczi a Miriam Zbrženská s tématem „**Age Management jako nástroj uplatnění starších pracovníků na trhu práce**“. Autorky představily Age Management jako soubor nástrojů pro uplatnění starších pracovníků na trhu práce a ukázaly, jak mohou firmy pracovat se svými zaměstnanci během jejich kariéry. Dále se věnovaly generačnímu překryvu, age gapu a problematice sendvičové generace. Představily nástroj pro měření připravenosti firem na pracovníky různého věku a na jejich dlouhodobé udržení na trhu práce LEA (Lifelong Employability Assessment). I tento příspěvek poukázal na nutnost firem připravit se na stárnutí populace z pohledu udržitelnosti trhu práce a využití zkušeností starší pracovní síly.

Následující příspěvek Lucie Vidovičové na téma „**Hodnocení věkové přátelskosti**

městského prostředí a potenciální přesahy pro hodnocení využití potenciálu pro aktivní stárnutí na regionální úrovni (AAI)“ upozornil na fakt, že vlády národních států a mezinárodní organizace jako WHO a IFA apelují na města a místní samosprávy, aby se rozvíjely v duchu podpory aktivního stárnutí, optimalizace příležitostí pro zdraví, posilovaly bezpečí a kvalitu života. Autorka ukázala výsledky testů přátelskosti českých měst. Zároveň představila možnosti využití „Active Ageing Indexu“ pro veřejnou správu.

Eva Gregorová v příspěvku na téma „**Záměr sdíleného seniorského bydlení v Brně jako příklad komunální inovativní politiky**“ představila projekt sdíleného bydlení pro seniory ve městě Brno. Jde o projekt, kdy v případě, že senioři potřebují ekonomicky únosné bydlení i společnost dalších lidí, mohou využít tento způsob bydlení. Otázkou však je, jak budou starší lidé vycházet se svými spolubydlyci v společných prostorách.

Součástí konference byla také posterová sekce. Jarmila Rybová v příspěvku na téma „**Dlouhověkost z pohledu zdanění v České republice**“ zdůraznila fakt, že struktura obyvatel do určité míry zasahuje do struktury daňových výnosů i výdajů veřejných rozpočtů. Naznačila možné směry vývoje soustavy daní v souladu s předpokládaným demografickým vývojem v ČR do roku 2101.

Lenka Bočková a Radim Boháček si za téma svého příspěvku vybrali „**Preference českých pracujících seniorů s ohledem na přechod ze zaměstnání do důchodu**“. Zvyšuje se podíl osob v seniorském věku, které se nacházejí mimo pracovní trh a využívají důchodové dávky. Příspěvek ukazuje, jak současný sociální systém v ČR umožňuje starším pracovníkům prodloužit ekonomicky aktivní život. Je zde vidět jasná preference souběhu důchodů s příjmy z výdělečné činnosti.

Kateřina Podolská ve svém příspěvku „**Vědecké úspěchy lidstva a dlouhověkost jejich tvůrců**“ zkoumá skutečnost, že vědec

po dosažení odpovídajícího vzdělání potřebuje i dlouhou dobu, aby svoje poznatky mohl rozvinout. Kladla si otázku, zda se tvůrci zásadních vědeckých teorií dožívali vyššího věku.

Příspěvek Jany Langhamrové s názvem „**Vývoj normální délky života v České republice v letech 1920–2013**“ se zabýval změnami ve vývoji úmrtnosti z pohledu dlouhé časové řady. V dřívějších dobách se střední délka života při narození prodlužovala především tím, že se snižovala kojenecká úmrtnost. V současné době je kojenecká úmrtnost na velmi nízké úrovni a střední délka života se zvyšuje především v důsledku zlepšující se úmrtnosti ve středním a vysokém věku. Proto se používá jako další charakteristika úmrtnostních poměrů tzv. normální délka života (modus věku zemřelých). Ta je také považována za charakteristiku dlouhověkosti. Příspěvek poukazuje na vývoj střední délky života ve vybraném věku a na vývoj normální délky života, která neroste tak rychle jako střední délka života. I když se normální délka života používá spíše jako doplňková charakteristika, její význam a využití pro hodnocení stárnutí populace roste.

Příspěvek Marcely Petrové Kafkové a Lucie Vidovičové „**Kdy začíná skutečné stáří? Strukturálně podmíněné nerovnosti v nástupu disability ve stáří**“ upozornil na nejasnosti ve vymezení čtvrtého věku. Čtvrtý věk v podstatě ztělesňuje všechny obavy ze stáří, přináší křehkost, nemohoucnost a ztrátu autonomie. Vymezení čtvrtého věku je nejasné a existuje množství odlišných definic. Zatímco některé vychází z chronologického věku, další ho vymezují kulturně a podle těchto definic je jeho znakem ztráta plné soběstačnosti. Příspěvek se zaměřuje na souvislosti věku a zdravotních omezení.

Příspěvek Pavly Tuháčkové s názvem „**Senioři starší 85 let podle výsledků SLDB 2001 a 2011**“ se zaměřuje na významný nárůst osob ve starším věku. K největším změnám dochází v dosud poměrně opomíjené věkové skupině nejstarších osob (85 a více let). I v budoucnu bude docházet k nárůstu podílu osob v této věkové skupině.

Poslední příspěvek autorů Hany Konečné, Ludka Šidla a Karolíny Novákové na téma „**Uplatňování konceptu ‚Person-centered healthcare‘ v kontextu demografické situace v ČR**“ představil Koncept „person-centered healthcare“. I když se definice konceptu mírně liší, shodují se v jednom: diagnostika, terapie, ošetřování i sociální pomoc má být pacientovi „šita na míru“ podle jeho představ a představ jeho rodiny či pečujících osob. To bude klást nároky na zdravotní systém.

Všechny prezentace i plakáty jsou dostupné na stránkách České demografické společnosti <https://sites.google.com/site/cdskonference2015/prispevky>

Autorka působí na katedře demografie Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické.

Obdobná komise pro důchodovou reformu navrhla s cílem narovnat transfery mezi rodinou a společností a posílit princip zásluhovosti zohledněním zásluh pracujících rodičů na výchově budoucích plátců daní a pojistného diferenciaci sazeb pojistných odvodů pro rodiny s dětmi v době nezaopatřenosti těchto dětí, a to až do věku 26 let, žijí-li v domácnosti rodiče. Pokud rodiče žijí ve společné domácnosti, mohli by snížené sazby uplatnit oba. Navrhované opatření je podle názoru předkladatelů v zásadě rozpočtově neutrální. Diferencované odvody pojistného nemají vliv na současný způsob výpočtu důchodů a nepromítnou se do celkové výše důchodů. Návrh obsahuje a) zvýšení základní sazby pojistných odvodů o 1 procentní bod na 29 % (pro zaměstnance i zaměstnavatele) a b) diferenciaci sazeb pojistného placeného zaměstnancem podle počtu dětí v domácnosti (bezdětné domácnosti 29 %, s 1 dítětem 28 %, se 2 dětmi 26,5 %, se 3 dětmi 24 %, se 4 a více dětmi 21,5 %). Diferencované sazby budou použity i pro OSVČ. Administrace pojistných odvodů bude na obdobném principu jako uplatnění daňového zvýhodnění na děti, proto by nemělo dojít k zásadnímu navýšení administrativy.

Navržené sazby důchodového pojištění

Počet dětí ve společné domácnosti	0	1	2	3	4
Sazba důchodového pojištění - zaměstnanec	7,50 %	6,50 %	5,00 %	2,50 %	0,00 %
Sazba důchodového pojištění - zaměstnavatel	21,50 %	21,50 %	21,50 %	21,50 %	21,50 %

Zdroj: www.mpsv.cz

Novinky v knižním fondu

Lokální a regionální rodinná politika in praxi. / Kuchařová, Věra - Barvíková, Jana - Svobodová, Kamila - Šťastná, Anna

Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2014. - 207 s. - ISBN 978-80-7416-211-4.

Rodinná politika na úrovni obcí a krajů: Principy a východiska. / Kuchařová, Věra - Svobodová, Kamila - Šťastná, Anna - Podrápský, František

Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2014. - 143 s. - ISBN 978-80-7416210-7.

Labour law in the Czech Republic. / Pichrt, Jan Štefko, Martin

Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, 2015. - 276 s. - ISBN 978-90-411-5673-0.

Globalisation and transnational collective labour relations. International and European framework agreements at company level. / Blanpain, Robert [ED] - Marassi, Stefania

Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015. - xiii, 311 s. - ISBN 978-90-411-4748-6.

Statistická ročenka trhu práce v České republice 2014.

Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. - 253 s. - ISBN 978-80-7421-093-8.

The European social model in crisis. Is Europe losing its soul? / Vaughan-Whitehead, Daniel [ED] Cheltenham: Edward Elgar, 2015. Geneva: International Labour Office, 2015. - xi, 627 s. - ISBN 978-1-78347-655-8.

Uplatnění absolventů škol na trhu práce - 2014. / Vojtěch, Jiří a kol.

Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2015. - 99 s. - ISBN 978-80-7481-101-2.

Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů za rok 2014: domácnosti podle postavení osoby v čele, podle velikosti obce, příjmová pásma, regiony soudržnosti.

Praha: Český statistický úřad, 2015. - 129 s.

Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů České republiky 1990–2014. Bulletin No 30.

Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2015. - 75 s. - ISBN 978-80-7416-214-5.

Informační systém o průměrném výděлку. Rok 2014. Platová sféra.

Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. - 66 s.

Zástupci Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva zdravotnictví a odborů v červnu společně jednali s poskytovateli sociálních služeb a ředitelem VZP o poskytování a hrazení zdravotní péče v zařízeních sociálních služeb. MPSV považuje adekvátní financování ošetrovatelské péče v těchto zařízeních za prioritu. Je nezbytné nalézt způsob, který bude odpovídat skutečné praxi a potřebám systému. Struktura klientů v pobytových sociálních službách se v posledních letech změnila a klienti potřebují více ošetrovatelské péče. Finanční prostředky plynoucí z veřejného zdravotního pojištění za výkon ošetrovatelské péče jsou v současné době nedostatečné a nepokrývají na ně vynaložené náklady. Zdroj: MPSV

Z domácího tisku

90 let sociálního pojištění v ČR. / TOMEŠ, Igor

In: Národní pojištění. - Roč. 46, č. 5 (2015), s. 3-5.

Sedmá část seriálu k 90. výročí sociálního pojištění v ČR: „Od liberální reformy k sociálně demokratické sociální reformě“. Třetí sociální reforma byla připravena v době, kdy ministrem práce a sociálních věcí byl Vladimír Špidla (1998–2002).

K problematice vdovských a vdoveckých důchodů. / PELIKÁNOVÁ, Helena - LANG, Roman

In: PSK - Personální a sociálně právní kartotéka. - Roč. 18, č. 5 (2015), s. 13–18.

Výdělečná činnost a pobírání sociálních dávek. / PŘIB, Jan

In: Práce a mzda. - Roč. 63, č. 5 (2015), s. 8–13.

Na příkladech je ukázán vztah mezi výdělečnou činností a pobíráním důchodu starobního, invalidního, vdovského/vdoveckého a sirotčího. Dále výdělečná činnost a nárok na výplatu peněžitě pomoci v mateřství, nemocenského a ošetrovného.

Hodnocení samostatné výdělečné činnosti žadatele o důchod. / JANEČKÁ, Zdenka - URBÁNKOVÁ, Simona

In: Národní pojištění. - Roč. 46, č. 5 (2015), s. 11–14.

Hodnocení doby pojištění OSVČ do vzniku nároku na důchod. Hodnocení doby pojištění OSVČ po vzniku nároku na důchod, ale bez jeho pobírání. Konkrétní příklady.

Máme se bát rostoucího počtu důchodců? / ŠKRABAL, Josef

In: Statistika a my. - Roč. 5, č. 5 (2015), s. 10.

V poslední době se stále častěji píše o stárnutí obyvatelstva a někdy jsou s tím spojeny i další závěry, např. ten, že na důchody seniorů nebude mít v budoucnu kdo vydělávat.

Starobní důchod migrantů. / VOŘIŠEK, Vladimír

In: Práce a mzda. - Roč. 63, č. 6 (2015), s. 9–16.tab.

Podmínky nároku na tzv. řádný starobní důchod. Základní principy Koordinačních zařízení EU. Mezinárodní smlouvy o sociálním zabezpečení. Specifika mezi Českou republikou a Slovenskem. Nesmluvní cizina.

Léčíme diagnózy, nikoli lidi. / JIRKU, Zdeněk

In: MŮŽEŠ. - č. 3 (2015), s. 8–11.

Rozhovor s MUDr. Zdeňkem Kalvachem o problémech posudkového lékařství. Definice funkčního hodnocení.

Dohoda o pracovní činnosti a nemoc zaměstnance. / DANĚK, Antonín

In: Národní pojištění. - Roč. 46, č. 5 (2015), s. 19–22.

Placení pojistného na zdravotní pojištění v případě nemoci zaměstnance pracujícího na dohodu o pracovní činnosti.

Změny v oblasti lékařských prohlídek ke vzdělávání. / BUKOVJAN, Petr

In: Práce a mzda. - Roč. 63, č. 5 (2015), s. 51–54.

Posuzování zdravotní způsobilosti žáků a studentů, kteří v rámci své odborné praxe vykonávají na pracovištích zaměstnavatele určitou činnost.

Jak jsme stonali v roce 2014. / HRVÍKOVÁ, Anita

In: Statistika a my. - Roč. 5, č. 5 (2015), s. 32–33.obr.

V roce 2014 v České republice v důsledku dočasné pracovní neschopnosti pro nemoc a úraz denně chybělo na svých pracovištích 165,03 tis. pojištěnců. Ve srovnání se stejným obdobím v loňském roce to bylo o 4,52 tis. pojištěnců více. Nejdelší průměrná doba trvání jednoho případu dočasné pracovní neschopnosti byla ve Zlínském kraji, nejkratší v Praze.

Vrcholní představitelé ILO, Guy Ryder, a World Bank Group, Jim Yong Kim, vydali při příležitosti vyhlášení společné iniciativy k zajištění sociální ochrany pro všechny (Universal Social Protection Initiative) prohlášení, v němž stvrzují společnou vizi sociální ochrany pro všechny a představu světa, kde každý, kdo potřebuje sociální ochranu, k ní bude mít kdykoliv přístup. Příležitost k tomu jim poskytly agenda a cíle udržitelného vývoje (Sustainable Development Goals), které dávají oběma institucím příležitost spojit síly k zajištění toho, aby se univerzální sociální ochrana pro všechny a všude stala realitou.

Univerzalita pokrytí a přístup k sociální ochraně přispějí k poklesu chudoby. Její dosažení si vyžádá integrovanou sadu politických opatření zaměřených na zajištění jistoty příjmu a podpory pro všechny lidi během celého životního cyklu, zvláště pro chudé a zranitelné. Každý, kdo sociální ochranu potřebuje, by k ní měl mít přístup.

Systémy sociální ochrany, které jsou dobře navrženy a implementovány, mohou významně změnit státy, posílit lidský kapitál a produktivitu, odstranit chudobu, omezit nerovnosti a přispět k sociálnímu smíru. Patří k základům národních strategií rozvoje zaměřených na dosažení inkluzivního růstu a udržitelného rozvoje se spravedlivými sociálními výstupy. Od konce 20. století se univerzalita stala cílem pro oblast základního školství, zdravotnictví a nyní k nim přibyla i oblast sociální ochrany.

Od roku 2016 se svět soustředí na uskutečňování ambiciózní rozvojové agendy OSN (Sustainable Development Goals), jejíž součástí jsou i systémy sociální ochrany, s cílem všude ukončit chudobu ve všech jejích formách a do roku 2030 dosáhnout významného pokrytí chudých a zranitelných těmito systémy. Cílem politiky sociální ochrany je dosáhnout rovněž genderové rovnosti a omezení příjmové nerovnosti.

Společný program má zvýšit počet zemí, které vezmou cíle univerzální sociální ochrany za své, a podporovat je při navrhování a zavádění univerzálních a udržitelných systémů sociální ochrany. K jejím zajištění vede řada cest a záleží na každé zemi, jakou si zvolí a jaké prostředky a metody si vybere, aby nejlépe vyhovovaly jejím podmínkám.

I když se v mnoha zemích pokrytí sociální ochranou výrazně zlepšilo, většina světové populace stále ještě nemá odpovídající ochranu. Je na čase se na tento cíl důsledně zaměřit a využívat inovativní přístupy k dosažení vytyčených změn v ještě větším rozsahu.

Zdroj: ILO

Přehled návrhů Odborné komise pro důchodovou reformu určených vládě od jejího ustavení v roce 2014 do konce 1. pololetí 2015

V tomto období byly Odbornou komisí (OK) připraveny, prodiskutovány a přijaty tyto návrhy:

- **v rámci základního důchodového pojištění (tzv. 1. pilíře)** zavést revizní systém, který zaručí občanům ČR, že po dosažení určené hranice důchodového věku budou mít podle očekávaného vývoje úmrtnosti naději prožít poslední čtvrtinu svého života ve starobním důchodu;
- zavést sdílení vyměřovacích základů manželů pro uplatnění důchodových nároků;
- diferencovat výši příspěvků na sociální pojištění lidem podle toho, o kolik dětí se starají (návrh přijatý na jednání OK 21. 5. 2015) - blíže viz str. 30;
- **způsob ukončení systému důchodového spoření (tzv. II. pilíře)**, který se stal základem pro řešení schválené následně vládou, jež je dále zpracováváno do podoby legislativního řešení;
- **v rámci úprav doplňkového penzijního spoření (tzv. III. pilíře)** osvobodit od daně z příjmů i výplaty penzí, prováděné po dobu nejméně 10 let;
- umožnit stát se účastníkem III. pilíře bez omezení věkem;
- zvýšit limit pro investování do standardních fondů kolektivního investování z 35 % na 40 %;
- zavést povinnost držet doplňkový kapitál na krytí peněžních prostředků, které jsou placeny nebo vypláceny ve prospěch účastníků nebo při vracení státního příspěvku před jejich přidělením příslušným účastnickým fondům na běžném účtu odděleně od ostatních prostředků určených k jinému účelu;
- změnit povinnost ČNB odejmout povolení z důvodu neplnění stávajících zákonných požadavků na možnost jejího uvažování při posouzení individuální situace účastnického fondu.

Zdroj: www.mpsv.cz

Ze zahraničního tisku

Governmental Promotion of Social Cohesion and Its Effect on Local Civil Society Organizations: How These Institutions Respond to the Inclusion of Vulnerable Groups as Active Citizens. [Vládní podpora sociální soudržnosti a její dopad na místní organizace občanské společnosti: Jak tyto instituce reagují na začlenění zranitelných skupin jako aktivních občanů.] / SEMINO, Stella Maris

In: Social Policy and Society. - Roč. 14, č. 2 (2015), s. 189–201.:obr., -lit.

Článek zkoumá, jak sociální politika ovlivňuje sociální soudržnost v rámci londýnské oblasti a míru, do jaké organizace občanské společnosti usnadňují zastoupení migrantů v rámci veřejné sféry.

Disability benefit reform in Great Britain from the perspective of the United States. [Reforma invalidních dávek ve Velké Británii z pohledu USA.] / MORRIS, Zachary A.

In: International Social Security Review. - Roč. 68, č. 1 (2015), s. 47–67.:obr., -lit.

Článek zkoumá britské reformy (2008) z pohledu Spojených států, které zvažují změny svého programu invalidních dávek. Přehled kroků vedou-

cích k reformě ve Velké Británii a podrobný popis toho, jak nový program funguje a jaké poučení z něho plyne pro potenciální reformu invalidních dávek v USA.

Pension fund vulnerability to the financial market crisis: The role of trade unions. [Zranitelnost penzijního fondu vůči krizi na finančním trhu: Úloha odborových svazů.] / WIS, Tobias

In: European Journal of Industrial Relations. - Roč. 21, č. 2 (2015), s. 131–147.:obr.,tab.,lit.

Omezené veřejné důchodové systémy a krácení v oblasti důchodů odvozených od výdělků zvýšily roli penzijních fondů, ale nebylo jasné, jak dalece je krize na finančních trzích ovlivňuje. Článek spojuje různé mechanismy koordinace tržních ekonomik s rozdíly v důchodových systémech, řízením podniku a penzijního fondu, investičními strategiemi, a tím i zranitelností penzijních fondů riziky finančního trhu.

„A Re-Specification of the Welfare State“: Conceptual Issues in „The Three Worlds of Welfare Capitalism“. [„Nová specifikace sociálního státu“: koncepční otázky ve „Třech světech sociálního kapitalismu“.] / POWELL, Martin

In: Social Policy and Society. - Roč. 14, č. 2 (2015), s. 247–258.: -lit.

Ve své vysvětlující zprávě „Tři světy sociálního kapitalismu“ se Gösta Esping-Andersen (1990) zaměřuje na „re-specifikaci sociálního státu“. Tento článek zkoumá koncepční kritiku Esping-Andersena.

Activating Citizens to Participate in Collective Co-Production of Public Services. [Aktivování občanů, aby se podíleli na kolektivní koprodukcí veřejných služeb.] / BOVAIRD, T. - VAN RYZIN, G. G. - LOEFFLER, E. - PARRADO, S.

In: Journal of Social Policy. - Roč. 44, č. 1 (2015), s. 1–23.:obr.,tab.,-lit.

Koprodukcí uživatele a komunity v rámci veřejných služeb se poprvé stala aktuální koncem 70. let. Zvláštní pozornost je věnována potenciálu koprodukcí kvůli fiskálním tlakům, jimž čelí vlády od roku 2008. Článek zkoumá významná zjištění z výzkumu v pěti evropských zemích - velkou propast mezi současnými úrovněmi kolektivní a individuální koprodukcí a faktory, jež je ovlivňují.

The Four Worlds of „Welfare Reality“ - Social Risks and Outcomes in Europe. [Čtyři světy „sociální reality“ - sociální rizika a výsledky v Evropě.] / FERRAGINA, Emanuele - SEELEIKAISSER, Martin - SPRECKELSEN, Thees

In: Social Policy and Society. - Roč. 14, č. 2 (2015), s. 287–307.:tab., -lit.

Můžeme po třech desetiletích krize sociálního státu, změn a transformace stále ještě mluvit o sociálním státu? Autoři používají souhrnná dlouhodobá data pro západoevropské země, aby zmapovali sociální výsledky a seskupení zemí. Analýza výsledků poskytuje obraz „reálných sociálních světů“ a má značný význam pro pochopení politické legitimity v jednotlivých zemích.

Extending maternity protection to all women: Trends, challenges and opportunities. [Rozšíření ochrany mateřství na všechny ženy: Trendy, výzvy a příležitosti.] / ADDATI, Laura

In: International Social Security Review. - Roč. 68, č. 1 (2015), s. 69–93.:obr., -lit.

Mezinárodní standardy na ochranu mateřství v práci a výzvy k jejich rozšíření na všechny ženy v souladu s principem rovných příležitostí mezi ženami a muži. Trendy v uplatňování Úmluvy ILO č. 83 (2000) o ochraně mateřství a Doporučení ILO č. 202 (2012) o minimálních úrovních sociální ochrany v zemích světa.

Evropská komise na jaře publikovala první přehled integrovaných sociálních služeb v EU a příklady nejlepší praxe zaměřené na služby trhu práce a sociální reintegrace. Integrované sociální služby ve formě společných center pro několik druhů sociálních služeb mohou zvýšit efektivitu a účinnost jejich poskytování. Snáze tak lze odstranit duplikace a nedostatky, lépe sdílet informace a znalosti, identifikovat potřeby a odpovědi na ně a snížit náklady na tyto služby. Takovéto poskytování služeb umožňuje například účinněji prosadit určité podmínky, což lze snáze zajistit, jsou-li služby a dávky poskytovány jednou agenturou nebo úzce spolupracujícími agenturami. Příkladem může být estonská reforma z roku 2009, která propojením služeb trhu práce a pojištění v nezaměstnanosti umožnila lepší koordinaci a efektivnější aktivaci uchazečů o práci. Integrované služby mohou také vést ke sdílení administrativních nákladů mezi organizacemi a využití vzájemné synergie, jak ukazuje nizozemská reforma z roku 2002.

Integrovaný přístup tak nabízí poskytování služeb více odpovídajících potřebám osob hledajících práci, které často musí překonávat více problémů současně. Příkladem takového integrovaného přístupu mohou být finská centra LAFOS, řízená sítí složenou z několika ministerstev.

Při příležitosti Mezinárodního dne rovnosti žen a mužů, připadajícího každoročně na 19. června, proběhla 19. 6. a 20. 6. 2015 mezinárodní konference „Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v ČR na léta 2014–2020 - otevřená výzva“ (druhý den jako součást Kongresu žen 2015), pořádaná ministrem pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu Jiřím Dienstbierem. První den začal představením vládní strategie a pak pokračoval jednáním ve třech blocích, nazvaných „Rovnost žen a mužů na trhu práce, slaďování pracovního a soukromého života“, „Strategický institucionální rámec rovnosti žen a mužů“, „Rovnost žen a mužů jako každodenní realita i celospolečenské téma“, během nichž vystoupila celá řada odborníků z tuzemska i ze zahraničí. Druhý den konference po úvodním diskusním panelu „Ženy v rozhodovacích pozicích“, pořádaném organizací Fórum 50 %, pokračovala odpoledním programem, a to čtvrtým blokem „Sexismus jako jedna z forem genderově podmíněného násilí“, na který navázal interaktivní seminář „Obraz romských žen v českých médiích“.

Konference se uskutečnila v rámci projektu „Optimalizace institucionálního zabezpečení rovných příležitostí žen a mužů v ČR“ (CZ.1.04/5.1.00/81.00004).

Zdroj: Úřad vlády ČR

Assessment of the prospects for the application of selected elements of the Swedish system used for monitoring the requirements of the labour market in the Czech context - p. 2

The aim of the paper is to present a description of the remodelled Swedish system for the qualitative monitoring of employers' needs in both the local and regional labour markets and to provide an evaluation of its functioning and applicability in the context of the Czech public employment services. The adaptation of the Swedish method used for the qualitative monitoring of the needs of employers to fit Czech conditions forms a response to changes expected in terms of the activities of the Labour Office (LO) which will result primarily in a greater focus on employers as key players in the labour market. Swedish experience, *inter alia*, proves how important is the ability of public employment service institutions to obtain relevant information on both the current situation and future developments in the labour market. In this regard, quantitative surveys encounter certain limits, not only with concern to the content of the information collected, but also due to the fact that information gathered in the course of these inquiries is available in one direction only: from employers to labour offices. Effective communication, however, requires that information also flows in the opposite direction. Pilot surveys which tested the functioning and applicability of the qualitative monitoring of the needs of employers in the Czech Republic revealed that in this respect it is possible to collect relevant information on local and regional labour markets in the form of interviews with employer representatives which, in fact, means a return to a form of work which was practised in the past by LO employees. One significant innovation, however, concerns a strong focus on the competencies demanded by specific professions in the content of such interviews. Overall, this procedure will allow LO employees to form a better understanding of the needs of employers while, at the same time, de-anonymising the LO system as an institution in the eyes of employers (especially small and medium-sized enterprises) and to offer employers the opportunity for consultation with regard to any queries they might have on specific workers. It was somewhat surprising that employers exhibited a tendency to define their requirements for potential employees not in terms of job or soft skill competencies but rather in terms of character traits.

Keywords: quantitative and qualitative monitoring of the labour market, the Labour Office (LO), employers, competence, Sweden, Czech Republic

The economic consequences of divorce for both spouses in the Czech Republic: Expensive divorces for women or men? - p. 9

This article aims to quantify both the economic differences between divorced and other individuals and their families and, as far as the data allows, the various economic impacts of potential divorce for currently married couples in the Czech Republic. The comparison of the economic activity of divorced, married and single individuals revealed a significant degree of labour division within families. The results suggest that, following divorce, those partners who, when married, dedicated themselves more to non-market forms of work, i.e. mostly women, find it more difficult to adapt to the new economic situation and the need to pursue labour market forms of work. Significant differences were found to exist between families headed by divorced individuals and married couples, while households headed by divorced women reported some of the lowest incomes. Moreover, the loss of shared net income following divorce was found to contribute significantly to these differences. At present, married women aged 20 to 70 years who are not studying or who do not receive an old-age pension lose more than 20% of their net income in the event of the termination of the full sharing of net income with their husbands. In terms of household spending, major differences were observed between the households of married persons and those divorced with children. Of a range of different types of divorced households, the households of divorced women with children were found to have the lowest levels of spending. Finally, a number of recommendations are proposed concerning reducing the economic impact of divorce.

Keywords: Czech Republic, divorce, economic consequences, men, women

How do informal carers live in the Czech Republic? - p. 20

The requirements and overall situation of those caring for family members over the long term formed the subject of the "Support for informal carers" research project conducted by the Fund for Continuing Education with financial support from the Ministry of Labour and Social Affairs. The project, which is funded by the Human Resources and Employment operational programme (priority axis 3 - Social Integration and Equal Opportunities) of the ESF, commenced in February 2014 with the aim of designing a systematic support system for those involved in the long-term care of family members who, due to poor health, are forced to rely on help from others. An integral part of the project consisted of mapping the requirements and life situation of carers by means of extensive quantitative and qualitative research methods. The information gathered was subsequently processed by means of a number of analytical studies and the analytical phase of the project ended with a conference, held in Prague in June 2015, at which the key themes revealed by the analysis were presented to attendees. This article aims to introduce these themes to readers.

Keywords: Czech Republic, informal carers, obstacles, requirements

Conference: "Cochem practice in the Czech Republic" - p. 25

The "Cochem practice in the Czech Republic" conference, organised by the Office for the International Legal Protection of Children, took place in Brno on 14 and 15 May 2015. As part of the project the Development of Partnerships and Cooperation of the Office for the International Legal Protection of Children in Brno established a working group the remit of which was to address the potential for the application of the German Cochem practice in cases of parental conflict with international elements addressed by Czech courts. The aim of the conference which was held as part of this project was to introduce to the expert public a model of interdisciplinary professional collaboration connected with finding solutions to marital discord known as Cochem practice (or the Cochem model) and to initiate discussions aimed at introducing Cochem principles into the Czech environment.

Keywords: Cochem practice, principles, parental conflict, child protection

Are we still at the beginning? Looking back at fourteen years of conferences on family policy - p. 28

This spring marked fifteen years since the first regular conference on family policy was held in the attic of the Senate building by the National Centre for the Family initially organised with the financial support of the Czech-German Fund for the Future and, subsequently, in cooperation with the Konrad Adenauer Foundation and foreign partners. At the beginning of the tradition of these conferences, held with international participation, the organisers planned to transfer foreign experience in the field of public policy dealing with the status of the family to the Czech political environment.

Keywords: family policy, conference, themes, development, National Centre for the Family

Longevity - a success of humanity - p. 29

On 27 May 2015 the 45th traditional conference of the Czech Demographic Society, this year on the theme "Longevity - a success of humanity" was held at the Faculty of Natural Sciences of the Charles University in Prague. The conference was co-organised by the Czech Demographic Society in collaboration with the Department of Demography and Geo-demography of the Faculty of Natural Sciences of the Charles University, the Department of Demography at the Faculty of Informatics and Statistics - University of Economics in Prague and the Czech Statistical Office. The conference was attended by a number of experts not only from the field of demography but also from other fields related to issues surrounding population ageing. It was clearly evident from all the contributions that hand-in-hand with the extension in life expectancy there will be an increasing number of people living to relatively high ages. Therefore, society must prepare for the fact that population ageing is inevitable and perceive longevity as a success of humanity which brings with it the need to fully familiarise ourselves both with the processes linked with population ageing and the timely provision of care for the elderly.

Keywords: conference, ageing, longevity, demography

Hlavní náplní ústavu je aplikovaný výzkum v oblasti práce a sociálních věcí na regionální, celostátní i mezinárodní úrovni formulovaný podle aktuálních potřeb orgánů státní správy, popřípadě neziskových či privátních subjektů. Ústav vykonává konzultantskou činnost pro uživatele výsledků výzkumů a organizuje semináře a konference. Výzkumné projekty se každý rok připravují ve spolupráci se zainteresovanými subjekty s ohledem na kontinuitu vývoje vědy a výzkumu v předemných oblastech. Mezi hlavní výzkumné zájmy ústavu patří:

- trh práce a zaměstnanost,
- sociální dialog a pracovní vztahy,
- sociální ochrana,
- rodinná politika,
- příjmová a mzdová politika,
- rovné příležitosti,
- teorie sociální politiky.

Významnou činností ústavu je poskytování komplexních knihovnických a informačních služeb z oblasti práce a sociálních věcí, které zajišťuje oddělení knihovnicko-informačních služeb. V rámci jeho činnosti je kontinuálně budován a zpracováván fond domácích a zahraničních informačních pramenů z uvedené oblasti, ale i z příbuzných oborů a průřezových vědních disciplín.

The RILSA's main role is applied research on labour and social affairs at regional, national, and international levels, formulated in accordance with the current needs of the state administration, and in some cases the non-profit sector and private clients. The Institute provides consultancy for the users of research results and organizes seminars and conferences. Research projects are prepared each year in collaboration with interested parties, with regard to the continuity of science and research in the areas in question. The Institute's main research interests include:

- labour market and employment,
- social dialogue and labour relations,
- social security,
- family policy,
- wages and income policy,
- equal opportunities,
- social policy theory.

An important activity of the Institute, essential for carrying out its research objectives, is the provision of comprehensive library and information services in the field of labour and social affairs. This is done by RILSA's library and information services department.

Kontakt

Karlovo nám. 1359/1, 128 00 Praha 2, Czech Republic, tel. +420 211 152 711, <http://www.vupsv.cz>

FÓRUM sociální politiky

